PLAN OCHRONY PARKU KRAJOBRAZOWEGO GÓR SŁONNYCH

OPERAT GENERALNY

Zarząd Zespołu
Parków Krajobrazowych
w Przemyślu

Sfinansowano ze środków
Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Rzeszowie.

PLAN OCHRONY PARKU KRAJOBRAZOWEGO GÓR SŁONNYCH

- OPERAT GENERALNY -

Zespół autorski:
Prof. dr hab. inż. Stefan Michalik - Kierownik Zesp
Dr hab. inż. arch. Piotr Patoczka
Mgr inż. Jerzy Karpierz

STARSZY INSPEKTOR
NADZORU I KONTROLI
KIEROWNIK ROBÓT
mgr inż. Jerzy Karpierz

DYREKTOR
inż. Wiktor Niećko

marzec 2003

Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej
Oddział w Przemyślu

ul. Wysockiego 46A, 37-700 Przemyśl
Tel. Dyr. (0-16) 670-57-70; Cent. 670-52-81; Fax 670-55-19

PLAN OCHRONY PARKU KRAJOBRAZOWEGO GÓR SŁONNYCH

GENERALNY WYKONAWCA: **BIURO URZĄDZANIA LASU I GEODEZJI LEŚNEJ ODDZIAŁ W PRZEMYŚLU**

GENERALNY KOORDYNATOR CAŁOŚCI PLANU OCHRONY: **Mgr inż. Jerzy Karpierz**

WYSZCZEGÓLNIENIE OPERATÓW PLANU OCHRONY:

A. OPERAT GENERALNY

Zespół autorski:

Prof. dr hab. inż. Stefan Michalik
Dr hab. inż. arch. Piotr Patoczka
Mgr inż. Jerzy Karpierz

B. OPERATY SZCZEGÓŁOWE

1. Operat ochrony przyrody nieożywionej i gleb

Zespół autorski:

Dr hab. inż. Jacek Rajchel	**(Geologia terenu)**
Mgr inż. Andrzej Nowakowski	**(Geomorfologia i warunki hydrologiczne terenu)**
Mgr inż. Zbigniew Mrzygłód	**(Charakterystyka gleb)**
Mgr inż. Agata Nowakowska	**(Warunki klimatyczne)**
Inż. Maria Jakubiszyn	**(Źródła zagrożeń środowiska)**

2. **Operat ochrony lądowych ekosystemów nieleśnych**

Autor: Prof. dr hab. inż. Stefan Michalik

3. **Operat: Przyrodnicze wytyczne ochrony i kształtowania ekosystemów leśnych**

Zespół autorski:

Mgr inż. Paweł Ruciński
Mgr Lilianna Witkowska-Wawer (Charakterystyka leśnych zbiorowisk roślinnych)

4. **Operat ochrony flory**

Autor: Dr hab. Bogdan Zemanek

5. **Operat ochrony fauny**

Autor: Dr Wojciech Śmietana

6. **Operat zagospodarowania przestrzennego**

Zespół autorski:

Dr hab. inż. arch. Piotr Patoczka
Mgr inż. arch. krajobrazu Małgorzata Słupczyńska

7. **Operat kształtowania funkcji turystycznej i dydaktycznej**

Autor: Dr hab. inż. arch. Piotr Patoczka

8. **Operat ochrony krajobrazu i dziedzictwa kulturowego**

Autor: Dr hab. inż. arch. Piotr Patoczka

Komputerową redakcję (w programie ArcView) i wydruki map tematycznych do wszystkich operatów wykonał zespół złożony z pracowników Generalnego Wykonawcy w składzie:

Inż. Maria Jakubiszyn
Mgr Dorota Rogała
Mgr inż. Artur Michorczyk
Mgr inż. Filip Stelmach
Mgr Witold Bauer

SPIS TREŚCI

1. PODSTAWA PRAWNA DZIAŁANIA PARKU 7

2. DANE OGÓLNE 10

2.1. Położenie 10
2.2. Powierzchnia, użytkowanie ziemi i stosunki własnościowe 11
2.3. Granice 12
2.4. Dane demograficzne dotyczące ludności na terenie P.K.G.S. 12
2.5. Osadnictwo 13
2.6. Infrastruktura 14
2.7. Stan środowiska 14

3. CHARAKTERYSTYKA ORAZ DIAGNOZA STANU PRZYRODY, ZASOBÓW KULTUROWYCH I WALORÓW KRAJOBRAZOWYCH 16

3.1. Przyroda nieożywiona 16
3.1.1. Budowa geologiczna i rzeźba 16
3.1.2. Wody 17
3.1.3. Gleby 17
3.1.4. Klimat 18
3.2. Ekosystemy leśne 19
3.2.1. Zróżnicowanie fitosocjologiczne 19
3.2.2. Typy siedliskowe lasu 19
3.2.3. Stan siedlisk 20
3.2.4. Zgodność składu gatunkowego drzewostanów z siedliskiem 20
3.2.5. Struktura wiekowa i gatunkowa drzewostanów 21
3.2.6. Zdrowotność drzewostanów 23
3.3. Lądowe ekosystemy nieleśne 24
3.4. Ekosystemy wodne 25
3.5. Siedliska przyrodnicze 25
3.6. Gatunki roślin dziko występujących 28
3.7. Gatunki zwierząt dziko występujących 32
3.8. Charakterystyka wartości kulturowych 39
3.9. Charakterystyka i zróżnicowanie krajobrazów 42
3.10. Wnioski z diagnozy stanu istniejącego Parku 43

4. USTALENIA PLANU OCHRONY 46

4.1. Cele ochrony i kształtowania Parku 46
4.1.1. Cele ekologiczne 46
4.1.2. Cele kulturowe 49
4.1.3. Cele społeczne 50
4.2. Sposoby ochrony 50
4.2.1. Sposoby ochrony zasobów przyrody nieożywionej 50
4.2.2. Zagadnienia gospodarki wodno-ściekowej, regulacji stosunków wodnych i użytkowania ekosystemów wodnych 51
4.2.3. Sposoby użytkowania gleb 52

4.2.4. Sposoby ochrony ekosystemów leśnych przed szkodliwym oddziaływaniem czynników antropogennych ... 53
4.2.5. Sposoby ochrony lądowych ekosystemów nieleśnych ... 53
4.2.6. Sposoby ochrony gatunków roślin dziko występujących ... 55
4.2.7. Sposoby ochrony gatunków zwierząt dziko występujących oraz ich siedlisk ... 55
4.2.8. Sposoby ochrony walorów kulturowych ... 56
4.2.9. Sposoby ochrony walorów krajobrazowych ... 57
4.2.10. Polityka (sposoby) osiągania celów społecznych ... 58
4.3. Ochrona głównych powiązań ekologicznych, kulturowych i krajobrazowych Parku z innymi obszarami chronionymi w skali regionalnej, krajowej i międzynarodowej ... 58
4.4. Obszary, obiekty i strefy działań ochronnych – szczegółowe zadania i sposoby ich realizacji ... 59
4.4.1. Obszary i obiekty przyrodnicze objęte ochroną prawną i proponowane do objęcia ochroną: ... 59
4.4.2. Obszary i obiekty kulturowe objęte ochroną konserwatorską i proponowane do objęcia ochroną ... 73
4.4.3. Strefy funkcjonalno-przestrzenne ... 75
I. Strefa (obszary) wzmożonej ochrony zasobów przyrodniczych: ... 75
II. Strefa ochrony krajobrazu leśnego: ... 79
III. Strefa ochrony krajobrazu kulturowego leśno-rolnego: ... 81
IV. Strefa ochrony krajobrazu zurbanizowanego oraz terenów dla rozwoju budownictwa: ... 84
V. Strefa szczególnego sposobu zagospodarowania przestrzennego: ... 89

5. WNIOSKI DO MIEJSCOWYCH PLANÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO ... 92

5.1. Gospodarka wodno-ściekowa ... 92
5.2. Kształtowanie bilansu wodnego ... 93
5.3. Zrównoważona gospodarka leśna ... 94
5.4. Zrównoważona gospodarka rolna ... 95
5.5. Turystyka, rekreacja i edukacja ... 97
5.6. Osadnictwo, budownictwo i architektura ... 100
5.7. Infrastruktura związana z energetyką i łącznością ... 101

6. WNIOSKI DO PLANÓW URZĄDZENIA LASÓW ... 102

7. WNIOSKI DOTYCZĄCE DALSZYCH NIEZBĘDNYCH BADAŃ NAUKOWYCH I INNYCH OPRACOWAŃ DLA PARKU KRAJOBRAZOWEGO GÓR SŁONNYCH ... 103

8. PODMIOTY ORAZ INSTRUMENTY REALIZACJI ZADAŃ PLANU OCHRONY ... 106

8.1. Podmioty realizacji zadań ... 106
8.2. Instrumenty realizacji Planu Ochrony ... 106

9. ZAŁĄCZNIKI ... 108

9.1. Zestawienia i tabele ... 108
9.2. Mapy tematyczne ... 108

1. PODSTAWA PRAWNA DZIAŁANIA PARKU

Park Krajobrazowy Gór Słonnych został powołany Rozporządzeniem Nr 19 Wojewody Krośnieńskiego z dnia 27 marca 1992 r. Utworzony Park obejmował obszary gmin: Lesko, Olszanica, Sanok, Tyrawa Wołoska i Ustrzyki Dolne. Rozporządzeniem Wojewody Krośnieńskiego Nr 37 z dn. 9 października 1996 r. obszar Parku został powiększony o teren miasta Sanoka.

1. Rozporządzenie Nr 19 Wojewody Krośnieńskiego w sprawie utworzenia Parku Krajobrazowego Gór Słonnych z dnia 27 marca 1992 r. (Dz. U. Woj. Krośnieńskiego Nr 7/92 poz. 53).
2. Rozporządzenie Wojewody Krośnieńskiego nr 37 z dn. 9 października 1996 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie utworzenia Parku Krajobrazowego Gór Słonnych (Dz. Urz. Woj. Krośnieńskiego Nr 44, poz. 96).
3. Rozporządzenie Wojewody Podkarpackiego nr 70 z dn. 27 marca 2000 r. zmieniające rozporządzenie Nr 19 Wojewody Krośnieńskiego z dnia 27 marca 1992 r. w sprawie utworzenia Parku Krajobrazowego Gór Słonnych (Dz. Urz. Woj. Podkarpackiego z 2000 r.).

Podstawy formalno-prawne opracowania Planu Ochrony

a. Ustawa z dn. 16 października 1991 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2001 r. Nr 99, poz. 1079 z późn. zm.),
b. Ustawa z dn. 7 grudnia 2000 r. o zmianie ustawy o ochronie przyrody (Dz.U. z 2001 Nr 3, poz. 21)
c. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska. (Dz. U. Nr 62, poz. 627 z późn. zm.),
d. Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o wprowadzeniu ustawy - Prawo ochrony środowiska, ustawy o odpadach oraz zmianie niektórych ustaw (Dz. U. Nr 100, poz. 1085),
e. Ustawa z dnia 6 lipca 2001 r. o zachowaniu narodowego charakteru strategicznych zasobów naturalnych kraju (Dz. U. Nr 97, poz. 1051),
f. Ustawa z 4 lutego 1994 r. – Prawo geologiczne i górnicze (Dz. U. Nr 27, poz. 96 z późn. zm.),
g. Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o zmianie ustawy - Prawo geologiczne i górnicze (Dz. U. Nr 110, poz. 1990),
h. Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz. U. z 2000 r. Nr 56, poz. 679 z późn. zm.),
i. Ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne (Dz. U. Nr 115, poz. 1229 z późn. zm.),
j. Ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz. U. Nr 16, poz. 78 z późn. zm.),
k. Ustawa o z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury (Dz. U. z 1999 r. Nr 98, poz. 1150 z późn. zm.),
l. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 1999 Nr. 15 poz. 139 z późn. zm.),

m. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2000 r. Nr 106, poz. 1126 z późn. zm.),
n. Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 15 kwietnia 2002 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania projektu planu ochrony dla parku krajobrazowego (Dz. U. Nr 55, poz. 497).

Wykaz ważniejszych materiałów źródłowych wykorzystanych do opracowania Planu Ochrony

Projekt Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego - sporządzony przez Podkarpackie Biuro Planowania Przestrzennego w Rzeszowie (2001 r.).
Diagnoza prospektywna i uwarunkowania rozwoju województwa podkarpackiego - Podkarpackie Biuro Planowania Przestrzennego w Rzeszowie, Rzeszów 2000 r.
Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2001-2006.
Strategia rozwoju turystycznego województwa podkarpackiego.
Strategie Rozwoju Gmin.
Materiały do opracowywanego Studium Zagospodarowania Przestrzennego Pogranicza Polsko-Ukraińskiego.
Koncepcja Polityki Zagospodarowania Przestrzennego Kraju - Rządowe Centrum Studiów Strategicznych - Warszawa 2000 (Monitor Polski Nr 26 z 2001 r.)
Europejska perspektywa rozwoju przestrzennego na rzecz trwałego i zrównoważonego rozwoju obszaru Unii Europejskiej - Zarząd Główny Towarzystwa Urbanistów Polskich, Biuletyn Informacyjny - numer specjalny, Warszawa 2000 r.
Koncepcja krajowej sieci ekologicznej ECONET - POLSKA. Praca Zbiorowa (red. Liro A.) - Fundacja IUCN. Poland. Warszawa 1995 r.
Koncepcja sieci Natura 2000 w Polsce. Raport końcowy. Warszawa 2001 r. Praca zbiorowa finansowana przez program Phare zlecona przez Ministerstwo Środowiska.
Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego Polski 2000 - 2010, Warszawa 2000 r.
Zarządzenie w sprawie utworzenia Leśnego Kompleksu Promocyjnego „Lasy Birczańskie".
Rozporządzenie Nr 10 Wojewody Krośnieńskiego z dnia 2 lipca 1998 r. w sprawie utworzenia obszarów chronionego krajobrazu na terenie województwa krośnieńskiego.
Plany Urządzania Lasu Nadleśnictw Brzegi Dolne, Brzozów, Bircza.
Obowiązujące studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowe plany ogólne zagospodarowania przestrzennego gmin Tyrawa Wołoska, Olszanica, Ustrzyki Dolne, Sanok, Lesko oraz miasta Sanoka na terenie Parku Krajobrazowego Gór Słonnych.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gmin.

Na terenie Parku Miejscowe Plany Ogólne Zagospodarowania Przestrzennego Gmin sporządzane były w trybie ustawy o planowaniu przestrzennym z dn. 12 lipca 1984 r. Plany te zgodnie z art. 67 ust. 1 z obowiązującą ustawą o zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 7 lipca 1994 r. przestaną obowiązywać 30 grudnia 2003 r.

Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin opracowywane są przez zarządy gmin w trybie art. 6 ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym. Studia mają charakter strategiczny i nie stanowią przepisu gminnego.

2. DANE OGÓLNE

2.1. Położenie

administracyjne

Park Krajobrazowy Gór Słonnych w całości położony jest na terenie województwa **podkarpackiego** w obrębie 3 powiatów: **sanockiego** - gminy: Sanok (5541 ha) i Tyrawa Wołoska (6916 ha) oraz miasto Sanok (1175 ha), **leskiego** - gminy: Lesko (3087 ha) i Olszanica (6467 ha), **bieszczadzkiego** - gmina Ustrzyki Dolne (32716 ha) i miasto Ustrzyki Dolne (129 ha).

fizyczno-geograficzne

Obszar Parku leży w południowo-wschodniej części Polski między doliną Sanu od Dębnej do Dobrej a granicą państwową z Ukrainą od Kwaszeniny do Bandrowa.

Zgodnie z podziałem fizyczno-geograficznym J. Kondrackiego (2000) na regiony fizycznogeograficzne Polski omawiany obszar leży w prowincji Karpat Wschodnich, podprowincji Beskidy Wschodnie, mezoregionie Gór Sanocko – Turczańskich. Niewielki obszar od doliny Wiaru należy do Zewnętrznych Karpat Zachodnich z mezoregionem Pogórza Przemyskiego.

Według powszechnie stosowanego podziału geomorfologicznego Polski Południowej M. Klimaszewskiego i L. Starkla (1972) omawiany obszar położony jest w zasięgu następujących regionalnych jednostek geomorfologicznych Polski:
strefa Alpejska, prowincja Karpaty, podprowincja Karpaty Wschodnie, makroregion Karpaty Zewnętrzne, mezoregion Bieszczady, regiony: Wyżyna Wańkowej i Bieszczady Środkowe (Niskie),
oraz częściowo: podprowincja Karpaty Zachodnie, makroregion Karpaty Zewnętrzne, mezoregion Pogórze, region Pogórze Dynowskie.

przyrodniczo-leśne

W ujęciu regionalizacji przyrodniczo-leśnej (Trampler i in. 1990) obszar Parku leży w VIII Krainie Karpackiej, w większości w 3 Dzielnicy Bieszczadów. Jedynie północno-wschodnia część terenu (na północ od drogi Kuźmina – Krościenko) znajduje się w Dzielnicy 2 Pogórza Środkowobeskidzkiego, w Mezoregionie 2d Pogórza Przemyskiego.

fitogeograficzne

W ogólnym podziale fitogeograficznym Europy teren Parku Krajobrazowego Gór Słonnych położony jest w całości w obrębie jednostki fitogeograficznej zwanej Bieszczadami Niskimi. (Zemanek 1981b, 1989b, 1991a): Państwo: Holarktyda; Obszar: Euro-Syberyjski; Prowincja: Środkowoeuropejska, górska; Podprowincja:

Karpacka; Dział: Karpaty Wschodnie; Okręg: Karpaty Lesiste (lub Beskidy Wschodnie); Podokręg: Bieszczady Niskie.

2.2. Powierzchnia, użytkowanie ziemi i stosunki własnościowe

Szczegółowe dane powierzchniowe według podziału administracyjnego oraz struktura użytkowania i własności gruntów zamieszczona jest w tabelach nr 15, 16 (p. 9. Załączniki).

Powierzchnia

Powierzchnia Parku obliczona w trakcie prac nad niniejszym Planem wynosi 56032 ha, tj. o 4640 ha więcej niż podaje Rozporządzenie z 1996 r. o powiększeniu Parku (51392 ha.). Najsilniejsze związki przestrzenne z Parkiem ma gmina Ustrzyki Dolne stanowiąca 58,39% ogólnej powierzchni PKGS, miasto Ustrzyki Dolne – jedynie 0,23%. Dość duży udział powierzchniowy mają gminy Tyrawa Wołoska – 12,34% i Olszanica – 11,54%, mniejszy gmina Sanok – 9,89% (miasto Sanok – 2,18%) oraz gmina Lesko – 5,51%.

Użytkowanie ziemi

Zdecydowaną większość obszaru Parku zajmują lasy (35490 ha) i zadrzewienia (2464 ha), co stanowi łącznie 67,7% powierzchni Parku. Kolejną znaczącą grupą użytków (27,8% powierzchni Parku) są tereny użytkowane rolniczo. Ogółem tereny rolnicze zajmują powierzchnię 15557 ha, przy czym największą część stanowią grunty orne (7958 ha – 14,2%), następnie pastwiska (6450 ha – 11,5%) oraz łąki trwałe i sady (1106 ha i 42 ha – 2,0%). Pozostałe 4,5% powierzchni Parku to w większości tereny związane z funkcjonowaniem położonych w jego granicach miejscowości: tereny mieszkalne i przemysłowe (768 ha – 1,4%), infrastruktura komunikacyjna (drogi, koleje i inne komunikacyjne – 1112 ha – 2,0%) oraz sieć wodna (ponad 503 ha - 0,9%). Ponadto wyróżniono także niewielkie powierzchnie terenów użytkowanych na cele wypoczynkowe (ponad 27 ha), kopalnictwa surowców naturalnych (ok. 26 ha) czy też określanych jako nieużytki (71 ha).

Formy własności gruntów

Pod względem własności dominują zdecydowanie grunty pozostające we władaniu Skarbu Państwa stanowiące 66% (36754 ha) ogółu terenów położonych w granicach Parku. Około 29% gruntów (16524 ha) stanowi własność osób fizycznych, spółdzielni lub wspólnot gruntowych. Pozostałe 5% powierzchni Parku (2755 ha) stanowi własność jednostek samorządu terytorialnego (głównie gmin i związków międzygminnych).

W strukturze władania lasami dominuje własność Skarbu Państwa (91,6%) nad innymi formami własności (gminną – 3,6%, osób fizycznych – 3,4%, spółdzielczą – 1,1%, wspólnot gruntowych – 0,2%, kościołów i związków wyznaniowych – 0,1%). Wśród własności leśnej Skarbu Państwa przeważają lasy pozostające pod zarządem Państwowego Gospodarstwa Leśnego (PGL), zajmujące

96,1% lasów państwowych, co stanowi 88% ogółu lasów Parku. Pozostałymi lasami Skarbu Państwa zarządzają głównie AWRSP i Agencja Mienia Wojskowego (3,9% tej formy własności i 3,6% ogólnej powierzchni lasów).

2.3. Granice

Przebieg granicy Parku Krajobrazowego Gór Słonnych szczegółowo opisują Rozporządzenia Wojewody Krośnieńskiego: Nr 19 z dn. 27 marca 1992 r. (Dz. U. Woj. Krośnieńskiego. z 1992 r. Nr 7 poz. 53) oraz Nr 37 z dnia 9 października 1996 r. (Dz.U. Woj. Krośnieńskiego z 1996 r. Nr 44 poz. 195).

Wschodnia część Parku Krajobrazowego Gór Słonnych graniczy z Ukrainą. Z posiadanych informacji wynika, że na terenie Ukrainy bezpośrednio przy granicy nie utworzono żadnej formy ochrony prawnej przyrody.

Obecna granica Parku nie obejmuje całego pasma Gór Słonnych. W przyszłości wskazana jest korekta granicy i włączenie zachodniej części pasma. Ułatwi to ochronę przełomu Sanu (między Trepczą i Mrzygłodem) o wybitnych walorach przyrodniczych i krajobrazowych.

2.4. Dane demograficzne dotyczące ludności na terenie P.K.G.S.

Park Krajobrazowy Gór Słonnych jest obszarem o zaludnieniu znacznie poniżej średniej krajowej i wojewódzkiej. Sprzyja to ochronie przyrody i krajobrazu. Park wyludnia się, świadczy o tym ujemne saldo migracji z tendencją do zmniejszania. Wyjazdy za pracą również przyczyniają się do małego zaludnienia obszaru. Stopa bezrobocia na tym terenie jest znacznie wyższa od średniej krajowej i wojewódzkiej. Najniższe zagęszczenie ludności na 1 km^2 występuje w gminach Ustrzyki Dolne i Tyrawa Wołoska. Obciążenie ludności w wieku produkcyjnym ludnością w wieku nieprodukcyjnym kształtuje się znacznie powyżej średniej krajowej i wojewódzkiej. Ze względu na brak danych dotyczących ludności na terenie Parku przytacza się poniżej dane dla całych gmin. Obrazują one jednak główne tendencje demograficzne.

Tabela nr 1

L.p.	Gmina	Ludność w 1998 r.	Ludność w 1999 r.	Ludność w 2000 r.
1.	Olszanica	6583	6600	6586
2.	Ustrzyki Dolne	6613	6613	6601
3.	Sanok	15788	15841	16015
4.	Tyrawa Wołoska	1943	1967	1971
5.	Lesko	5345	5354	5365
	Razem	38270	38374	38374

Odliczając główne skupiska ludności w miejscowościach: Sanok, Lesko, Ustrzyki Dolne, Olszanica, leżących poza granicami Parku, można przyjąć szacunkowo, że ludność PKGS liczy około 16-17 tysięcy. Gęstość zaludnienia w takim przypadku nie przekracza 30 osób/1 km^2 i jest znacznie niższa od średniej wojewódzkiej.

2.5. Osadnictwo

Najstarsze ślady człowieka w tym rejonie pochodzą z okresu neolitu (na terenie Parku dość licznie rozsiane są stanowiska archeologiczne). We wczesnym średniowieczu istniało tu osadnictwo, jednak położenie na pograniczu polsko-ruskim i częste wojny nie sprzyjały jego rozwojowi. Przyłączenie Sanocczyzny do Polski zapoczątkowało rozwój akcji osadniczej prowadzonej przez Kazimierza Wielkiego i wielkich właścicieli ziemskich (ród Kmitów). Za siedzibę Kmitowie obrali sobie Sobień, (obecnie ruiny zamku z otoczeniem objęte ochroną rezerwatową), później Lesko. Wsie powstawały na prawie wołoskim i miały charakter rolniczo-pasterski. Najintensywniejsza akcja osiedleńcza miała miejsce w XVI wieku, a w wieku XVII proces osadniczy został zakończony. W okresie I wojny światowej na obszarze gminy miały miejsce wielkie bitwy, których śladem są rozsiane cmentarze wojenne. W czasie II wojny światowej rozpoczęły się wysiedlenia Łemków do ZSRR na mocy porozumień niemiecko-sowieckich a rodziny żydowskie i cygańskie zostały wymordowane. Pozostałych mieszkańców wyznania grekokatolickiego i prawosławnego wysiedlono w 1947 r. w ramach akcji „Wisła". Po 1956 r. tylko znikoma część wysiedlonych powróciła. Wiele gruntów porolnych zostało zalesionych.

Osadnictwo w Parku skupione jest w 49 jednostkach wiejskich na terenie 7 gmin, w tym 2 miejskich. Zasięgiem obejmuje 3 powiaty. Obszary Parku zurbanizowane są nierównomiernie i powiązane są ściśle z układem komunikacyjnym i układem dolin. Przeważają jednostki o małym i średnim stopniu zainwestowania.

Aktualnie rozwój mieszkalnictwa opiera się wyłącznie na budownictwie indywidualnym, jednorodzinnym i zagrodowym. Obserwuje się w ostatnich latach mały ruch budowlany. Usługi skupiają się wzdłuż dróg krajowych oraz w ośrodkach gminnych. Wyróżniającym się ośrodkiem jest Ropienka, pretendująca do ośrodka gminnego. Zabudowa wiejska reprezentuje niski standard wyposażenia w infrastrukturę techniczną z zakresu gospodarki wodno-ściekowej. Generalnie brak jest sieci kanalizacyjnej i wiejskich oczyszczalni ścieków.

Budynki są w bardzo różnym stanie technicznym, reprezentują różne style architektoniczne, tylko nieliczne nawiązują swą formą do tradycyjnego, regionalnego budownictwa. Jest to w dużej mierze powodowane trendami w „modzie" jak również jest odzwierciedleniem sytuacji ekonomicznej mieszkańców. Zmienia się podejście do estetyki i krajobrazu. Za korzystny można uznać trend, w którym mieszkańcy dbają o estetykę swoich zagród i otoczenia. Dużym problemem są szpecące krajobraz opuszczone i zdewastowane budynki fermowe. Chociaż pojawiają się pozytywne przykłady zagospodarowania obiektów tego typu (np. modernizacja i rewitalizacja obiektów wykupionych przez prywatnego inwestora - posiadłość ziemska w Serednicy).

Przewiduje się wzrost ruchu budowlanego na obrzeżach Parku, w jego południowej części. Zainteresowanie może dotyczyć zabudowy rekreacyjnej, letniskowej, pensjonatowej oraz realizacji obiektów usługowych obsługujących turystów.

2.6. Infrastruktura

Podstawową infrastrukturę w Parku stanowią:

1) drogi:
   1. krajowe..... 41 km,
   2. wojewódzkie..... 23 km,
   3. powiatowe..... 143 km, w tym o złej nawierzchni 83 km,
   4. linie kolejowe..... 37 km

2) linie przesyłowe:
   1. energetyczne napowietrzne 210 km, w tym wysokiego napięcia (110 kV) 34 km, średniego i niskiego napięcia 176 km,
   2. gazowe wysokoprężne 22 km

3) sieć wodociągowa
   w gminie:
   Olszanica - 8,9 km
   Ustrzyki Dolne - 42,6 km
   Sanok - 36,3 km
   Lesko - 35,5 km

4) gminne wysypisko śmieci położone w miejscowości Brzegi Dolne

5) oczyszczalnie ścieków w gminach: Olszanica, Brzegi Dolne, Sanok, Tyrawa Wołoska, Lesko, Wojtkowa, Ropienka Dolna, Wańkowa, Serednica, Łodyna.

6) inne - mogilniki:
   a. gm. Zagórz, miejscowość Zahutyń,
   b. gm. Sanok, miejscowość Olchowce,
   c. gm. Ustrzyki Dolne, miejscowość Brzegi Dolne.

2.7. Stan środowiska

Stan czystości wód

Klasyfikacja ogólna rzek wykazuje, że na terenie Parku kryteria I klasy czystości osiągają jedynie źródłowe odcinki rzek i potoków na terenach leśnych,

pozbawionych osadnictwa. W klasie II znajdują się górne odcinki rzeki Wiar i Strwiąż. Głównymi źródłami zanieczyszczenia wód powierzchniowych są ścieki komunalne i przemysłowe. Znaczący wpływ mają również spływy powierzchniowe. Na obszarze Parku generalnie brak jest sieci kanalizacyjnych, oczyszczalnie ścieków są nieliczne. Jakość sanitarna wód spada w okresie letnim, gdy zwiększa się liczba turystów.

Wody podziemne charakteryzują się dobrą jakością. Wyniki badań zebranych w punktach badawczych w Bezmiechowej, Sanoku – Olchowcach wskazują, że na terenie opracowania występują wody podziemne najwyższej jakości – klasy Ia.

Stan czystości powietrza

Stan czystości powietrza generalnie mieści się w dopuszczalnych normach zanieczyszczeń. Zanieczyszczenia atmosfery pochodzą przede wszystkim z odległych źródeł, w tym zagranicznych. Na emisje dalekiego zasięgu nakładają się pochodzące z ośrodków leżących w pobliżu (Jasło i Krosno) i w bezpośrednim sąsiedztwie (Sanok, Lesko, Zagórz, Ustrzyki Dolne). Źródła zanieczyszczeń zlokalizowane na terenie Parku, z racji niskiego zaludnienia i uprzemysłowienia, mają małe znaczenie. Dane w Raporcie Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska w Województwie Podkarpackim z 1999 roku potwierdzają, że z roku na rok następuje widoczne ograniczenie ilości zanieczyszczeń wprowadzonych do środowiska (WIOŚ 2000).

Stan czystości gleb

Wg Okręgowej Stacji Chemiczno-Rolniczej poziom zawartości metali ciężkich w glebach został określony jako naturalny, nie przekraczający wartości granicznych. Przy intensywnie użytkowanych drogach mogą wystąpić lokalne przekroczenia. Bezpośrednim skutkiem kumulacji zanieczyszczeń pochodzących z powietrza jest wzrost udziału gleb o odczynie kwaśnym i bardzo kwaśnym. Kwasowość gleb w rolnictwie indywidualnym wg przebadanych gmin w 2000 r. wynosi 100% gleb bardzo kwaśnych w gm. Olszanica, 74% gleb bardzo kwaśnych w gm. Tyrawa Wołoska, 68% gleb bardzo kwaśnych w gm. Lesko, 34% gleb bardzo kwaśnych w gm. Sanok.

Zużycie nawozów sztucznych i środków ochrony roślin w gospodarstwach na terenie Parku jest bardzo niskie i nie ma wpływu na skażenie środowiska naturalnego.

Stan zagrożenia lasów

Lasy Parku znajdują się w I strefie uszkodzenia przemysłowego lasów (niskich uszkodzeń). Czynnikiem szkodotwórczym są zanieczyszczenia przemysłowe dalekiego zasięgu, głównie związki siarki. Na omawianym terenie nie występują gradacje szkodliwych owadów mogące zagrozić trwałości lasu. Stan sanitarny lasu należy ocenić jako dobry, do czego przyczynia się wysoka naturalna odporność drzewostanów i szybkie usuwanie drzew uszkodzonych na skutek wiatrołomów, śniegołomów i okiści.

3. CHARAKTERYSTYKA ORAZ DIAGNOZA STANU PRZYRODY, ZASOBÓW KULTUROWYCH I WALORÓW KRAJOBRAZOWYCH

3.1. Przyroda nieożywiona

3.1.1. Budowa geologiczna i rzeźba

Geologia

Obszar Parku Krajobrazowego Gór Słonnych znajduje się w obrębie górotworu Karpat zewnętrznych (fliszowych). Pod względem strukturalnym Karpaty te zbudowane są z szeregu jednostek tektonicznych, o charakterze płaszczowin, odkłutych od swojego podłoża i wzajemnie ponasuwanych. Proces ten miał miejsce w kilku fazach orogenezy alpejskiej. W wschodniej części polskiego odcinka Karpat wyróżnia się /z S na N/ płaszczowiny: magurską, dukielską, śląską, podśląską, skolską, stebnicką, borysławsko-pokucką i zgłobicką. Obszar Parku znajduje się w obrębie jednostki skolskiej, a częściowo podśląskiej i śląskiej. Każda z nich zbudowana jest z szeregu skib oraz struktur fałdowych niższego rzędu - antyklin i synklin, o różnym stopniu złuskowania.

Na terenie Parku Krajobrazowego Gór Słonnych znajduje się szereg stratotypowych i hipostratotypowych profili geologicznych kilku formacji wydzielanych w obrębie jednostki skolskiej, a także bardzo interesujące odsłonięcia związane z jednostką śląską i podśląską. Zostały one podzielone na szereg formacji geologicznych, w których wyróżniono jednostki niższego rzędu w randze kompleksów, ogniw i warstw. Utwory budujące jednostkę skolską powstały w okresie od dolnej kredy (hoteryw) po miocen (byrdygał) włącznie, a ich sumaryczna miąższość przekracza 4,5 km. Utwory jednostki podśląskiej i śląskiej występują w wąskim pasie wychodni w południowo-zachodniej części Parku i są reprezentowane przez utwory od dolnej kredy po dolny miocen, a ich sumaryczna miąższość przekracza 2,5 km.

Osobną kategorię stanowią na terenie Parku Krajobrazowego Gór Słonnych utwory wieku czwartorzędowego. Tworzą one zwartą pokrywę osadów o przeciętnej miąższości od kilku do kilkunastu metrów. Ogólnie są to gliny oraz inne pokrywy zwietrzelinowe i stokowe, lessy i utwory lessopodobne, aluwia, utwory koluwialne, torfy i inne.

Rzeźba

Teren objęty Parkiem Krajobrazowym Gór Słonnych to niskie pasma górskie, sięgające zaledwie ok. 680 m n.p.m. rozdzielone rozległymi dolinami potoków i rzek. Średnia wysokość terenu wynosi ok. 400-450 m n.p.m.

Większość obszaru Parku usytuowana jest w obrębie najbardziej wysuniętego na północny zachód członu polskich Karpat Wschodnich. Odrębność cech rzeźby w stosunku do Karpat Zachodnich, uwarunkowana w znacznym stopniu zróżnicowaną budową geologiczną i stylem tektonicznym podłoża, stawia ten obiekt w randze interesującego i godnego ochrony krajobrazowej. Rzeźba terenu wraz z układem

sieci wodnej stanowi nierozłączny element architektury krajobrazu. Istniejąca forma ochrony krajobrazowej powinna skutecznie zabezpieczyć walory przyrodnicze tego obszaru.

Karpaty Wschodnie mają cechy klasycznej rzeźby apallachijskiej, wyrażonej rusztowym układem pasm, kratową siecią rzeczną oraz licznymi poprzecznymi przełomami rzecznymi. Główne grzbiety tego rejonu, o przebiegu NW-SE to Góry Słonne wraz z pasmem Orlego Kamienia, leżące na ich naturalnym przedłużeniu Hoszowskie Góry Rusztowe oraz budujący Wyżynę Wańkowej - Chwaniów. Pasma te mają charakter monoklinalnych grzbietów twardzielcowych (hog back), których osie oparte są o skrzydła fałdów jednostek: skolskiej, śląskiej i podśląskiej. Poszczególne człony tych wałów lokalnie opierają się również o osiowe odcinki antyklin lub też synklin, tworząc charakterystyczne grzbiety inwersyjne. Na północny wschód od pasma Chwaniowa, w obrębie skibowych Karpat brzeżnych układ grzbietów wykazuje zanik wyraźnego układu rusztowego, stopniowy łukowy skręt słabiej zarysowujących się pasm zgodnie z przebiegiem sygmoidy przemyskiej oraz łagodne obniżanie się powierzchni terenu.

Kratowy układ sieci wodnej na terenie Parku jedynie w nieznacznym stopniu jest niezgodny z przebiegiem głównych grzbietów górskich. Przełomowy charakter odcinków dolin głównych rzek (Sanu, Strwiąża, Wiaru) oraz niektórych potoków, rozcinających głęboko długie grzbiety górskie, prócz walorów krajobrazowych pełni także ważne funkcje w tworzeniu korytarzy ekologicznych.

3.1.2. Wody

Obszar Parku ma intensywnie rozwiniętą sieć rzeczną. Jego przeważająca część położona jest na zachód od europejskiego działu wodnego i należy do zlewni Sanu (dopływ Wisły, zlewnia Morza Bałtyckiego). Do najważniejszych dopływów prawostronnych Sanu w obrębie Parku należy Wiar, Olszanica wraz z dopływem Wańkówką, Tyrawka oraz Dyrbek. Niewielki fragment Parku, położony w jego wschodniej stronie, odwadnia Strwiąż (dopływ Dniestru w zlewni Morza Czarnego).

Zasoby wód podziemnych są małe. Obszar Parku wchodzi w XXIII Region Karpacki. W regionie występują trzy rodzaje wód gruntowych: kredowe, trzeciorzędowe i czwartorzędowe. Wody kredowe i trzeciorzędowe występują w szczelinach fliszu karpackiego. Zwierciadło tych wód nie jest ciągłe, zależy od warstw słabo przepuszczalnych i morfologii terenu. Przeważa tu spływ powierzchniowy nad wsiąkaniem, wydajność tych wód jest mała, nie przekracza 2 m^3/h. Głównym źródłem zaopatrzenia w wodę tego regionu są doliny rzeczne, w których potencjalna wydajność wód czwartorzędowych wynosi od kilku do 30 m^3/h. Wodonośność ujęć z fliszu karpackiego kształtuje się w granicach 0,5-8,0 m^3 /h.

3.1.3. Gleby

Gleby na obszarze Parku charakteryzują się dużą zmiennością typologiczną związaną z budową geologiczną, morfologią terenu, stosunkami wodnymi, charakterem szaty roślinnej oraz działalnością człowieka. Powierzchniowo dominują

gleby brunatne kwaśne (36789 ha), brunatne właściwe (14460 ha) i mady rzeczne (3346 ha). Znacznie mniejsze udziały powierzchniowe mają gleby deluwialne brunatne (448 ha), gruntowo-glejowe (394 ha) i płowe (327 ha). Inne typy gleb zajmują nieznaczną powierzchnię. Na stromych zboczach gleby są zwykle ubogie, niskich klas bonitacyjnych V i VI. Gleby te podlegają procesom erozyjnym oraz ruchom masowym często o dużej intensywności. Wyższe partie terenu pokrywają gleby szkieletowe (gleby początkowego stadium rozwoju) wytworzone ze skał osadowych fliszowych oraz okruchowych niescementowanych.

3.1.4. Klimat

Według Michny i Paczosa (1972) teren Parku Krajobrazowego Gór Słonnych leży w obrębie dwóch jednostek mezoklimatycznych: Dołów Jasielsko-Sanockich (dolina Sanu wraz z masywem Czulni) oraz Pogórza Przemyskiego (pasmo Gór Słonnych wraz z obszarem na wschód od niego). Przedstawiona przez tych autorów klasyfikacja wyróżnia dwa piętra klimatyczne:

1. umiarkowane ciepłe sięgające do 500 m n.p.m. o średniej temperaturze rocznej powyżej 6 °C;
2. umiarkowane chłodne powyżej 500 m n.p.m. o średniej temperaturze rocznej poniżej 6 °C.

Warunki klimatyczne Gór Słonnych są podobne do warunków klimatycznych jakie panują w niższych partiach Bieszczadów oraz wschodniej części Beskidu Niskiego. Obszar Parku wykazuje wyraźną odrębność klimatyczną w stosunku do otaczających go terenów, co wyraża się m.in. niższą temperaturą średnią i wyższą roczną sumą opadów atmosferycznych. Na obszarze Parku występuje znaczne zróżnicowanie lokalnych warunków klimatycznych, które zależne są przede wszystkim od wysokości nad poziomem morza, ukształtowania terenu, ekspozycji stoków oraz przeważających wiatrów. Temperatura średnia maleje w kierunku południowym w miarę wzrostu wysokości nad poziom morza (0,6 °C na każde 100 m), zaś suma opadów rośnie około 75 mm na każde 100 m wysokości (E. Michna, S. Paczos 1969).

Największe sumy opadów atmosferycznych przypadają na okres letni od czerwca do sierpnia, najniższe zaś na okres od grudnia do marca. Dominują wiatry południowe oraz południowo-zachodnie. Okres wegetacyjny (średnia dobowa +5 °C) trwa około 195 dni, natomiast okres aktywnych procesów rozwojowych (średnia dobowa +10 °C) około 135 dni.

Podstawowe parametry podano wg posterunku meteorologicznego w Brzegach Dolnych:

Średnia temperatura roczna: 5,9 °C, lipca: 15,9 °C, lutego: –4,9 °C.
Absolutne minima i maksima temperatury: –38,4 °C i +32,1 °C.
Średnia roczna suma opadów atmosferycznych 834 mm.
Trwała pokrywa śnieżna zalega około 93 dni.

3.2. Ekosystemy leśne

3.2.1. Zróżnicowanie fitosocjologiczne

W obrębie ekosystemów leśnych wyróżniono 5 zespołów leśnych: nadrzeczną olszynę górską *Alnetum incanae*, bagienną olszynę górską *Caltho-Alnetum*, grąd subkontynentalny *Tilio-Carpinetum*, żyzną buczynę karpacką *Dentario glandulosae-Fagetum* i kwaśną buczynę górską *Luzulo luzuloidis-Fagetum*.

Żyzna buczyna karpacka jest najbardziej rozpowszechniona na terenie Parku. Najczęściej występuje w podzespole typowym. Podzespół wilgotny z miesiącznicą trwałą jest często spotykany w paśmie Chwaniowa. Bardzo rzadki jest podzespół wilgotny z czosnkiem niedźwiedzim. Dość rzadki jest również podzespół trawiasto-turzycowy.

Kwaśna buczyna górska jest podawana z terenu Parku, ale nie została dokładniej zinwentaryzowana.

Grąd subkontynentalny, zajmujący około 7% powierzchni leśnej Parku, występuje głównie w podzespole typowym. Podzespoły: kwaśny, ciepłolubny i wilgotny są niezbyt częste.

Nadrzeczna olszyna górska zajmuje około 1% powierzchni leśnej Parku, natomiast górska olszyna bagienna występuje w ilościach śladowych.

Znaczna część powierzchni leśnej zajmują zbiorowiska przedplonowe powstałe w wyniku sztucznych zalesień oraz spontanicznej sukcesji drzew na dawnych gruntach rolnych.

3.2.2.Typy siedliskowe lasu

Typem siedliskowym dominującym na terenach leśnych Parku jest las górski (LG) zajmujący 84,3% powierzchni leśnej, znaczniejszy udział ma siedlisko lasu wyżynnego (Lwyż) – 14,9%, a udział pozostałych: lasu łęgowego górskiego (LłG), lasu łęgowego (Ł), olsu górskiego (OlG), lasu mieszanego górskiego (LMG) i olsu jesionowego (OlJ), nie przekracza jednego procenta.

Ogólnie można stwierdzić, że siedliska leśne Parku zaliczają się do żyznych i bardzo żyznych, stwarzają więc dobre warunki wzrostu i rozwoju drzew i drzewostanów właściwych poszczególnym siedliskom.

Typy siedliskowe lasu wyróżnione w lasach Parku, w lasach PGL oraz w lasach pozostałych form własności, zestawiono w poniższej tabeli.

Tabela nr 2

Typ siedliskowy lasu	Lasy PGL		Lasy innej własności		Ogółem lasy Parku	
	Powierzchnia ha	%	Powierzchnia ha	%	Powierzchnia ha	%
1	2	3	4	5	6	7
LMG	15,66	0,1	-	-	15,66	0,0
LG	28041,51	89,8	1512,59	40,0	29554,10	84,3
LłG	95,95	0,3	25,16	0,6	121,11	0,3

Typ siedliskowy lasu	Lasy PGL		Lasy innej własności		Ogółem lasy Parku	
	Powierzchnia ha	%	Powierzchnia ha	%	Powierzchnia ha	%
1	2	3	4	5	6	7
OlG	46,38	0,1	-	-	46,38	0,1
Lwyż	2965,88	9,5	2256,87	58,4	5222,75	14,9
OlJ	6,79	0,0	2,89	0,1	9,68	0,0
Lł	67,20	0,2	67,01	1,7	134,21	0,4
Ogółem	31239,37	100,0	3864,52	100,0	35103,89	100,0

Na omawianym terenie wyróżniono trzy odmiany wysokościowe typów siedliskowych lasu: siedliska górskie regla dolnego, siedliska wyżynne i siedliska nizinne, o udziale odpowiednio: 84,7%, 14,9%, 0,4%, w tym w lasach PGL odpowiednio: 90,3%, 9,5% i 0,4%, a w lasach innych form własności: 60,2%, 58,4% i 1,8%.

3.2.3. Stan siedlisk

Obecny stan rozpoznania siedlisk wyklucza określenie stopnia ich przekształcenia. Pośrednią przybliżoną ocenę aktualnego stanu siedlisk można przeprowadzić na podstawie udziału lasów porastających siedliska porolne, których udział w lasach pod zarządem ALP wynosi 29%, a w lasach innych form własności mieści się w przedziale 30 – 40%. W porównaniu z siedliskami historycznie leśnymi wykazują one zniekształcenie spowodowane kilkusetletnią gospodarką rolną (głównie pastwiskową i łąkową). Występująca tu roślinność leśna stanowi z reguły pierwsze pokolenie lasu na tych gruntach. Pośrednio przybliżony udział siedlisk zniekształconych można określić również poprzez udział gatunków niezgodnych z warunkami siedliskowymi dla dominujących w Parku siedlisk lasu górskiego i lasu wyżynnego. Gatunkami występującymi na siedliskach porolnych są tu głównie: sosna, świerk i modrzew wprowadzone sztucznie oraz olsza szara i lekkonasienne gatunki pionierskie – brzoza, osika i wierzba. Ich łączny udział w Parku wynosi 36% (w lasach PGL 35%, a 36% w lasach innych form własności). Na przeważającej powierzchni występowanie tych gatunków związane jest właśnie z gruntami porolnymi, a szacunkowy ich udział na siedliskach historycznie leśnych nie przekracza kilku procent.

3.2.4. Zgodność składu gatunkowego drzewostanów z siedliskiem

Skład gatunkowy lasów w Parku został w znacznym stopniu ukształtowany w wyniku przeszłej gospodarki leśnej, preferującej gatunki drzew szpilkowych. Obecnie wśród gatunków panujących, obok jodły (30,4%) i buka (26,8%) duży udział powierzchniowy (26,0%) ma sosna, stosowana głównie do zalesiania gruntów porolnych w okresie powojennym.

Szczegółowa analiza składu gatunkowego oraz typów siedliskowych lasu przeprowadzona została dla drzewostanów znajdujących się w zarządzie Lasów

Państwowych, dominujących na terenie Parku. Drzewostany o składzie gatunkowym zgodnym z siedliskiem stanowią 29,2%. Występują one głównie na terenach historycznie leśnych. Drzewostany o składzie gatunkowym częściowo zgodnym z siedliskiem zajmują 30,9% powierzchni L.P. Duży udział powierzchniowy, wynoszący 21% mają drzewostany o składzie gatunkowym niezgodnym z siedliskiem. Występują one najczęściej na obrzeżu kompleksów leśnych i zajmują dawne grunty rolne zalesione w okresie powojennym.

3.2.5. Struktura wiekowa i gatunkowa drzewostanów

Charakterystykę struktury wiekowej i gatunkowej lasów PGL opracowano na podstawie danych zgromadzonych w opisowych numerycznych bazach taksacyjnych nadleśnictw wchodzących w skład Parku, a w sposób uproszczony - dla lasów innej własności.

Wiek drzewostanów Parku mieści się w granicach od I do VIII klasy wieku (od 1 do 160 lat). Największą powierzchnię zajmują drzewostany III klasy wieku (od 41 do 60 lat - 27,9%), a wysoki i wyrównany jest udział klas: IV (15,1%), V (16,2%), i VI (14,0%) oraz KO (14,4%). Niewielki udział mają klasy: I (1,5%), II (5,9%) i VII (2,5%) oraz KDO (2,5%). Klasę VIII (powyżej 141 lat) reprezentuje tylko 12,42 ha lasu (0,0%). Niski udział I klasy wieku tłumaczy niewielka powierzchnia gruntów planowanych do zalesienia w okresie sporządzania planów urządzenia lasu, a I i II – stosowanie w uwarunkowaniach siedliskowych Parku rębni częściowych, po których drzewostany (młodniki po rębni) osiągają zazwyczaj wiek przekraczający 40 lat (III klasa wieku).

Wśród powierzchni leśnej pod zarządem ALP (31239,37 ha) grunty zalesione (drzewostany) stanowią 99,6%, a nie zalesione (płazowiny, halizny, zręby, w produkcji ubocznej i inne) - 0,4%. Wiek drzewostanów mieści się w przedziale od I do VIII klasy wieku (do 160 lat). Przeważa III klasa wieku z udziałem powierzchniowym wynoszącym 27,5%. Wysoki i równomierny udział mają klasy: IV, V, VI – odpowiednio: 14,1%, 15,4% i 14,5%. Znaczny udział powierzchniowy mają drzewostany w klasie odnowienia – KO (16,1%), będące w trakcie przemiany pokoleń. Zaznacza się kilkuprocentowy udział klas: II (4,9%), VII (2,7%), I (1,6%) oraz klasy do odnowienia KDO (2,8%). Znikomą powierzchnię (12,42 ha) zajmuje VIII klasa wieku (0,0%). Podobnie kształtuje się w lasach PGL udział klas wieku w ujęciu miąższościowym. Wyrównany wysoki udział mają klasy III, V, VI (odpowiednio 21,4%, 19,9%, 19,8%) oraz IV (16,3%) i KO (14,4%). Kilkuprocentowy udział mają klasy II (1,6%) i KDO (2,6%), a nikły I (0,1%) i VIII (0,1%).

Struktura wiekowa drzewostanów innej własności charakteryzuje się bardzo wysokim udziałem III klasy wieku (30,8 % powierzchni), wysokim klas IV i V (odpowiednio 22,6 i 21,9%), wyraźnym udziałem II i VI klasy (13,8 i 9,5 %) oraz minimalnym klas I i VII (0,6 i 0,8 %). Od lasów PGL różnią się one mniejszą rozpiętością wieku i wyraźnie wyższym udziałem II klasy wieku.

Z ekologicznego i krajobrazowego punktu widzenia pozytywnym zjawiskiem jest znaczne zróżnicowanie wiekowe drzewostanów Parku, wysoki udział

starodrzewi – drzewostanów w wieku powyżej 80 lat (49,6% - łącznie z KO i KDO) oraz nikły odsetek powierzchni leśnej nie zalesionej.

Na strukturę gatunkową lasów Parku wpłynęło położenie geograficzne, uwarunkowania siedliskowe oraz historia gospodarcza lasów.

Biorąc pod uwagę strukturę gatunkową lasów Parku w ujęciu gatunków panujących, należy stwierdzić bardzo dużą liczbę gatunków budujących drzewostany (15), przy czym podstawowe znaczenie lasotwórcze mają trzy z nich: jodła, buk i sosna (odpowiednio 30,4%, 26,8% i 26,0% udziału powierzchniowego). Żaden z pozostałych gatunków panujących w drzewostanach nie przekracza 5% udziału powierzchniowego. Łącznie zajmują one 16,8% powierzchni. Znaczniejszym udziałem wyróżniają się wśród nich: olsza szara (5,8%), jawor i brzoza (po 2,4%), grab (2,1%), świerk (1,9%) i modrzew (1,2%). Sporadycznie spotykane są: jesion, dąb, osika, olsza czarna, wierzba i lipa.

Struktura gatunkowa w dominujących powierzchniowo lasach pod zarządem PGL jest podobna. Analogicznie, jak w lasach Parku, podstawowe znaczenie lasotwórcze mają trzy gatunki: buk, jodła i sosna. Na pierwsze miejsce wysuwa się tu buk (31,3%) przed jodłę (26,9%), a udział sosny jest zbliżony (26,5%).

W lasach innej własności zwraca uwagę nieco wyższy udział drzewostanów w II klasie wieku i mniejszy udział drzewostanów najstarszych.

W ujęciu miąższościowym struktura gatunkowa drzewostanów w lasach PGL przedstawia się podobnie jak ich udział powierzchniowy. Dominują trzy wspomniane gatunki, a ich kolejność wg malejącego udziału jest identyczna jak w ujęciu powierzchniowym: jodła – 36,7%, buk – 32,7%, sosna – 20,7%. Daje się zauważyć wyższe udziały miąższościowe niż powierzchniowe jodły i buka oraz niższy sosny, co związane jest głównie z ich strukturą wiekową. Udział miąższościowy pozostałych gatunków jest podobny do przedstawionego wyżej udziału powierzchniowego.

W ujęciu gatunków i wieków rzeczywistych zaznacza się obecność topoli i wiązu, nie notowanych w wykazach wg gatunków panujących oraz cisa (bez miąższości grubizny). Kilkuprocentowo wyższy jest udział gatunków mniej licznie reprezentowanych w ujęciu gatunków panujących (kosztem niższego udziału trzech gatunków głównych), co świadczy o częstym występowaniu ich w formie domieszek w drzewostanach wielogatunkowych.

Drzewostany w lasach pod zarządem PGL odznaczają się ogromnym bogactwem składów gatunkowych. Połowa z nich (50,6%) ma w składzie 4 i więcej gatunków, jedna czwarta (27,9%) – trzy gatunki, 14,6% jest drzewostanów dwugatunkowych i tylko 6,9% jednogatunkowych. Drzewostany jednogatunkowe w przewadze występują w średnim przedziale wiekowym (41 – 80 lat), dwugatunkowe – w wiekach średnich i starszych, trzygatunkowe zarówno w średnich jak i starszych wiekach, zaś cztero- i więcej gatunkowe w starszych i średnich klasach wieku. Świadczy to o tym, że starsze drzewostany, w znacznym stopniu zgodne z siedliskiem, mają z natury skład wielogatunkowy.

3.2.6. Zdrowotność drzewostanów

Lasy Parku odznaczają się stosunkowo dobrą kondycją zdrowotną. Na ten stan ma wpływ przede wszystkim wysoki stopień naturalności drzewostanów. Sośniny na gruntach porolnych, najbardziej narażone na czynniki destrukcyjne jako obce siedlisku, wykazują względnie dobrą kondycję, prawdopodobnie z uwagi na zajmowanie z reguły niższych położeń, o łagodniejszych warunkach klimatycznych. Jednak okresowo są uszkadzane przez okiść, podobnie jak brzeziny. Z głównych gatunków lasotwórczych na szkodliwe oddziaływanie czynników pochodzenia antropogenicznego najbardziej wrażliwa jest jodła. W latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych jedliny przeżywały wyraźny kryzys, objawiający się masowym wydzielaniem się starszych drzew i drzewostanów. Przypuszczalną przyczyną tego stanu rzeczy było nałożenie się szeregu czynników, w tym: zwiększona emisja zanieczyszczeń przemysłowych powietrza oraz serie lat o wyższej niż przeciętna temperaturze i niższej sumie opadów. Ostatnie lata charakteryzują się poprawą kondycji i regeneracją drzewostanów jodłowych. Buczyny dobrze zniosły trudny dla jedlin okres, wykazując nawet zwiększoną witalność, co objawiło się w postaci wzmożonego obradzania i obsiewu.

Wyraźny wpływ na stan zdrowotny jedlin, zwłaszcza młodszych klas wieku ma utrzymywanie wysokich stanów zwierzyny płowej, w niektórych okresach (lata siedemdziesiąte i osiemdziesiąte) - bardzo wysokich. Naloty i podrosty jodłowe były dosłownie zjadane, a te, którym udało się „uciec spod pyska", noszą ślady spałownia, co odbija się na ich zdrowotności. Utrzymujący się od pierwszych lat powojennych nadmiar zwierzyny płowej, okresowo bardzo wysoki, spowodował zaburzenia struktury wiekowej jedlin i opóźnił przebudowę przedplonów na gruntach porolnych, co jest najwyraźniej widoczne w zasięgu dawnego Ośrodka Łowieckiego Urzędu Rady Ministrów wokół Arłamowa.

E. Szukiel (2001) twierdzi, że z powodu ciągłych uszkodzeń drzewek przez jelenie i sarny zagrożona jest trwałość lasu i bez kosztownych grodzeń praktycznie nie ma szans na wyprowadzenie upraw jodłowych z udziałem cennych gatunków domieszkowych – jaworu, jesionu czy dębu i uzyskanie wartościowych młodników. Szkody od zwierzyny w uprawach i młodnikach są podstawowym czynnikiem ograniczającym lub uniemożliwiającym naturalne odnawianie się drzewostanów. Podobnie intensywnie uszkadzane są odnowienia sztuczne. Szczególnie zagrożonym gatunkiem jest jodła oraz jesion i jawor, w mniejszym stopniu buk i świerk. Opisana sytuacja w szczególności dotyczy terenu nadleśnictw: Bircza, Brzegi Dolne, Lesko, Brzozów. Jej przyczyn upatrywać można w polityce łowieckiej prowadzonej na terenie Bieszczadów i pogórza od lat sześćdziesiątych ubiegłego stulecia, w tym zaniżania oszacowania liczebności jeleni i saren.

Prowadzone w ramach prac urządzeniowych badania na powierzchniach próbnych, mające na celu ustalenie tzw. stref uszkodzenia przemysłowego lasów, pozwoliły stwierdzić występowanie na terenie nadleśnictw, których części leżą w granicach Parku, występowanie I strefy – niskich uszkodzeń. Czynnikiem szkodotwórczym są głównie związki siarki pochodzące przede wszystkim z odległych źródeł, w tym zagranicznych. Na emisje dalekiego zasięgu nakładają się pochodzące z ośrodków leżących w pobliżu (Jasło i Krosno) i w bezpośrednim sąsiedztwie (Sanok, Lesko, Zagórz, Ustrzyki Dolne). Źródła zlokalizowane na terenie Parku, z racji niskiego zaludnienia i uprzemysłowienia, mają małe znaczenie.

Ich oddziaływanie ogranicza się do bezpośredniego sąsiedztwa emitorów (kotłownie w ośrodkach gminnych, kopalnictwo ropy naftowej itp.). Pewną uciążliwość stanowią ośrodki wypału węgla drzewnego, najczęściej usytuowane w kompleksach leśnych lub w bezpośrednim ich sąsiedztwie.

Stan sanitarny lasu należy ocenić jako dobry, do czego przyczynia się wysoka naturalna odporność drzewostanów i szybkie usuwanie drzew uszkodzonych na skutek wiatrołomów, śniegołomów i okiści. Na omawianym terenie nie występują gradacje szkodliwych owadów mogące zagrozić trwałości lasu.

3.3. Lądowe ekosystemy nieleśne

Ekosystemy nieleśne zajmują około 35% powierzchni Parku i koncentrują się głównie w dolinach oraz w niższych częściach stoków pasm górskich. Charakteryzują się bardzo dużą różnorodnością biocenotyczną. W obrębie lądowych ekosystemów nieleśnych stwierdzono 57 zespołów roślinnych.

Rzadkie i zagrożone zespoły roślinne

Dość dużą grupę stanowią zespoły rzadkie i zagrożone, które zaliczono do zbiorowisk szczególnej troski:

wilgotna łąka ostrożeniowa *Cirsietum rivularis*,
wilgotna łąka ostrożeniowo-rdestowa *Cirsio-Polygonetum*,
młaka kozłkowo-turzycowa *Valeriano-Caricetum flavae*,
murawa kserotermiczna (z kl. *Festuco-Brometea*),
zbiorowisko *Doronicum austriacum - Veratrum lobelianum*,
zbiorowisko *Myricaria germanica - Salix eleagnos*.

Na specjalną uwagę zasługuje także szereg zbiorowisk o niższych walorach przyrodniczych, ale ważnych dla zachowania różnorodności biologicznej Parku. Są to przeważnie zbiorowiska rzadkie, występujące w postaci małych płatów, związane z siedliskami podmokłymi i bagiennymi, o dużym stopniu zagrożenia:

Typhetum latifoliae,
Typhetum angustifoliae,
Equisetetum limosii,
Filipendulo-Geranietum,
Junco-Menthetum,
Petasitetum albi,
Petasitetum hybridi,
zbiorowisko *Caltha palustris - Chaerophyllum hirsutum*,
zbiorowisko *Equisetum telmateia*,
zbiorowisko *Chaerophyllum hirsutum - Salix aurita*.

Rodzaje użytkowania gruntów (ekosystemów) nieleśnych

Wśród ekosystemów nieleśnych największy udział mają grunty orne (7958 ha) oraz pastwiska (6450 ha). Łąki trwałe zajmują 1106 ha. Bardzo duży obszar zajmują zadrzewienia i zakrzewienia (2464 ha) które wykształciły się na gruntach rolniczych od wielu lat nie użytkowanych. Z innych form użytkowania

gruntów nieleśnych można wymienić sady (42 ha) oraz przydomowe ogrody. Kategoria nieużytków (71 ha) odnosi się głównie do ciepłolubnych muraw oraz zbiorowisk typowych dla siedlisk podmokłych i bagiennych.

3.4. Ekosystemy wodne

Na terenie Parku Krajobrazowego Gór Słonnych ekosystemy wodne reprezentowane są głównie przez wody płynące, które zajmują około 455 ha. Do głównych rzek i potoków Parku, w których występują liczne gatunki zwierząt kręgowych i bezkręgowców, należą San, Strwiąż, Stebnik, Serednica, Tyrawka, Wańkowa i Wiar. Szczególnie bogatym zgrupowaniem ryb wyróżniają się San, Tyrawka i Wiar. Z uwagi na bystry nurt oraz górski charakter większości rzek i potoków, zbiorowiska roślinne są słabo wykształcone.

Wody stojące zajmują na terenie Parku jedynie 13 ha. Należy tu kilka stawów i starorzeczy Sanu, w których wykształciły się zbiorowiska roślin pływających: rdestnic, rzęs, moczarki kanadyjskiej, włosienicznika.

Fragmenty ekosystemów wodnych występują także w rowach odwadniających, zajmujących na terenie Parku około 35 ha.

3.5. Siedliska przyrodnicze

Obszar Parku charakteryzuje się bardzo dużym zróżnicowaniem siedlisk przyrodniczych, określonych w Rozporządzeniu Ministra Środowiska poprzez odpowiadające im zbiorowiska roślinne lub grupy zbiorowisk.

Walory poszczególnych zbiorowisk roślinnych są silnie zróżnicowane. Oceniono je w oparciu o 4 cechy, które są najważniejsze z punktu widzenia wartości zbiorowisk i potrzeb ich ochrony:

1. stopień unikatowości i częstość występowania,
2. bogactwo gatunkowe,
3. znaczenie zbiorowisk jako biotopów dla gatunków zagrożonych, rzadkich i innych szczególnie cennych,
4. stopień kwiecistości zbiorowisk, mający istotne znaczenie dla ochrony fauny bezkręgowców (głównie owadów) oraz dla walorów estetycznych krajobrazu.

W obrębie każdej z tych cech przyjęto skalę punktową, sześciostopniową. Suma punktów określa ogólną wartość zbiorowiska.

Zbiorowiska, które uzyskały 15 i więcej punktów zaliczono do grupy zbiorowisk szczególnej troski. Są to:

wilgotna łąka ostrożeniowa *Cirsietum rivularis*,
wilgotna łąka ostrożeniowo-rdestowa *Cirsio-Polygonetum*,
młaka kozłkowo-turzycowa *Valeriano-Caricetum flavae*,
murawa kserotermiczna (z kl. *Festuco-Brometea*),
zbiorowisko *Doronicum austriacum - Veratrum lobelianum*,
zbiorowisko *Myricaria germanica - Salix eleagnos*,
nadrzeczna olszyna górska *Alnetum incanae*,

grąd ciepłolubny *Tilio-Carpinetum melittetosum*,
żyzna buczyna karpacka z czosnkiem niedźwiedzim *Dentario glandulosae-Fagetum allietosum*,
żyzna buczyna karpacka z miesiącznicą trwałą, *Dentario glandulosae-Fagetum lunarietosum*.

Na specjalną uwagę zasługuje także szereg zbiorowisk o niższych walorach przyrodniczych, ale ważnych dla zachowania różnorodności biologicznej Parku. Są to przeważnie zbiorowiska rzadkie, występujące w postaci małych płatów, związane z siedliskami podmokłymi i wodnymi, o dużym stopniu zagrożenia:

szuwar pałkowy *Typhetum latifoliae*,
szuwar pałkowy *Typhetum angustifoliae*,
szuwar skrzypu bagiennego *Equisetetum limosii*,
ziołorośla wiązówkowo-bodziszkowe *Filipendulo-Geranietum*,
ziołorośla situ i mięty długolistnej *Junco-Menthetum longifoliae*,
młaka z lepiężnikiem białym *Petasitetum albi*,
ziołorośla lepiężnika różowego (łopuszyny) *Petasitetum hybridi*,
młaka z kniecią i świerząbkiem - zbiorowisko *Caltha palustris - Chaerophyllum hirsutum*,
młaka ze skrzypem olbrzymim - zbiorowisko *Equisetum telmateia*,
bagienne zarośla wierzby uszatej - zbiorowisko *Chaerophyllum hirsutum - Salix aurita*,
buczyna karpacka podz. trawiasto-turzycowy *Dentario glandulosae-Fagetum festucetosum drymejae*,
bagienna olszyna górska *Caltho-Alnetum*.

Tabela nr 3

Wykaz i waloryzacja chronionych siedlisk (zbiorowisk roślinnych).

Nazwa zbiorowiska	Wartość przyrodnicza (1-18).	Częstość występowania	Nr wg zarządzenia	Uwagi:
zbiorowisko *Calamagrostis pseudophragmites* na kamieńcach nadrzecznych.	5	rzadko	23	Wykształcone fragmentarycznie, głównie nad Sanem.
Polygono-Bidentetum, zbiorowisko terofitów na brzegach wód	7	rzadko	25	Małe płaty rozproszone na całym terenie.
Potametum natantis, zespół rdestnicy pływającej	6	bardzo rzadko	21	Starorzecza Sanu, stawy koło Olszanicy.
Elodeetum canadensis, zespół moczarki kanadyjskiej	6	bardzo rzadko	21	Starorzecza Sanu, stawy koło Olszanicy.
Ranunculetum fluitantis, zespół jaskrów wodnych	8	bardzo rzadko	29	Małe płaty w potokach.
Phragmitetum communis, szuwar trzcinowy - fragmenty zespołu	6	niezbyt często	53	Liczne płaty w dolinach rzek i większych potoków.
Typhetum angustifoliae, szuwar pałkowy - fragmenty zespołu	7	rzadko	53	Małe płaty w starorzeczach, stawach, oczkach wodnych, rowach.
Typhetum latifoliae, szuwar pałkowy - fragmenty zespołu	7	rzadko	53	Małe płaty w starorzeczach, stawach, oczkach wodnych, rowach.

Nazwa zbiorowiska	Wartość przyrodnicza (1-18).	Częstość występowania	Nr wg zarządzenia	Uwagi:
Equisetetum linosii, szuwar skrzypu bagiennego	8	bardzo rzadko	53	Małe płaty na terenach zalewowych rzek, w oczkach wodnych i starorzeczach.
Glycerietum maximae, szuwar mannowy wysoki	8	rzadko	53	Małe płaty na terenach zalewowych rzek, w oczkach wodnych i starorzeczach.
Caricetum vulpinae, szuwar turzycy lisiej	7	bardzo rzadko	54	Podmokłe miejsca na terasach zalewowych rzek.
Filipendulo-Geranietum, ziołorośla wiązówkowo-bodziszkowe	13	dość często	53	Liczne płaty na niskich terasach dolin, rzadziej nad ciekami na zboczach.
Molinietum medioeuropaeum, wilgotna łąka trzęślicowa.	16	rzadko	41	Nieliczne, małe płaty na terasie zalewowej Sanu.
Cirsietum rivularis, wilgotna łąka ostrożeniowa	16	często	45	Wilgotne miejsca w dnach dolin, rzadziej młaki na zboczach.
Cirsio-Polygonetum, wilgotna łąka ostrożeniowa z rdestem wężownikiem	15	niezbyt często	45	Wilgotne miejsca w dnach dolin.
Scirpetum sylvatici, ziołorośla sitowia leśnego	9	często	53	Wilgotne miejsca w dnach dolin, rzadziej młaki na zboczach.
Junco-Menthetum longifoliae, ziołorośla situ i mięty długolistnej	10	często	53	Małe płaty w podmokłych miejscach w dnach dolin i na zboczach.
Epilobio-Juncetum effusi, pastwisko sitowe	9	rzadko	53	Małe płaty w podmokłych miejscach w dnach dolin i na zboczach.
Arrhenatheretum medioeuropaeum, łąka rajgrasowa	13	często	46	Żyzne, średnio wilgotne miejsca w dnach dolin i na zboczach.
Valeriano-Caricetum flavae, młaka kozłkowo-turzycowa	16	niezbyt często	53	Małe płaty w miejscach wysięków na zboczach, rzadziej w dnach dolin.
murawa kserotermiczna (*Cirsio-Brachypodion*)	18	niezbyt często	39	Silnie nasłonecznione i suche miejsca na zboczach.
Calluno-Nardetum strictae, tłok wrzosowy	12	niezbyt często	40	Miejsca o płytkich, ubogich glebach na zboczach.
suche ugory - zbiorowiska z *Agrostis vulgaris, Hieracium pilosella, Festuca ovina*	11	niezbyt często	40	Miejsca o płytkich, ubogich glebach na zboczach, dawniej użytkowane rolniczo.
Petasitetum albi, młaka z lepiężnikiem białym	12	bardzo rzadko	42	Małe płaty nad ciekami wodnymi, głównie w obszarach leśnych.
Petasitetum hybridi, ziołorośla lepiężnika różowego (łopuszyny)	10	niezbyt rzadko	42	Małe płaty rozproszone na aluwiach i brzegach rzek oraz większych potoków.
zbiorowisko *Caltha palustris - Chaerophyllum hirsutum*, młaka z kniecią i świerząbkiem	13	dość często	42	Liczne, małe płaty w miejscach wysięków wodnych na terenach leśnych lub po brzegach lasów.
zbiorowisko *Equisetum telmateia*, młaka ze skrzypem olbrzymim	10	rzadko	42	Podmokłe miejsca nad potokami.
Doronico-Veratretum, ziołorośla ciemiężycy	16	bardzo rzadko	43	Podmokłe miejsca w rejonie źródlisk górskich potoków.
zbiorowisko *Myricaria germanica - Salix eleagnos*, zarośla wierzbowe z wrześnią pobrzeżną	16	bardzo rzadko	24	Nieliczne, małe płaty na kamieńcach Serednicy i Wańkówki.

Nazwa zbiorowiska	Wartość przyrodnicza (1-18).	Częstość występowania	Nr wg zarządzenia	Uwagi:
zbiorowisko *Chaerophyllum hirsutum - Salix aurita,* bagienne zarośla wierzby uszatej	13	rzadko	87	Małe płaty na śródleśnych młakach.
Alnetum incanae – nadrzeczna olszyna górska	17	niezbyt często	85	Wąskie smugi wzdłuż cieków i potoków.
Caltho-Alnetum – bagienna olszyna górska	12	bardzo rzadko	85	Małe płaty na śródleśnych młakach i źródliskach.
Tilio-Carpinetum stachyetosum sylvaticae – grąd niski (czyśćcowy)	14	bardzo często	69	wilgotne części zboczy dolin.
Tilio-Carpinetum typicum – grąd typowy	13	bardzo często	69	Duże powierzchnie na zboczach w niższych położeniach.
Tilio-Carpinetum melittetosum – grąd ciepłolubny	16	rzadko	69	Niewielkie płaty na silnie nasłonecznionych zboczach w dolinie Sanu.
Tilio-Carpinetum caricetosum pilosae – grąd wysoki	10	dość rzadko	69	Małe płaty na suchych glebach.
Tilio-Carpinetum luzuletosum – „kwaśny" grąd	8	dość rzadko	69	Małe płaty na uboższych glebach.
Dentario glandulosae-Fagetum allietosum – podzespół wilgotny żyznej buczyny karpackiej z czosnkiem niedźwiedzim	15	rzadko	64	Małe, rozproszone płaty w obszarach źródliskowych w wyższych położeniach.
Dentario glandulosae-Fagetum lunarietosum - podzespół wilgotny żyznej buczyny karpackiej z miesiącznicą trwałą	15	rzadko	64	Małe, rozproszone płaty w miejscach cienistych i wilgotnych w wyższych położeniach.
Dentario glandulosae-Fagetum typicum - - podzespół typowy żyznej buczyny karpackiej	14	bardzo często	64	Zbocza o wystawie północnej i cieniste doliny w wyższych położeniach.
Dentario glandulosae-Fagetum festucetosum drymejae - podzespół suchy żyznej buczyny karpackiej	13	dość rzadko	64	Niewielkie płaty na suchych grzbietach i zboczach w wyższych położeniach.
Luzulo luzuloidis-Fagetum – kwaśna buczyna górska	11	rzadko	62	Niewielkie płaty na suchych i zakwaszonych glebach.

3.6. Gatunki roślin dziko występujących

Flora roślin naczyniowych Parku Krajobrazowego Gór Słonnych liczy 858 gatunków, z tego 26 gatunków wątpliwych, tzn. podanych w literaturze lecz nie odnalezionych w ostatnich badaniach; w związku ze znacznym przekształceniem flory w ostatnich 50 latach ich występowanie jest raczej wątpliwe.

Gatunki (taksony) górskie stanowią ok. 11% całej flory Parku. Najważniejszą rolę odgrywają gatunki reglowe, związane z piętrem leśnym górskim (65 taksonów) oraz gatunki ogólnogórskie, występujące w różnych piętrach roślinności (21 taksonów). Gatunki subalpejskie są rzadkie (4 gatunki), zaś grupa gatunków podgórskich liczy 5 taksonów.

Lista roślin kserotermicznych PK Gór Słonnych liczy 102 taksony (ok. 12% całej flory), lecz nie ogrywają one znaczącej roli ze względu na rzadkość występowania lub na fakt, że pewna część z nich rośnie na siedliskach antropogenicznych i przez to jest nietrwałym składnikiem flory.

Rośliny reprezentujące element kierunkowy wschodni lub zachodni są w przypadku PK Gór Słonnych bardzo istotne. Widoczna jest przewaga liczbowa taksonów wschodnich (13) nad zachodnimi (7).

Obecność gatunków synantropijnych świadczy o przekształceniu szaty roślinnej przez człowieka. Gatunki te stanowią ok. 19% flory Parku (163 gatunki), co jest wartością dość znaczną i wskazuje na znaczne wpływy antropogeniczne.

Rośliny prawnie chronione.

Na obszarze Parku Gór Słonnych stwierdzono występowanie 66 gatunków roślin chronionych, w tym 50 objętych ochroną całkowitą i 16 gatunków objętych ochroną częściową. Trzy gatunki objęte są Konwencją Berneńską (w tym *Campanula abietina*, w Polsce nie chroniona), trzy wymienione są w Dyrektywie Siedliskowej Unii Europejskiej (ponadto jeden jest proponowany przez stronę polską do włączenia do Dyrektywy).

Wśród roślin naczyniowych występujących na terenie PK Gór Słonnych 7 gatunków znajduje się na *Liście gatunków wymierających i zagrożonych w Polsce* (tzw. czerwonej liście) zaś 3 w *Polskiej czerwonej księdze roślin.*

We florze Parku kilka gatunków zasługuje na szczególną uwagę. Są to:

- *Aconitum lasiocarpum* (tojad wschodniokarpacki) – w Parku 2 stanowiska, w rezerwacie Sobień i w dol. potoku Stebnik, na zboczu g. Czerenina.
- *Hesperis matronalis* subsp. *candida* (wieczernik biały) – w Parku 1 stanowisko w okolicy rezerwatu Sobień.
- *Lathyrus laevigatus* (groszek wschodniokarpacki) – na terenie Parku podawany z przełomu Strwiąża pod Krościenkiem.
- *Leucoium vernum* subsp. *carpaticum* (śnieżyca wiosenna wschodniokarpacka) - w Parku stanowiska na grzbiecie głównym Gór Słonnych (g. 622, g. Przysłup, g. 672).
- *Scopolia carniolica* (lulecznica kraińska) – w Parku kilka stanowisk, m.in. g. Przysłup.
- *Matteucia struthiopteris* (pióropusznik strusi) – w Parku m.in. w okolicach rezerwatu Sobień oraz podawany z dol. Stebnika.
- *Myricaria germanica* (września pobrzeżna) – w Parku tylko w dol. Stebnika.
- *Taxus baccata* (cis pospolity) – w Parku stanowisko na g. Dział nad Serednicą.

Tabela nr 4

Wykaz gatunków roślin naczyniowych objętych ochroną krajową i międzynarodową.

Nazwa gatunkowa	Status ochronny krajowy	Czerw księga (czerw. lista)	Konw. Berneńska	Dyr. siedl annex nr (prop).	Stopień pospolitości
1	2	3	4	5	6
Aconitum lasiocarpum (tojad wschodniokarpacki)	**ść**	**VU (R)**	**I**	**(IV)**	R
Aconitum moldavicum (tojad mołdawski)	**ść**				DCZ
Aquilegia vulgaris (orlik pospolity)	**ść**				
Arum alpinum (obrazki alpejskie)	**ść**				DCZ
Aruncus sylvestris (parzydło leśne)	**ść**				CZ
Asarum europaeum (kopytnik pospolity)	**cz**				BP
Atropa belladonna (pokrzyk wilcza jagoda)	**ść**				
Blechnum spicant (podrzeń żebrowiec)	**ść**				R
Botrychium multifidum (podejźrzon rutolistny)	**ść**	**(R)**	**I**		
Campanula abietina (dzwonek rozłogowy)			**I**		
Carlina acaulis (dziewięćsił bezłodygowy)	**ść**				
Centaurium erythraea (centuria pospolita)	**cz**				CZ
Cephalanthera longifolia (buławnik mieczolistny)	**ść**				R
Chimaphila umbellata (pomocnik baldaszkowaty)	**ść**				
Coeloglossum viride (ozorka zielona)	**ść**				
Colchicum autumnale (zimowit jesienny)	**ść**				R
Convallaria majalis (konwalia majowa)	**cz**				NCZ
Dactylorhiza fuchsii (kukułka Fuchsa)	**ść**	**(V)**			
Dactylorhiza incarnata (kukułka krwista)	**ść**				
Dactylorhiza maculata (kukułka plamista)	**ść**	**(V)**			NCZ
Dactylorhiza majalis (kukułka szerokolistna)	**ść**				DCZ
Dactylorhiza sambucina (kukułka bzowa)	**ść**	**VU (V)**			
Daphne mezereum (wawrzynek wilczełyko)	**ść**				BP
Dianthus armeria (goździk kosmaty)	**ść**				
Dianthus deltoides (goździk gropkowany)	**cz**				
Digitalis grandiflora (naparstnica zwyczajna)	**cz**				NCZ
Doronicum austriacum (omieg górski)	**ść**				
Epipactis helleborine (kruszczyk szerokolistny)	**ść**				NCZ
Epipactis palustris (kruszczyk błotny)	**ść**	**(V)**			R
Epipactis purpurata (kruszczyk siny)	**ść**				BR
Equisetum telmateia (skrzyp olbrzymi)	**ść**				CZ
Frangula alnus (kruszyna pospolita)	**cz**				
Galanthus nivalis (śnieżyczka przebiśnieg)	**ść**			**V**	NCZ
Galium odoratum (przytulia wonna)	**cz**				BP
Gentiana asclepiadea (goryczka trojeściowa)	**cz**				

Nazwa gatunkowa	Status ochronny krajowy	Czerw księga (czerw. lista)	Konw. Berneńska	Dyr. siedl annex nr (prop).	Stopień pospolitości
1	2	3	4	5	6
Gentiana cruciata (goryczka krzyżowa)	**śc**				
Gentianella ciliata (goryczuszka orzęsiona)	**śc**				
Gymnadenia conopsea (gółka długoostrogowa)	**śc**				R
Hedera helix (bluszcz pospolity)	**śc**				
Hepatica nobilis (przylaszczka pospolita)	**cz**				BCZ
Hesperis matronalis ssp. candida (wieczernik biały)		**(R)**			
Huperzia selago (wroniec widlasty)	**śc**				NCZ
Lathyrus laevigatus (groszek wschodniokarpacki)	**śc**				R
Leucojum vernum ssp. carpaticum (śnieżyca wiosenna karpacka)	**śc**				NCZ
Lilium martagon (lilia złotogłów)	**śc**				DCZ
Listera cordata (listera sercowata)	**śc**				
Listera ovata (listera jajowata)	**śc**				NCZ
Lycopodium annotinum (widłak jałowcowaty)	**śc**			**V**	BR
Lycopodium clavatum (widłak goździsty)	**śc**			**V**	R
Matteucia struthiopteris (pióropusznik strusi)	**śc**				BR
Melittis melissophyllum (miodownik melisowaty)	**cz**				NCZ
Menyanthes trifoliata (bobrek trójlistkowy)	**cz**				BR
Neottia nidus-avis (gnieźnik leśny)	**śc**				DCZ
Orchis morio (storczyk samiczy)	**śc**	**EN**			BR
Phyllitis scolopendrium (języcznik zwyczajny)	**śc**				BR
Platanthera bifolia (podkolan biały)	**śc**				CZ
Platanthera chlorantha (podkolan zielonawy)	**śc**				
Polypodium vulgare (paprotka zwyczajna)	**śc**				CZ
Primula elatior (pierwiosnek wyniosły)	**cz**				BP
Primula veris (pierwiosnek lekarski)	**cz**				R
Ribes nigrum (porzeczka czarna)	**cz**				R
Scilla bifolia (cebulica dwulistna)	**śc**				DCZ
Scopolia carniolica (lulecznica kraińska)	**śc**				NCZ
Streptopus amplexifolius (liczydło górskie)	**śc**				
Taxus baccata (cis pospolity)	**cz**				R
Veratrum lobelianum (ciemiężyca zielona)	**śc**				NCZ
Viburnum opulus (kalina koralowa)	**cz**				P
Vinca minor (barwinek pospolity)	**śc**				NCZ

BR – bardzo rzadko, R – rzadko, NCZ – nieczęsto, DCZ – dość często, CZ – często, P – pospolicie, BP – bardzo pospolicie.

3.7. Gatunki zwierząt dziko występujących

Obszar Gór Sanocko-Turczańskich oraz Pogórza Przemyskiego są najdalej na północ wysuniętym fragmentem Karpat o charakterze przedgórskim, w którym stwierdza się bogaty, niemal kompletny zespół kręgowców, z dużymi drapieżnymi ptakami i ssakami na czele. Obszar ten nie był przedmiotem kompleksowych badań faunistycznych, jednak często przynajmniej cząstkowo był opisywany razem z przylegającymi do nich Bieszczadami Zachodnimi. Najlepiej poznana jest na tym terenie *Avifauna*, stopień poznania drobnych ssaków, a szczególnie nietoperzy jest słaby.

Na terenie PKGS stwierdzono występowanie 50 gatunków ssaków, w tym tak unikatowych w skali europejskiej jak: niedźwiedź, ryś, wilk i żbik.

Na terenie Parku notowano ogółem 151 gatunków ptaków, w tej liczbie 123 gatunki lęgowe i prawdopodobnie lęgowe oraz 28 zimujących bądź przelotnych. Duży udział mają ptaki drapieżne, sowy, dzięcioły oraz gatunki zagrożone działalnością człowieka. Szczególnie cenne na obszarze Parku są gatunki objęte strefową ochroną gniazd: orzeł przedni, orlik krzykliwy, bocian czarny, puchacz.

Na omawianym terenie stwierdzono występowanie 10 gatunków płazów, 5 gatunków gadów, 15 gatunków ryb oraz 2 gatunki krągłoustych. Na szczególną uwagę zasługuje występowanie minoga ukraińskiego, głowacza białopłetwego i głowacicy.

Spośród bezkręgowców na uwagę zasługują cenne motyle: paź żeglarz i niepylak mnemozyna oraz tzw. próchnojady: wynurt oraz pachnica.

Dla PKGS zaproponowano dwie kategorie zwierząt, których ochrona ma znaczenie priorytetowe i osłonowe dla całej fauny. Kategorie te to: (1) gatunki specjalnej troski i (2) gatunki kluczowe.

Do gatunków specjalnej troski zaliczono: żbika, niedźwiedzia, orła przedniego, puchacza, dzięcioła trójpalczastego, dzięcioła białogrzbietego, żabę zwinkę, traszkę karpacką i głowacicę.

Do gatunków kluczowych zaliczono: wilka, rysia, jelenia, sarnę, dzika, wydrę, orlika krzykliwego, myszołowa, puszczyka uralskiego, derkacza, żmiję, zaskrońca i pstrąga potokowego.

Gatunki podlegające ochronie i zagrożone

Spośród stwierdzonych dotychczas na terenie Parku owadów ochronie ścisłej podlega 5 gatunków, Konwencją Berneńską objęte są 2 gatunki, w Dyrektywie Siedliskowej ujęte są (bądź proponowane przez Polskę) 4 gatunki, na Czerwonej Liście figuruje 7 gatunków.

W grupie krągłoustych i ryb ochronie ścisłej podlega 5 gatunków, Konwencją Berneńską objęte są 3 gatunki, w Dyrektywie Siedliskowej ujętych jest (bądź proponowanych przez Polskę) 8 gatunków. Na Czerwonej Liście umieszczonych jest 8 gatunków, a w poprzedniej edycji (z 1992 r.) był jeszcze wymieniony pstrąg potokowy.

Wszystkie gatunki płazów (11) podlegają ochronie ścisłej i objęte są Konwencją Berneńską, 7 gatunków ujętych jest w Dyrektywie Siedliskowej. Na Czerwonej Liście umieszczone są 3.

Wszystkie gatunki gadów (5) podlegają ochronie ścisłej i objęte są Konwencją Berneńską, 1 gatunek ujęty jest w Dyrektywie Siedliskowej. Gatunków z Czerwonej Listy nie stwierdzono.

Spośród ptaków 139 gatunków podlega ochronie ścisłej. Ochronie częściowej podlegają 2 gatunki: sroka i wrona siwa, z tym że wrona objęta jest lokalnie ochroną gatunkową ścisłą na obszarze województwa podkarpackiego (i obszarze PKGS) mocą Rozporządzenia Wojewody Podkarpackiego Nr 239/01 z dnia 15.05.2001 r.). Konwencja Berneńska obejmuje 143 gatunki, a Dyrektywa Ptasia (zał. I) 32 gatunki. Na Czerwonej Liście figurują 24 gatunki ptaków, 4 dalsze umieszczone były w poprzednim wydaniu.

Wśród ssaków 28 gatunków podlega ochronie ścisłej, 1 częściowej (bóbr). Konwencja Berneńska obejmuje 34 gatunki, a Dyrektywa Siedliskowa 18. Gatunków umieszczonych na Czerwonej Liście Zwierząt jest 10, 3 dalsze figurowały w poprzedniej edycji.

Tabela nr 5

Wykaz gatunków zwierząt objętych ochroną krajową i międzynarodową.

Nazwa gatunkowa	Status ochronny krajowy	Czerwona lista (ed 92)	Konwencja Berneńska	Dyr. siedl. annex nr (prop)
1	2	3	4	5
Bezkręgowce:				
paź królowej *Papilio machaon*		**LC**		
Paź żeglarz *Iphiclides podalirius*	**śc**	**VU**		**(II)**
Niepylak mnemozyna *Parnassius mnemosyne*	**śc**	**VU**	**II**	**IV**
Niedźwiedziówka krasa *Pericalia matronula*		**LC**		**(II, IV)**
Modliszka zwyczajna *Mantis religiosa*	**śc**	**CR**		
Pachnica dębowa *Osmoderma eremita*	**śc**	**VU**	**II**	**II, IV**
Wynurt *Ceruchus chrysomelinus*	**śc**	**VU**		
Krągłouste i ryby:				
Minóg ukraiński *Eudontomyzon mariae*	**śc**	**NT**		**II**
Minóg strumieniowy *Lampetra planeri*	**śc**	**NT**		**II**
Głowacica *Hucho hucho*		**CR**		**II**
Pstrąg potokowy *Salmo trutta*		**(CD)**		**(V)**
Świnka *Chondrostoma nasus*		**DD**	**III**	**(V)**
Kiełb Kesslera *Gobio kessleri*	**śc**	**NT**	**III**	
Strzebla potokowa *Phoxinus phoxinus*	**śc**			
Brzana *Barbus barbus*		**DD**		**V**
Brzanka *Barbus petenyi*		**DD**	**III**	**II**
Głowacz białopłetwy *Cottus gobio*	**śc**	**DD**		**II**
Płazy:				
Salamandra plamista *Salamandra salamandra*	**śc**		**III**	
Traszka grzebieniasta *Triturus cristatus*	**śc**	**NT**	**II**	**II, IV**
Traszka zwyczajna *Triturus vulgaris*	**śc**		**III**	
Traszka karpacka *Triturus montandoni*	**śc**	**LC**	**II**	**(II, IV)**
Traszka górska *Triturus alpestris*	**śc**		**III**	
Kumak górski *Bombina variegata*	**śc**		**II**	**II, IV**
Ropucha szara *Bufo bufo*	**śc**		**III**	

Nazwa gatunkowa	Status ochronny krajowy	Czerwona lista (ed 92)	Konwencja Berneńska	Dyr. siedl. annex nr (prop)
1	2	3	4	5
Rzekotka drzewna *Hyla arborea*	**śc**		**II**	**IV**
Żaba jeziorkowa *Rana lessonae*	**śc**		**III**	**IV**
Żaba trawna *Rana temporaria*	**śc**		**III**	**V**
Żaba zwinka *Rana dalmatina*	**śc**	**NT**	**III**	**IV**
Gady:				
Jaszczurka zwinka *Lacerta agilis*	**śc**		**II**	**IV**
Jaszczurka żyworodna *Lacerta vivipara*	**śc**		**III**	
Padalec *Anguis fragilis*	**śc**		**III**	
Zaskroniec zwyczajny *Natrix natrix*	**śc**		**III**	
Żmija zygzakowata *Vipera berus*	**śc**		**III**	

Tabela nr 6

Nazwa gatunkowa	Status ochronny krajowy	Czerwona lista (ed 92)	Konwencja Berneńska	Dyr. ptasia annex nr	Liczebność
1	2	3	4	5	6
Ptaki:					
Perkozek *Tachybaptus (Podiceps) ruficollis*	**śc**		**II**		**BR ***
Kormoran *Phalacrocorax carbo*		**(O)**	**III**		**BR ^**
Czapla biała *Egretta alba*	**śc**		**III**	**I**	**BR ^**
Czapla siwa *Ardea cinerea*			**III**		**R ***
Bocian czarny *Ciconia nigra*	**śc**	**(R)**	**II**	**I**	**R ****
Bocian biały *Ciconia ciconia*	**śc**		**II**	**I**	**R ****
Łabędź niemy *Cygnus olor*	**śc**		**III**		**L ^^**
Łabędź krzykliwy *Cygnus cygnus*	**śc**		**II**	**I**	**L ^^**
Krzyżówka *Anas platyrhynchos*			**III**		**R ****
Czernica *Aythya fuligula*			**III**		**R ^**
Uhla *Melanitta fusca*	**śc**		**III**		**BR ^^**
Gągoł *Bucephala clangula*	**śc**	**(O)**	**III**		**L ^^**
Bielik *Haliaeetus albicilla*	**śc**	**LC**	**II**		**R ^**
Gadożer *Circaaetus gallicus*	**śc**	**CR**	**II**	**I**	**BR ***
Błotniak stawowy *Circus aeruginosus*	**śc**		**II**	**I**	**R ^**
Błotniak zbożowy *Circus cyaneus*	**śc**	**VU**	**II**	**I**	**BR ^**
Błotniak łąkowy *Circus pygargus*	**śc**	**(V)**	**II**	**I**	**BR ^**
Orlik grubodzioby *Aquila clanga*	**śc**	**CR**	**II**	**I**	**BR ***
Orlik krzykliwy *Aquila pomarina*	**śc**	**LC**	**II**	**I**	**R ****
Orzeł przedni *Aquila chrysaetos*	**śc**	**EN**	**II**	**I**	**BR ****
Orzełek włochaty *Hieraaetus pennatus*	**śc**	**CR**	**II**	**I**	**BR ***
Rybołów *Pandion haliaetus*	**śc**	**VU**	**II**	**I**	**R ^**
Myszołów *Buteo buteo*	**śc**		**II**		**SL ****
Myszołów włochaty *Buteo lagopus*	**śc**		**II**		**R ^^**
Trzmielojad *Pernis apivorus*	**śc**		**II**	**I**	**BR/R ****
Jastrząb *Accipiter gentilis*	**śc**		**II**		**R ****
Krogulec *Accipiter nisus*	**śc**		**II**		**R ****
Kobuz *Falco subbuteo*	**śc**		**II**		**R ****
Kobczyk *Falco vespertinus*	**śc**	**EXP**	**II**		**R ^**
Pustułka *Falco tinnunculus*	**śc**		**II**		**BR ***
Jarząbek *Bonasa bonasia*		**DD**	**III**	**I**	**SL ****
Kuropatwa *Perdix perdix*			**III**		**R ***

Nazwa gatunkowa	Status ochronny krajowy	Czerwona lista (ed 92)	Konwencja Berneńska	Dyr. ptasia annex nr	Liczebność
1	2	3	4	5	6
Przepiórka *Coturnix coturnix*	**śc**	**DD**	**III**		**R ***
Bażant *Phasianus colchicus*			**III**		**BR ***
Żuraw *Grus grus*	**śc**		**II**	**I**	**L ^**
Wodnik *Rallus aquaticus*	**śc**		**III**		**R ^^**
Derkacz *Crex crex*	**śc**	**DD**	**II**	**I**	**SL ****
Łyska *Fulica atra*			**III**		**L ^^**
Sieweczka rzeczna *Charadrius dubius*	**śc**		**II**		**R ****
Czajka *Vanellus vanellus*	**śc**		**III**		**R ***
Słonka *Scolopax rusticola*		**DD**	**III**		**R ****
Samotnik *Tringa ochropus*	**śc**		**II**		**BR ***
Brodziec leśny (Łęczak) *Tringa glareola*	**śc**	**CR**	**II**	**I**	**R ^**
Brodziec piskliwy *Actitis (Tringa) hypoleucos*	**śc**		**II**		**SL ****
Mewa pospolita *Larus canus*	**śc**		**III**		**BR ^**
Śmieszka *Larus ridibundus*	**śc**		**III**		**L ^**
Rybitwa czarna *Chlidonias niger*	**śc**		**II**	**I**	**L ^**
Siniak *Columba oenas*	**śc**		**III**		**R ***
Turkawka *Streptopelia turtur*	**śc**	**DD**	**III**		**R ***
Sierpówka *Streptopelia decaocto*	**śc**		**III**		**SL ****
Kukułka *Cuculus canorus*	**śc**		**III**		**SL ****
Puchacz *Bubo bubo*	**śc**	**NT**	**II**	**I**	**BR ***
Puszczyk *Strix aluco*	**śc**		**II**		**SL ****
Puszczyk uralski *Strix uralensis*	**śc**	**LC**	**II**	**I**	**SL ****
Sóweczka *Glaucidium passerinum*	**śc**	**LC**	**II**	**I**	**BR ***
Pójdźka *Athene noctua*	**śc**		**II**		**BR ***
Uszatka *Asio otus*	**śc**		**II**		**R ****
Lelek *Caprimulgus europaeus*	**śc**		**II**	**I**	**R ^**
Jerzyk *Apus apus*	**śc**		**II**		**R ****
Zimorodek *Alcedo atthis*	**śc**		**II**	**I**	**R ****
Żołna *Merops apiaster*	**śc**	**NT**	**II**		**R ^**
Kraska *Coracias garrulus*	**śc**	**CR**	**II**	**I**	**BR ^**
Dudek *Upupa epops*	**śc**	**DD**	**II**		**BR ****
Krętogłów *Jynx torquilla*	**śc**		**II**		**R ****
Dzięcioł czarny *Dryocopus martius*	**śc**		**II**	**I**	**R ****
Dzięcioł zielony *Picus viridis*	**śc**		**II**		**BR ****
Dzięcioł zielonosiwy *Picus canus*	**śc**		**II**	**I**	**BR/R ****
Dzięcioł duży *Dendrocopos major*	**śc**		**II**		**R ****
Dzięcioł białogrzbiety *Dendrocopos leucotos*	**śc**	**NT**	**II**	**I**	**R ****
Dzięcioł średni *Dendrocopos medius*	**śc**		**II**	**I**	**BR/R ***
Dzięciołek *Dendrocopos minor*	**śc**		**II**		**BR/R ****
Dzięcioł trójpalczasty *Picoides tridactylus*	**śc**	**VU**	**II**	**I**	**BR ***
Skowronek *Alauda arvensis*	**śc**		**III**		**R ****
Dymówka *Hirundo rustica*	**śc**		**II**		**L ****
Oknówka *Delichon urbica*	**śc**		**II**		**L ****
Brzegówka *Riparia riparia*	**śc**		**II**		**R/SL ****
Świergotek drzewny *Anthus trivialis*	**śc**		**II**		**L ****
Świergotek łąkowy *Anthus pratensis*	**śc**		**II**		**BR ***
Pliszka siwa *Motacilla alba*	**śc**		**II**		**L ****
Pliszka górska *Motacilla cinerea*	**śc**		**II**		**R ****
Pliszka żółta *Motacilla flava*	**śc**		**II**		**BR ***
Srokosz *Lanius excubitor*	**śc**		**II**		**R ****

Nazwa gatunkowa	Status ochronny krajowy	Czerwona lista (92)	Konwencja Berneńska	Dyr. ptasia annex nr	Liczebność
1	2	3	4	5	6
Gąsiorek *Lanius collurio*	**śc**		**II**		**L ****
Jemiołuszka *Bombycilla garrulus*	**śc**		**II**		**L ^^**
Pluszcz *Cinclus cinclus*	**śc**		**II**		**R ****
Strzyżyk *Troglodytes troglodytes*	**śc**		**II**		**L ****
Płochacz pokrzywnica *Prunella modularis*	**śc**		**II**		**L ****
Rudzik *Erithacus rubecula*	**śc**		**II**		**L ****
Słowik szary *Luscinia luscinia*	**śc**		**II**		**R ***
Kopciuszek *Phoenicurus ochruros*	**śc**		**II**		**SL ****
Pleszka *Phoenicurus phoenicurus*	**śc**		**II**		**BR ***
Pokląskwa *Saxicola rubetra*	**śc**		**II**		**L ****
Kląskawka *Saxicola torquata*	**śc**		**III**		**R ****
Białorzytka *Oenanthe oenanthe*	**śc**		**II**		**BR ***
Śpiewak *Turdus philomelos*	**śc**		**III**		**L ****
Droździk *Turdus iliacus*	**śc**		**III**		**L ^**
Paszkot *Turdus viscivorus*	**śc**		**III**		**SL ****
Kwiczoł *Turdus pilaris*	**śc**		**III**		**L ****
Drozd obrożny *Turdus torquatus*	**śc**		**II**		**BR ****
Kos *Turdus merula*	**śc**		**III**		**L ****
Strumieniówka *Locustella fluviatilis*	**śc**		**II**		**SL ****
Łozówka *Acrocephalus palustris*	**śc**		**II**		**SL ****
Zaganiacz *Hippolais icterina*	**śc**		**II**		**R ****
Pokrzewka ogrodowa *Sylvia borin*	**śc**		**II**		**L ****
Piegża *Sylvia curruca*	**śc**		**II**		**SL ****
Cierniówka *Sylvia communis*	**śc**		**II**		**L ****
Pokrzewka czarnołbista *Sylvia atricapilla*	**śc**		**II**		**R ****
Pierwiosnek *Phylloscopus collybita*	**śc**		**II**		**L ****
Piecuszek *Phylloscopus trochilus*	**śc**		**II**		**L ****
Świstunka *Phylloscopus sibilatrix*	**śc**		**II**		**SL ****
Mysikrólik *Regulus regulus*	**śc**		**II**		**L ****
Zniczek *Regulus ignicapillus*	**śc**		**II**		**R ***
Muchołówka szara *Muscicapa striata*	**śc**		**II**		**L ****
Muchołówka mała *Ficedula parva*	**śc**		**II**	**I**	**R ****
Muchołówka białoszyja *Ficedula albicollis*	**śc**		**II**	**I**	**BR ***
Muchołówka żałobna *Ficedula hypoleuca*	**śc**		**II**		**BR ***
Raniuszek *Aegithalos caudatus*	**śc**		**II**		**L ****
Bogatka *Parus major*	**śc**		**II**		**L ****
Modraszka *Parus caeruleus*	**śc**		**II**		**SL ****
Sosnówka *Parus ater*	**śc**		**II**		**L ****
Czubatka *Parus cristatus*	**śc**		**II**		**R ****
Sikora uboga *Parus palustris*	**śc**		**II**		**SL ****
Czarnogłówka *Parus montanus (P. atricapillus)*	**śc**		**II**		**SL ****
Kowalik *Sitta europaea*	**śc**		**II**		**L ****
Pełzacz leśny *Certhia familiaris*	**śc**		**II**		**SL ****
Potrzeszcz *Miliaria (Emberiza) calandra*	**śc**		**III**		**BR ***
Trznadel *Emberiza citrinella*	**śc**		**II**		**L ****
Grubodziób *Coccothraustes coccothraustes*	**śc**		**II**		**SL ****
Dzwoniec *Carduelis chloris*	**śc**		**II**		**R ****
Czyż *Carduelis spinus*	**śc**		**II**		**R ****
Szczygieł *Carduelis carduelis*	**śc**		**II**		**SL ****
Makolągwa *Carduelis (Acanthis) cannabina*	**śc**		**II**		**SL ****

Nazwa gatunkowa	Status ochronny krajowy	Czerwona lista (92)	Konwencja Berneńska	Dyr. ptasia annex nr	Liczebność
1	2	3	4	5	6
Czeczotka *Carduelis (Acanthis) flammea*	**śc**	**LC**	**II**		**R ^^**
Gil *Pyrrhula pyrrhula*	**śc**		**III**		**R ****
Dziwonia *Carpodacus (Erythrina) erythrinus*	**śc**		**II**		**R ****
Zięba *Fringilla coelebs*	**śc**		**III**		**L ****
Jer *Fringilla montifringilla*	**śc**		**III**		**L ^^**
Krzyżodziób świerkowy *Loxia curvirostra*	**śc**		**II**		**BR ****
Kulczyk *Serinus serinus*	**śc**		**II**		**R ****
Wróbel *Passer domesticus*	**śc**				**L ****
Mazurek *Passer montanus*	**śc**		**III**		**R ****
Szpak *Sturnus vulgaris*	**śc**				**SL ****
Wilga *Oriolus oriolus*	**śc**		**II**		**R ****
Kruk *Corvus corax*	**śc**		**III**		**SL ****
Wrona *Corvus corone*	**śc reg.**				**R ****
Gawron *Corvus frugilegus*	**śc**				**R ****
Kawka *Corvus monedula*	**śc**				**R ****
Sroka *Pica pica*	**cz**				**L ****
Orzechówka *Nucifraga caryocatactes*	**śc**		**II**		**R ****
Sójka *Garrulus glandarius*	**śc**				**L ****

Określenia liczebności: BR – bardzo rzadki, R – rzadki, SL – średnio liczny, L – liczny.
** - gniazdowanie pewne, * - gniazdowanie prawdopodobne, ^ -przelotny, ^^przelotny, zimujący.

Tabela nr 7

Nazwa gatunkowa	Status ochronny krajowy	Czerwona lista (ed 92)	Konwencja Berneńska	Dyr. siedl. annex nr (prop)
1	2	3	4	5
Ssaki:				
Jeż wschodni- *Erinaceus concolor*	**śc**			
Ryjówka aksamitna- *Sorex araneus*	**śc**		**III**	
Ryjówka górska- *Sorex alpinus*	**śc**		**III**	
Ryjówka malutka- *Sorex minutus*	**śc**		**III**	
Rzęsorek rzeczek- *Neomys fodiens*	**śc**		**III**	
Rzęsorek mniejszy- *Neomys anomalus*	**śc**	**LC**	**III**	**(IV)**
Zębiełek białawy- *Crocidura leucodon*	**śc**		**III**	
Zębiełek karliczek- *Crocidura suaveolens*	**śc**		**III**	
Kret- *Talpa europea*	**śc**			
Nocek Bechsteina- *Myotis bechsteinii*	**śc**	**NT**	**II**	**II, IV**
Nocek orzęsiony- *Myotis emarginatus*	**śc**	**EN**	**II**	**II, IV**
Mroczek późny- *Eptesicus serotinus*	**śc**		**II**	**IV**
Gacek brunatny (wielkouch)- *Plecotus auritus*	**śc**		**II**	**IV**
Gacek szary- *Plecotus austriacus*	**śc**		**II**	**IV**
Mopek- *Barbastella barbastellus*	**śc**	**DD**	**II**	**II, IV**
Borowiec wielki- *Nyctalus noctula*	**śc**		**II**	**IV**
Zając szarak- *Lepus capensis*			**III**	
Wiewiórka- *Sciurus vulgaris*	**śc**		**III**	
Smużka- *Sicista betulina*	**śc**	**(R)**	**II**	**IV**
Żołędnica -*Eliomys quercinus*	**śc**	**CR**	**III**	
Popielica- *Glis glis*	**śc**	**NT**	**III**	
Orzesznica- *Muscardinus avellanarius*	**śc**		**III**	**IV**
Bóbr europejski- *Castor fiber*	**cz**	**(O)**	**III**	**II, IV**
Niedźwiedź brunatny- *Ursus arctos*	**śc**	**NT**	**II**	**II, IV**
Wilk- *Canis lupus*	**śc**	**NT**	**II**	**II, IV**
Żbik- *Felis sylvestris*	**śc**	**EN**	**II**	**II, IV**
Ryś- *Lynx lynx*	**śc**	**NT**	**III**	**IV**
Borsuk - *Meles meles*			**III**	
Wydra- *Lutra lutra*	**śc**	**(R)**	**II**	**II, IV**
Kuna leśna (tumak)- *Martes martes*			**III**	**V**
Kuna domowa- *Martes foina*			**III**	
Tchórz zwyczajny- *Mustela putorius*			**III**	**V**
Gronostaj- *Mustela erminea*	**śc**		**III**	
Łasica łaska- *Mustela nivalis*	**śc**		**III**	
Jeleń (europejski)- *Cervus elaphus*			**III**	
Sarna- *Capreolus capreolus*			**III**	

Objaśnienia:

Ochrona gatunkowa wg rozporządzenia Ministra Środowiska z 26 września 2001.

Kategorie zagrożenia w Polsce podano wg: Czerwona Lista Zwierząt Ginących i Zagrożonych w Polsce (Z. Głowaciński red. 2002.): CR - krytycznie zagrożone; EN - silnie zagrożone; VU - narażone; NT - bliskie zagrożenia; LC - niższego ryzyka; DD - o nieokreślonym zagrożeniu.

W nawiasach wg poprzedniej edycji (1992): E - wymierający; V - zagrożony; R - rzadki; I - o nieokreślonym zagrożeniu.

Konwencja Berneńska: załącznik II: gatunki ściśle chronione; załącznik III: gatunki chronione.

Dyrektywa Siedliskowa: załącznik II: gatunki wymagające wyznaczenia obszarów ochronnych, załącznik IV: ochrona ścisła; załącznik V: ochrona częściowa. W nawiasach - polskie propozycje do Dyrektywy.

3.8. Charakterystyka wartości kulturowych

Obszar Parku jest regionem skupiającym swoistą wielowiekową mieszankę elementów kulturowych. Obecny charakter kultury materialnej i duchowej jest wynikiem wpływów kulturowych różnych grup etnicznych i wyznaniowych (dominujący grekokatolicyzm, prawosławie, rzymskokatolicyzm i judaizm). Na obecny zasób dóbr kulturowych złożyły się przede wszystkim takie czynniki jak: położenie geograficzne, uwarunkowania przyrodnicze (stymulujące rozwój osadnictwa), zróżnicowanie etniczne, wydarzenia historyczne.

Śladami kultury materialnej opisywanego regionu są zachowane cerkwie, przeważnie z XIX w., cmentarze i starodrzewia otaczające tereny pocerkiewne. Zachowane cerkwie obecnie użytkowane jako kościoły rzymskokatolickie, są w dość dobrym stanie. Należy wspomnieć o dużej liczbie zachowanych zabytkowych kapliczek (wpisanych do wykazu zabytków prowadzonych przez gminy) oraz zachowanych domach drewnianych o cechach regionalnych, licznie występujących w niektórych miejscowościach (Bezmiechowa Dolna, Olszanica, Stańkowa, Jasień, Krościenko, Liskowate, Nowosielce Kozickie). Gdzieniegdzie spotkać można jeszcze całe zespoły charakterystycznej regionalnej zabudowy. Zabytki są bardzo zróżnicowane, pod względem rozmieszczenia i struktury. Walory niektórych zabytkowych obiektów odznaczają się wysoką rangą w skali regionu. Najcenniejsze zachowane elementy dawnej kultury objęte zostały wojewódzkim rejestrem zabytków.

Cerkwie.

Zachowane na terenie Parku cerkwie wyróżniają się swoistym dla regionu charakterem. Efektem oddziaływania wpływów architektury zarówno wschodniej jak i zachodniej było powstanie bardzo różnorodnych typów budynku cerkiewnego. Budowane były zazwyczaj z drewna, w technice zrębowej, na planie podłużnym. Tradycyjne cerkwie składały się z trzech części – prezbiterium, nawy i babińca. Charakterystycznym wyróżnikiem budynków cerkiewnych były dachy w formie kopuły, wykonane w technice zrębowej. Najstarsze cerkwie mają tylko jedną kopułę (nad nawą), późniejsze po trzy, nad każdą z części budynku. Spotykane były także łamane dachy brogowe. Najcenniejsze przykłady budownictwa cerkiewnego to najstarsze w Polsce cerkwie: gotycka, murowana cerkiew w Posadzie Rybotyckiej z XV wieku o charakterze obronnym oraz drewniana cerkiew w Uluczu zbudowana najprawdopodobniej w latach 1510-17 r. Wymienić także należy cerkwie w Hujsku (murowana, obronna, prawdopodobnie zbudowana w 1655 r.), w Grąziowej (ufundowana w 1731 r., obecnie w skansenie w Sanoku), w Łodynie (drewniana, z 1743 r., z kompletnym ikonostasem).

Innym typem cerkwi był budynek podobny w bryle do kościoła rzymskokatolickiego, z wieżą o konstrukcji szkieletowej dostawionej od strony wejścia. Były one na ogół trójdzielne, rzadziej dwudzielne, nakryte dachem zwieńczonym niezbyt dużymi, baniastymi hełmami. Najstarszym przykładem jest cerkiew z Ropienki (z 1726 r.), obecnie przeniesiona do Wańkowej.

Większość cerkwi na terenie Parku pochodzi z XIX wieku. Są to zazwyczaj budynki o układzie i charakterze bryły wzorowanym na kościołach rzymskokatolickich, wyróżniające się jedynie dachem zwieńczonym baniastymi hełmami. Znaczna ich część zatraciła także dawny trójdzielny układ.

Bardzo wiele cerkwi uległo zniszczeniu w latach powojennych, na skutek opuszczenia, dewastacji, bądź celowej rozbiórki. Niektóre przetrwały na terenie PGR-ów dzięki temu, że utrzymywano je jako magazyny zboża czy nawozów. W najlepszym stanie zachowały się cerkwie położone na terenach zamieszkałych, które przekształcono w kościoły rzymskokatolickie.

Parki.

Na terenie Parku nie ma zbyt wielu dobrze zachowanych parków dworskich. Większość dworów na tym terenie zniszczono, a ozdobne, często pomnikowe drzewa wycięto. Parki lub ich pozostałości, nawet tam gdzie się zachowały, są w złym stanie lub zdewastowane. W wielu wypadkach o ich istnieniu świadczą tylko zachowane aleje pomnikowych lip i pojedyncze grupy drzew ozdobnych.

Do dobrze zachowanych należy przede wszystkim park w Bykowcach (8 ha, wpisany do wojewódzkiego rejestru zabytków pod symbolem A-792/75). Zachował się tutaj, choć częściowo zatarty, dawny układ założenia parkowego, z groblami, stawami, alejami i osiami widokowymi, oraz cenny drzewostan. W Jureczkowej, gdzie także czytelne jest dawne rozplanowanie ogrodu i ślady fortyfikacji, rośnie wiele cennych drzew ozdobnych o pomnikowych rozmiarach: leszczyny tureckie, daglezje, żywotniki, kasztanowce, wejmutki. W Bezmiechowej Górnej zachował się układ alei lipowych i grabowych, kwatery drzew owocowych, okazałe jesiony i jawory. W Posadzie Leskiej zachowało się kilkanaście ogromnych, pomnikowych dębów. W Tyrawie Wołoskiej, pomimo zniszczenia układu, zachowały się aleje pomnikowych lip. W Załużu zachował się dwór i park z XIX w. (3 ha), z bogatą kolekcją drzew ozdobnych i egzotycznych. Należy wspomnieć też o parkach: w Krecowie (2,5 ha), Nowosielcach Kozickich (1 ha), Olszanicy (7 ha), Serednicy, Stefkowej (2 ha), Strwiążyku (3 ha).

Cmentarze.

Cmentarze zabytkowe podlegające ochronie znajdują się w Brzegach Dolnych, Krościenku (2 rzymsko- i grekokatolicki), Liskowatem (grekokatolicki), Łodynie (grekokatolicki), Bandrowie 2 (grekokatolickie), Nowosielcach Kozickich (rzymskokatolicki), Wojtkowej (grekokatolicki), Strwiążu, Trójcy, Bezmiechowej Górnej (rzymsko i grekokatolicki), Monastercu (rzymsko i grekokatolicki), Tyrawie Solnej (2 rzymsko- i grekokatolicki)), Wujskiem (rzymsko- i grekokatolicki), Załużu (II wojna św.), Ropience (2 grekokatolickie), Serednicy (grekokatolicki), Stańkowej

(greko- i rzymskokatolicki), Leszczowatem (rzymsko-i grekokatolicki) Łodyni (grekokatolicki), Międzybrodziu (rzymsko- i grekokatolicki), Olszanicy (rzymsko i grekokatolicki, mogiła rozstrzelanych), Paszowej (rzymsko- i grekokatolicki), Rudence (grekokatolicki), Wańkowej (3 prawosławny, grekokatolicki, rzymskokatolicki), Siemuszowej (2 rzymskokatolicki i grekokatolicki), Krecowie (grekokatolicki), Tyrawie Wołoskiej (2 rzymskokatolicki i grekokatolicki), Rakowa (grekokatolicki), Rozpucie (grekokatolicki), Hołuczków (grekokatolicki), Zawadka (2 grekokatolicki i greko- i rzymskokatolicki).

Zabytki archeologiczne.

W dotychczasowych publikacjach oraz materiałach archiwalnych udokumentowano na terenie Parku bardzo liczne stanowiska archeologiczne: 34 osady obozowe, 2 grodziska, 1 skarb oraz 86 śladów osadnictwa. Bardzo licznie reprezentowana jest wczesna epoka kamienia (39 stanowisk). Neolit reprezentowany jest przez 8 stanowisk, wczesna epoka brązu – 4 stanowiska, wczesna epoka żelaza – 6 stanowisk, wczesne średniowiecze – 12 stanowisk, okres nowożytny – 40 stanowisk. Dla 8 stanowisk nie udało się określić chronologii.

Najcenniejsze obiekty archeologiczne znajdują się w gminach Lesko, Sanok, Tyrawa Wołoska (stanowiska neolityczne, grodziska wczesnośredniowieczne, np. w Hołuczkowie).

Zabytki kultury technicznej.

Występujące na terenie Parku złoża ropy naftowej już w połowie XIX w. były użytkowane przez miejscowe społeczeństwo. Początkowo zbierano ropę z wycieków, a następnie prowadzono wiercenia u budowano szyby. Pierwsze wiercenia wykonano około 1884 r. Eksploatacja z różnym natężeniem trwa do dziś. Do miejscowości w których stwierdzono eksploatację ropy są zaliczane np.: Bandrów, Bezmiechowa, Brelików, Grąziowa, Jureczkowa, Kwaszenina, Liskowate, Łodyna, Monasterzec, Paszowa, Ropienka, Stańkowa, Stebnik, Wańkowa, Wolica.

Obecnie funkcjonują cztery kopalnie ropy naftowej:

- Kopalnia ropy naftowej „*Łodyna*" przy drodze z Łodyny do Leszczowatego, funkcjonująca od drugiej połowy XIX w. W 1866 r. eksploatowano ropę z 18 szybów. Aktualne wydobycie 8 T/dobę.
- Kopalnia w Wańkowej czynna od 1887 roku. W latach 1930-35 istniało tu ponad 150 szybów. Obecnie złoże to jest już wyeksploatowane.
- Kopalnia w Ropieńce czynna od 1886 r. Maksimum wydobycia przypada na lata przed II-gą wojną światową, gdy funkcjonowało tu 7 szybów. Obecnie złoże na wyczerpaniu.
- Kopalnia pomiędzy Tyrawą Solną a Siemuszową czynna od 1934 r. Działało tu kilka szybów, w których wydobywano ropę i gaz ziemny. Ropa była transportowana rurociągiem na lewy brzeg Sanu do Mrzygłodu. Gazem zasilano urządzenia kopalni. Obecnie wydobycie sięga 440 ton/rok. Złoże na wyczerpaniu.

Zarówno pozostałości urządzeń górniczych od dawna nie użytkowanych, jak też urządzenia w dobrym stanie w istniejących kopalniach, mają w większości charakter zabytkowy i stanowią atrakcję turystyczną.

Z innych zabytków technicznych spotykane są pozostałości młynów wodnych. W Paszowej zachowały się ślady przedwojennego lotniska szybowcowego z 1934-39 r.

3.9. Charakterystyka i zróżnicowanie krajobrazów

O charakterze, formie i walorach krajobrazu decydują trzy główne elementy:

1. rzeźba terenu,
2. pokrywa roślinna,
3. elementy architektoniczne oraz infrastruktura techniczna.

Prawie na całym obszarze Parku występuje krajobraz typowy dla Karpat Wschodnich, odznaczający się rusztowym układem pasm i kratową siecią rzeczną. Ciągnące się z południowego wschodu na północny zachód długie pasma wzniesień porozcinane są głębokimi przełomami rzek i potoków. Do najbardziej atrakcyjnych pod względem krajobrazowym należą:

1. przełom Sanu w Trepczy z licznymi progami skalnymi w korycie rzeki,
2. przełom Sanu między Dębna a Mrzygłodem,
3. przełom Strwiąża w Stebniku koło Krościenka,
4. przełom Olchowskiego Potoku pod Sanokiem,
5. przełom Wiaru pod Trójcą,
6. przełom Serednicy (pod Serednicą).

Charakterystycznym elementem krajobrazu są także liczne na terenie Parku wychodnie skalne. Do najbardziej atrakcyjnych należą:

1. „Orli Kamień" koło Sanoka (wysokość 5 m),
2. „Duży Kamień" koło Bykowiec (wysokość 10 m),
3. „Mały Kamień" koło Bykowiec (wysokość 6 m).

Na podstawie stopnia przekształcenia środowiska przyrodniczego można na terenie Parku wyróżnić trzy główne typy krajobrazu: naturalny (lub częściowo zaburzony) leśny, kulturowy i zdewastowany. Najbardziej rozpowszechniony jest krajobraz leśny, zajmujący ok. 60% powierzchni. Często ma on wyraźne piętno działalności człowieka, przejawiającej się w postaci sieci drogowej, linii energetycznych, a przede wszystkim zmienionego składu gatunkowego drzewostanów.

Najlepiej zachowany krajobraz leśny o charakterze naturalnym i prawie naturalnym z dominacją drzewostanów zgodnych (lub częściowo zgodnych) z siedliskiem, zajmuje około 40% powierzchni Parku i jest rozproszony mozaikowo na całym jego obszarze w postaci różnej wielkości płatów. Większe powierzchnie naturalnego krajobrazu leśnego zawiązane są z historycznym zasięgiem kompleksów leśnych i występują głównie:

1. w części wschodniej na Opalonym, w Lesie Koroszyn, w paśmie Wideł, na Czereninie i na Radrów Wierchu.
2. w części północnej w paśmie Chwaniowa oraz w paśmie Węglisk i Pychtery.
3. w części południowo-zachodniej w paśmie Gór Słonnych.

Silnie zaburzony krajobraz leśny, obejmujący przeważnie sztuczne drzewostany (głównie osnowe) na gruntach porolnych, zajmuje około 20% powierzchni Parku, przeważnie w jego środkowej i północno-wschodniej części.

Krajobraz kulturowy, ukształtowany przez wielowiekową działalność gospodarczą człowieka, zajmuje około 40% powierzchni Parku. Obejmuje on głównie doliny i niższe partie zboczy. Krajobraz kulturowy jest bardzo zróżnicowany. W zależności od stopnia przekształcenia środowiska przyrodniczego i udziału elementów urbanistycznych oraz technicznych można na terenie Parku wyodrębnić następujące podtypy krajobrazu kulturowego: leśno-rolniczy, typowy rolniczy, rolniczy z elementami architektonicznymi (zabudowa rozproszona) i zurbanizowany.

Krajobraz leśno-rolniczy charakteryzuje się dominacją naturalnych i półnaturalnych ekosystemów nieleśnych (murawy, torfowiska, łąki naturalne, zarośla) przy dużym udziale zadrzewień i płatów lasu. Odznacza się najwyższą różnorodnością biologiczną i szczególnymi walorami estetycznymi. Leśno-rolniczy krajobraz wykształcił się przeważnie w środkowych częściach zboczy na kontakcie z krajobrazem leśnym, na fragmentach zboczy silnie pociętych drobnymi ciekami wodnymi oraz na zalewowych terasach dolin rzek i większych potoków.

Krajobraz rolniczy z dominacją antropogenicznych ekosystemów nieleśnych (pola orne, sztuczne użytki zielone) i niewielkim udziałem łąk, pastwisk, muraw, zarośli i zadrzewień, występuje głównie w sąsiedztwie wsi. Zajmuje on tereny o mniejszym nachyleniu i słabiej rozwiniętej rzeźbie. Pod względem walorów przyrodniczych i estetycznych ma on mniejszy walor w porównaniu z krajobrazem leśno-rolniczym.

Krajobraz rolniczy z zabudową rozproszoną zajmuje niewielkie powierzchnie, głównie w dnach dolin na obrzeżu wsi.

Krajobraz zurbanizowany reprezentowany jest głównie przez zabudowę wiejską o pasmowo-wyspowej strukturze przestrzennej. Zabudowa typu miejskiego jest na terenie Parku nieliczna. Krajobraz zurbanizowany ma na ogół niewielką lub średnią wartość przyrodniczą. Walory estetyczne oraz wartość kulturowa i historyczna poszczególnych przysiółków, wsi i miasteczek są bardzo zróżnicowane.

Krajobraz zdewastowany obejmuje tereny poeksploatacyjne oraz obecnie eksploatowane z zabudową przemysłową. Zajmuje on znikoma powierzchnię, występuje punktowo i nie ma istotnego wpływu na walory krajobrazowe Parku.

3.10. Wnioski z diagnozy stanu istniejącego Parku

Charakterystyka zasobów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych opracowana została na podstawie istniejących materiałów publikowanych i archiwalnych, które są w wielu przypadkach przestarzałe, mało dokładne, względnie dotyczą jedynie części obszaru Parku. Materiały te zostały w różnym zakresie uzupełnione obserwacjami terenowymi i stanowiły wystarczającą podstawę dla opracowania diagnozy stanu zasobów, ich waloryzacji oraz koncepcji Planu Ochrony. Niemniej jednak, w perspektywie kilku lat należy dążyć do przeprowadzenia dokładniejszych badań i inwentaryzacji terenowych, gdyż w wielu przypadkach ułatwi to realizację szczegółowych ustaleń Planu.

Analiza stanu zasobów przyrodniczych, kulturowych, krajobrazowych oraz sytuacji społeczno-gospodarczej Parku Krajobrazowego Gór Słonnych, wykonana na podstawie danych zawartych w operatach szczegółowych, doprowadziła do wyodrębnienia głównych problemów strategicznych wymagających rozwiązania.

1. Projektowany Turnicki Park Narodowy.

Większa część projektowanego Parku Narodowego położona jest na terenie PKGS, natomiast cały obszar Parku Narodowego objęty jest statusem Leśnego Kompleksu Promocyjnego. Działalność gospodarcza na tym terenie musi uwzględniać zachowanie istniejących walorów a lokalnie renaturyzację zaburzonych układów przyrodniczych.

2. Projektowany zbiornik „Niwistka-Dynów".

Zbiornik o pojemności całkowitej przekraczającej 10 mln m^3 stanowi inwestycję kontrowersyjną. Z przyrodniczego i kulturowego punktu widzenia jest niekorzystny, ze względów ekonomicznych i społecznych ma pewne pozytywy. Brak jednoznacznej decyzji odnośnie budowy zbiornika i terminu rozpoczęcia prac spowoduje zastój gospodarczy w regionie.

3. Strefa przygraniczna.

Koncepcje ochrony i zagospodarowania tego terenu można rozważać w dwu wariantach:

a) wejścia Polski do Unii Europejskiej,
b) utrzymania stanu obecnego przez okres wielu następnych lat.

W bardziej prawdopodobnym wariancie pierwszym granica polsko-ukraińska stanie się granicą Unii Europejskiej, o znacznie ostrzejszych niż obecnie zasadach jej przekraczania i zwiększonej ochronie strefy przygranicznej. Ruch graniczny zostanie prawdopodobnie ograniczony do przejść dużych i dobrze zorganizowanych. Małe przejścia turystyczne ulegną likwidacji. W świetle powyższych uwarunkowań stosunkowo szeroki zakres udostępniania rekreacyjnego i turystycznego, przyjęty w studiach i planach miejscowych, może wymagać ograniczenia.

4. Obszary przewidywane pod zabudowę w m.p.z.p. i studiach uwarunkowań.

Z uwagi na bardzo dużą powierzchnię (około 8-10 razy większą od obecnej zabudowy) oraz usytuowanie przestrzenne (kilkukilometrowe, zwarte pasma tworzące bariery ekologiczne) stanowią one poważne zagrożenie dla zachowania walorów przyrodniczych i rekreacyjnych oraz równowagi ekologicznej w krajobrazie.

5. Projektowana droga wojewódzka na odcinku Huwniki-Arłamów-Jureczkowa-Krościenko.

Jest to inwestycja konfliktowa z następujących powodów:

- przecina najcenniejszą ostoję dużych zwierząt drapieżnych (niedźwiedź, ryś, wilk, orzeł przedni, orlik krzykliwy i wiele innych) objętych ochroną krajową i międzynarodową,
- przecina główny kompleks leśny potencjalnego Turnickiego Parku Narodowego i przyczyni się do znacznego obniżenia jego walorów przyrodniczych,
- spowoduje zwiększenie ruchu turystycznego w strefie przygranicznej.

W związku z powyższym wymaga ponownego przeanalizowania pod kątem celowości budowy oraz przebiegu trasy

6. Złoża surowców mineralnych i problemy ich eksploatacji.

Głównymi surowcami mineralnymi są na terenie Parku złoża ropy naftowej i gazu. Obecnie są one wydobywane w 4 kopalniach, z tego jedynie kopalnia Łodyna użytkuje złoże zasobne. Pozostałe kopalnie (Tyrawa Solna i Ropienka) eksploatują złoża na wyczerpaniu a kopalnia w Wańkowej praktycznie wyczerpała już złoże.

Ropa naftowa i gaz ziemny należą do surowców strategicznych w skali kraju i w uzasadnionych sytuacjach ich eksploatacja może odbywać się niezależnie od ustaleń planu ochrony.

7. Problem korekty granic Parku Krajobrazowego w przyszłości.

Względy przyrodnicze uzasadniają celowość włączenia do Parku zachodniej części pasma Gór Słonnych oraz przełomowego odcinka doliny Sanu, niezależnie od ewentualnej budowy zbiornika retencyjnego. Optymalnym rozwiązaniem byłoby równoczesne utworzenie Turnickiego Parku Narodowego i korekta granic Parku Krajobrazowego.

4. USTALENIA PLANU OCHRONY

4.1. Cele ochrony i kształtowania Parku

Zgodnie z art. 24.1 Ustawy o ochronie przyrody z dnia 16 października 1991r. (z późniejszymi zmianami) „Park Krajobrazowy jest obszarem chronionym ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe, a celem jego utworzenia jest zachowanie, popularyzowanie i upowszechnianie tych wartości w warunkach racjonalnego gospodarowania".

Działania na rzecz ochrony i kształtowania Parku Krajobrazowego Gór Słonnych podporządkowuje się realizacji trzech głównych grup celów:

- Cele ekologiczne (zachowanie i umożliwienie trwałego użytkowania zasobów środowiska przyrodniczego na obszarze Parku).
- Cele kulturowe (zachowanie walorów historycznych i harmonii krajobrazu kulturowo-historycznego).
- Cele społeczne (poprawa i stabilizacja warunków życia miejscowej społeczności oraz użytkowników Parku).

4.1.1. Cele ekologiczne

Przyroda nieożywiona.

Głównym celem ochrony przyrody nieożywionej jest zachowanie różnorodnych odsłonięć geologicznych i form rzeźby o wysokich walorach naukowych, dydaktycznych i krajobrazowych, oraz tworzących specyficzne siedliska dla rzadkich biocenoz i gatunków. Za najważniejsze cele szczegółowe należy uznać:

1. Zabezpieczenie naturalnych odsłonięć i profili litologicznych najważniejszych utworów w obrębie płaszczowin: Skolskiej, Podśląskiej i Śląskiej.
2. Zabezpieczenie najcenniejszych form geomorfologicznych: przełomy rzek i potoków, rzeczne formy erozyjne, naturalne formy skalne, itp.
3. Zabezpieczenie najcenniejszych obszarów źródliskowych oraz jeziorka osuwiskowego.

Gleby

Głównym celem ochrony gleb jest zachowanie pełnego zróżnicowania typologicznego występującego na terenie Parku oraz zabezpieczenie gleb przed różnymi czynnikami degradacyjnymi:

1. procesami erozyjnymi występującymi w obrębie gleb położonych na stokach, szczególnie gleb rolniczych na polach ornych, jak też gleb leśnych podczas wyrębów i zrywki drewna,
2. skażeniem gleb rolniczych przez nadmierne stosowanie nawozów sztucznych i środków ochrony roślin,

3. skażeniem gleb w obrębie zabudowy przez ścieki bytowe, gnojowicę oraz śmieci i odpady zakopywane względnie składowane powierzchniowo, .
4. skażeniem gleb przez substancje ropopochodne w otoczeniu kopalni ropy naftowej,
5. przesuszeniem i murszeniem gleb organogennych w wyniku odwodnień gruntów wilgotnych i podmokłych w dnach dolin.

Ekosystemy.

Ekosystemy leśne

Zasadniczym celem ochrony i kształtowania ekosystemów leśnych Parku jest zachowanie siedlisk przyrodniczych, zbiorowisk leśnych, drzewostanów, gatunków roślin i zoocenoz, charakterystycznych dla Gór Sanocko-Turczańskich, położonych w obszarze wododziałowym Bałtyku i Morza Czarnego, przy geobotanicznej granicy Karpat Wschodnich i Zachodnich.

Określony wyżej cel ogólny można rozpisać na następujące cele szczegółowe:

1. zwiększanie biologicznej odporności i przeciwdziałanie procesom zamierania lasów dla zachowania i wzmagania zdolności samoregulacyjnych ekosystemów leśnych,
2. zapewnienie trwałości lasów jako najważniejszego czynnika równowagi ekologicznej i siedliska życia licznych roślin i zwierząt,
3. optymalizację granicy polno-leśnej, struktury przestrzennej lasów w krajobrazie, systemu zadrzewień oraz obszarów węzłowych i korytarzy ekologicznych,
4. ograniczanie zewnętrznej presji na ekosystemy leśne poprzez przyjazne lasom zagospodarowanie terenów przyległych,
5. uznanie priorytetu funkcji ekologicznych lasów jako warunku spełniania funkcji społecznych i gospodarczych,
6. prowadzenie zrównoważonej i wielofunkcyjnej gospodarki leśnej pozwalającej na:
   - zachowanie całej naturalnej zmienności przyrody leśnej wstanie zbliżonym do naturalnego,
   - restytucję zbiorowisk zdegradowanych i zniekształconych,
   - przebudowę drzewostanów przedplonowych na gruntach porolnych,
   - minimalizację konfliktów między funkcjami ekologicznymi a społecznymi i gospodarczymi,
   - realizację celów produkcyjnych w ekologicznie uzasadnionych rozmiarach,
   - integrowanie celów gospodarki leśnej z celami ochrony przyrody i krajobrazu,
   - dostosowanie gospodarki łowieckiej do modelu lasu wielofunkcyjnego.

Lądowe ekosystemy nieleśne

Lądowe ekosystemy nieleśne gromadzą się głównie w dnach i na zboczach dolin, gdzie tworzą mozaikowe układy z zadrzewieniami i fragmentami lasów, charakteryzujące się wysoką różnorodnością biologiczną i wysokimi walorami krajobrazowymi. Głównym celem ochrony jest zachowanie i częściowe kształtowanie zrównoważonego pod względem ekologicznym kulturowego krajobrazu, typowego dla Pogórza Karpat Wschodnich. Do najważniejszych celów szczegółowych należy zaliczyć:

1. Utrzymanie, a lokalnie zwiększenie, różnorodności biologicznej w krajobrazie kulturowym.
2. Zachowanie wszystkich występujących obecnie na terenie Parku lądowych ekosystemów (zbiorowisk) nieleśnych, stanowiących siedliska dla wielu rzadkich, zagrożonych i chronionych roślin i zwierząt.
3. Stworzenie warunków do rozprzestrzeniania się zbiorowisk o szczególnie wysokich walorach przyrodniczych (zbiorowiska szczególnej troski) oraz renaturyzacja części zaburzonych płatów tych zbiorowisk.
4. Ukształtowanie optymalnego systemu korytarzy ekologicznych i dróg migracji dla gatunków roślin i zwierząt związanych ze środowiskami otwartymi.
5. Utrzymanie terenów otwartych stanowiących niezbędne miejsca żerowania dla licznych gatunków zwierząt.
6. Ukształtowanie optymalnego przebiegu granicy polno-leśnej oraz stref ekotonalnych.
7. Zachowanie i kształtowanie zakrzewień i zadrzewień, szczególnie ze starymi drzewami owocowymi.
8. Zabezpieczenie stoków górskich przed erozją i utrzymanie walorów retencyjnych na terenach nieleśnych.

Ekosystemy wodne

Ekosystemy wodne są na terenie PK Gór Słonnych reprezentowane głównie przez wody płynące. Wody stojące mają znikomy udział powierzchniowy. Ogólnym celem ochrony jest zabezpieczenie trwałości ekosystemów wodnych oraz ich ważnej roli w funkcjonowaniu środowiska przyrodniczego Parku. Do najważniejszych celów szczegółowych należy zaliczyć:

1. Poprawę czystości wód.
2. Stabilizację i lokalną poprawę stosunków wodnych w obszarach dolin rzek i potoków.
3. Utrzymanie na terenie Parku wszystkich występujących obecnie zbiorowisk roślinności wodnej oraz zgrupowań fauny wodnej.
4. Renaturyzację zaburzonych płatów zbiorowisk wodnych.
5. Zwiększenie liczby stanowisk ekosystemów wodnych oraz ich zróżnicowania biocenotycznego i gatunkowego.
6. Utrzymanie wysokiej różnorodności biologicznej na terenie Parku.

Gatunki roślin.

Głównym celem ochrony flory jest zachowanie całej różnorodności gatunkowej, tj. zachowanie flory w niezmienionym stanie, zarówno pod względem liczby gatunków, jak i liczebności ich populacji. Cele szczegółowe:

1. Utrzymanie w stanie niezmienionym wszystkich siedlisk na których stwierdzono stanowiska gatunków chronionych oraz znajdujących się na Czerwonej Liście i w Czerwonej Księdze Roślin Zagrożonych w Polsce.
2. Zabezpieczenie powierzchni leśnych obejmujących duże zgrupowania gatunków górskich oraz ich typowych siedlisk.
3. Zachowanie stanowisk gatunków kserotermicznych i ciepłolubnych na ich półnaturalnych siedliskach, ukształtowanych w wyniku tradycyjnej gospodarki rolniczej.
4. Zabezpieczenie siedlisk rzadkich na terenie Parku gatunków wodnych i błotnych.
5. Zachowanie zanikających gatunków interesujących chwastów polnych i ruderalnych wykorzystywanych w zielarstwie, związanych ze starymi, tradycyjnymi formami gospodarki rolnej.

Gatunki zwierząt.

Głównym celem ochrony fauny jest zachowanie pełnego składu gatunków rodzimych, ze szczególnym uwzględnieniem gatunków rzadkich, zagrożonych i kluczowych, głównie w drodze utrzymania w niezmienionym stanie ich siedlisk. Najważniejsze cele szczegółowe:

1. Zachowanie wielkości populacji gatunków rzadkich i zagrożonych na poziomie gwarantującym ich trwałość (powyżej MVP – minimal variable population).
2. Utrzymanie stanowisk gatunków bardzo rzadkich.
3. Ochrona, renaturyzacja i wzbogacanie siedlisk ważnych dla zachowania gatunków szczególnej troski i gatunków kluczowych.
4. Zachowanie miejsc rozrodu gatunków szczególnej troski.
5. Minimalizowanie konfliktów pomiędzy ochroną gatunków szczególnej troski i gatunków kluczowych a gospodarką człowieka.

4.1.2. Cele kulturowe

Celem ochrony jest zachowanie wszystkich występujących na obszarze Parku zabytkowych obiektów, zespołów i obszarów o wartościach kulturowych, historycznych oraz architektonicznych. Ważne jest również zachowanie regionalnych zwyczajów, tradycji, nazewnictwa i sztuki ludowej.

Zasoby krajobrazu.

Głównym celem ochrony krajobrazu jest wskazanie miejsc, ciągów i powierzchni wartościowych z punktu widzenia ich walorów historycznych, a następnie objęcia ich różnymi formami ochrony. Tak sformułowany cel ogólny rozwinąć można na wiele szczególnych wątków mając na uwadze różną skalę chronionych krajobrazów.

1. Niewątpliwie celem najtrudniejszym do osiągnięcia będzie ochrona panoram - szerokich i dalekich widoków z linii grzbietowych (z wnętrza polan lub z leśnych łąk). Trudność polega tu na licznych zagrożeniach nową zabudową, drogami, liniami na wysokich słupach, które dewastują krajobraz.
2. W skali widoków wnętrz celem ochrony będzie zarówno bliskie otoczenie dróg jak i półotwarte, łagodne stoki gór, w końcu zwarte połaci lasów i pasma zieleni nadrzecznej.
3. Niemniej ważnym celem ochrony są charakterystyczne detale krajobrazu tradycyjnego jak kapliczki i krzyże przydrożne, stare, samotne drzewa czy szczególne formy przysłupowego budownictwa drewnianego.

4.1.3. Cele społeczne

Do najważniejszych celów społecznych należą:

1. Podniesienie standardów życia społeczności lokalnych.
2. Promowanie zrównoważonego rozwoju gospodarczego.
3. Stwarzanie warunków dla rozwoju turystyki, rekreacji i funkcji dydaktycznych.
4. Promowanie rozwoju rękodzieła.

4.2. Sposoby ochrony

4.2.1. Sposoby ochrony zasobów przyrody nieożywionej

Zasoby przyrody nieożywionej na terenie Parku winny podlegać ograniczonemu wykorzystywaniu. Większe pozyskiwanie surowców skalnych skalnych należy lokalizować poza granicami Parku.

Stwierdzone na terenie Parku cenne obiekty geologiczne (odsłonięcia warstw skalnych, wychodnie skalne, źródła siarczane, źródła słone) należy objąć ochroną prawną w formie pomników przyrody lub stanowisk dokumentacyjnych. W odniesieniu do szczególnie typowych form rzeźby zajmujących większe obszary, jak np. przełomowe odcinki dolin rzecznych, najlepszym sposobem zabezpieczenia jest ochrona rezerwatowa.

Tereny eksploatacyjne (kopalnie) ropy naftowej, po upływie koncesji lub wyeksploatowaniu złoża winny być zrekultywowane. Część kopalni po odpowiednim zabezpieczeniu i uporządkowaniu można utrzymywać jako obiekty historyczne o funkcji dydaktycznej i turystycznej.

Na obszarze Parku należy wprowadzić zakaz poboru kruszywa ze zbiorników i cieków wodnych, za wyjątkiem powstałych odsypisk stanowiących zagrożenie powodziowe.

Udokumentowane, ale dotychczas niezagospodarowane złoża surowców mineralnych winny być zabezpieczone jako rezerwa możliwa do eksploatacji jedynie w przypadkach wyjątkowych i zgodnie z przepisami szczególnymi.

4.2.2. Zagadnienia gospodarki wodno-ściekowej, regulacji stosunków wodnych i użytkowania ekosystemów wodnych

Gospodarka wodno-ściekowa.

Na obszarze Parku Krajobrazowego Gór Słonnych praktycznie brak jest sieci wodociągowej oraz kanalizacji. W efekcie do wód spełniających kryteria I klasy czystości należą wyłącznie źródłowe odcinki rzek i potoków w obszarach leśnych. W klasie II znajdują się jedynie górne odcinki rzek Wiar i Strwiąż. Wody podziemne charakteryzują się bardzo dobrą jakością i należą do klasy I a.

Dla poprawy czystości wód powierzchniowych i ochrony wód podziemnych konieczne są:

1. rozwój sieci kanalizacyjnej oraz budowa oczyszczalni ścieków, przede wszystkich w większych miejscowościach o zabudowie zwartej,
2. bodowa lokalnych oczyszczalni przydomowych w obszarze zabudowy rozproszonej, lub używanie szczelnych szamb i organizacja wywozu ścieków do oczyszczalni,
3. zwiększenie porządku w obejściach gospodarskich, głównie w zakresie składowania obornika i zabezpieczenia przed wyciekaniem gnojowicy do rowów, potoków i rzek,
4. usunięcie dzikich wysypisk śmieci z potoków, brzegów rzek oraz z wąwozów (cieki okresowe) i zorganizowanie odbioru, składowania oraz utylizacji śmieci,
5. zabezpieczenie kopalni ropy naftowej przed przedostawaniem się substancji ropopochodnych do wód powierzchniowych i podziemnych.

Regulacja stosunków wodnych i użytkowanie ekosystemów wodnych.

Do głównych sposobów ochrony i poprawy stosunków wodnych należą:

1. ograniczenie do niezbędnego minimum regulacji rzek i potoków,
2. stopniowa likwidacja rowów odwadniających w dnach dolin na niskiej terasie rzek i potoków, w drodze zaprzestania ich czyszczenia oraz przez zasypywanie w odstępach kilkunastu do kilkudziesięciu metrów,
3. utrzymanie i poprawa biologicznej zabudowy cieków wodnych w obszarach rolnych i osadniczych, poprzez uzupełnienie zadrzewień, zakrzewień, łąk i ziołorośli po obu stronach cieków w pasie szerokości co najmniej kilkudziesięciu metrów,

4. bezwzględną ochronę ekosystemów bagiennych, torfowiskowych i podmokłych łąk oraz ziołorośli, szczególnie w dnach dolin,
5. w obszarach leśnych, w otoczeniu źródeł i wzdłuż cieków należy wyłączyć z użytkowania pas lasów nie mniejszy niż wysokość drzewostanu,
6. wyłączenie z użytkowania wszystkich płatów olszyny bagiennej i nadrzecznej olszyny górskiej,
7. podjąć działania w zakresie małej retencji, szczególnie na ciekach o głęboko wciętym korycie, w celu podniesienia poziomu wód i zwolnienia odpływu,
8. budowa małych zbiorników i oczek wodnych w dnach dolin,
9. zwiększenie ogólnej retencji terenu poprzez przebudowę lasów szpilkowych na liściaste i mieszane oraz kształtowanie lasów o zróżnicowanej strukturze gatunkowej, wiekowej i piętrowej drzewostanu.

4.2.3. Sposoby użytkowania gleb

Gleby na obszarze Parku charakteryzują się dużą zmiennością. Dominują gleby brunatne kwaśne, brunatne właściwe i mady rzeczne. Na stromych zboczach gleby są najczęściej ubogie, gdyż podlegają procesom erozyjnym oraz ruchom masowym i w związku z tym należą do słabych klas bonitacyjnych (V, VI).

Większą część obszaru (ok. 67%) zajmują lasy i grunty leśne, gleby użytkowane rolniczo stanowią ok. 29%, pozostałą część zajmuje zabudowa oraz infrastruktura komunikacyjna.

Racjonalne wykorzystanie zasobów glebowych, gwarantujące ich ochronę, winno uwzględniać następujące sposoby użytkowania:

W zakresie gleb leśnych:

1. Unikanie, względnie ograniczanie prac powodujących erozję, w tym szczególnie zrywkę drewna, do pory zimowej, w której gleby są zamarznięte i pokryte śniegiem.
2. Ograniczenie wykorzystywania ciężkiego sprzętu, niszczącego strukturę i zanieczyszczającego gleby substancjami ropopochodnymi.
3. Pozostawianie w lesie dużej ilości materii organicznej (leżaniny, gałęzi, posuszu martwego) szczególnie w drzewostanach na glebach płytkich, kamienistych (gleby szkieletowe początkowego stadium rozwoju).
4. Przebudowa drzewostanów szpilkowych, powodujących zakwaszenie i zubożenie gleb, na liściaste.

W zakresie gleb rolniczych:

1. Grunty orne położone na zboczach o nachyleniu ponad 10-15% należy przekształcić na trwałe użytki zielone. Na pozostałych gruntach ornych stosować zabiegi agrotechniczne hamujące procesy erozyjne.
2. Grunty rolnicze w bezpośrednim sąsiedztwie cieków wodnych, potoków i rzek przeznaczać na trwałe użytki zielone, zakrzewienia i zadrzewienia.
3. Nie przeznaczać pod zabudowę gleb klasy II – IV typu mad w dolinach na terasie zalewowej (łęgowej). Winny być one użytkowane jako naturalne łąki świeże i wilgotne, zakrzewienia i zadrzewienia.
4. Na gruntach użytkowanych rolniczo ograniczyć stosowanie nawozów sztucznych oraz chemicznych środków ochrony roślin, aby utrzymać czystość gleb umożliwiających produkcję zdrowej żywności.

4.2.4. Sposoby ochrony ekosystemów leśnych przed szkodliwym oddziaływaniem czynników antropogennych

Zabezpieczenie ekosystemów leśnych przed czynnikami antropogennymi wymaga zmiany gospodarki leśnej eksploatacyjnej na gospodarkę zrównoważoną opartą na podstawach ekologicznych. Taka gospodarka winna doprowadzić do renaturyzacji ekosystemów leśnych zaburzonych przez człowieka, zwiększyć ich zasobność, stabilność, różnorodność biologiczną, produktywność oraz odnawialność lasów. Zrównoważona gospodarka leśna jest już obecnie prowadzona w lasach państwowych, szczególnie w Leśnym Kompleksie Promocyjnym „Lasy Birczańskie".

Do najważniejszych sposobów ochrony ekosystemów leśnych można zaliczyć:

1. znaczne zwiększenie udziału lasów liściastych zgodnych z siedliskiem i odporniejszych na zanieczyszczenia powietrza atmosferycznego dalekiego zasięgu, na które władze lokalne nie mają wpływu,
2. ograniczenie lokalnych źródeł emisji zanieczyszczeń do atmosfery,
3. zaprzestanie notorycznego niszczenia lasów grądowych piętra Pogórza, z dominacją w drzewostanie graba,
4. ograniczenie używania do prac leśnych ciężkiego sprzętu, który powoduje dewastację gleb leśnych, runa i podszytu, szczególnie w wilgotnych porach roku,
5. kształtowanie i utrzymywanie drzewostanów o maksymalnym zróżnicowaniu składu gatunkowego i struktury wiekowej,
6. pozostawianie w lesie starych drzew oraz dużej ilości posuszu stojącego i leżaniny, jako biotopu dla flory roślin zarodnikowych, grzybów oraz drobnych zwierząt,
7. wyłączenie, względnie znaczne ograniczenie, użytkowania rzadkich leśnych zespołów roślinnych, w szczególności olszyny bagiennej, nadrzecznej olszyny górskiej, łęgów nadrzecznych, wilgotnych podzespołów buczyny karpackiej z czosnkiem niedźwiedzim i miesiącznicą trwałą oraz wschodniokarpackiego podzespołu trawiasto-turzycowego,
8. utrzymywanie w kompleksach leśnych polan zajętych przez nieleśne zespoły roślinne,
9. likwidacja rowów odwadniających w dnach dolin zajętych przez lasy łęgowe,
10. utrzymanie silnie rozwiniętej granicy lasu od strony terenów nieleśnych (rolnych, osadniczych, itp.) oraz kształtowanie tej granicy w formie ekotonu.

4.2.5. Sposoby ochrony lądowych ekosystemów nieleśnych

Lądowe ekosystemy nieleśne reprezentowane są przez grupy zespołów roślinnych o różnym stopniu naturalności i stabilności. Ich utrzymanie w krajobrazie Parku wymaga stosowania różnych sposobów ochrony.

A. Ekosystemy naturalne obejmują następujące zbiorowiska: nadrzeczne zarośla wiklinowe oraz zarośla z wrześnią pobrzeżną, ziołorośla lepiężnika różowego, lepiężnika białego, omiegu i ciemiężycy, skrzypu olbrzymiego, knieci i

świerząbka oraz torfowiska niskie zespołu młaki kozłkowo-turzycowej. Zbiorowiska te powstają, utrzymują się w krajobrazie i odtwarzają się bez ingerencji człowieka. Ochrona tych zbiorowisk wymaga jedynie:

1. utrzymania stabilnych stosunków wodnych,
2. ochrony przed niszczeniem bezpośrednim, tj. regulacją brzegów potoków i rzek, zalesianiem, zasypywaniem śmieciami,
3. ochrony przed skażeniem substancjami chemicznymi (ścieki, gnojowica, herbicydy, pestycydy, nawozy sztuczne).

B. Ekosystemy o charakterze zbliżonym do naturalnego obejmują następujące zbiorowiska: szuwar trzcinowy, szuwary pałkowe, skrzypu bagiennego, mozgowe, mannowe i turzycowe oraz ziołorośla typu łąkowego z sitowiem leśnym, wiązówką i bodziszkiem, miętą długolistną, pastwisko sitowe i inne. Zbiorowiska te wykształciły się w wyniku spontanicznej sukcesji, ale na siedliskach przeważnie utworzonych przez człowieka. Podlegały one ekstensywnym formom użytkowania kośnego i pasterskiego, lub też wycinaniu drzew i krzewów. Takie formy oddziaływania były czynnikiem stabilizującym dla tych zbiorowisk, które przez stulecia utrzymywały się w krajobrazie rolniczym. Obecnie najlepszymi formami ochrony tych zbiorowisk są:

1. utrzymanie stabilnych stosunków wodnych,
2. ochrona przed zanieczyszczeniem wód substancjami chemicznymi,
3. wykaszanie raz na 3-5 lat z usuwaniem biomasy,
4. ewentualne wycinanie (co kilka lat) podrostów drzew i krzewów,
5. ochrona przed niszczeniem bezpośrednim (zasypywanie mokradeł, oczek wodnych itp. śmieciami, zalesianie, osuszanie, zabudowa, itp.).

C. Typowe ekosystemy półnaturalne obejmują następujące zbiorowiska: łąka rajgrasowa, wilgotna łąka ostrożeniowa, żyzne pastwisko, murawa kserotermiczna, tłok wrzosowy z bliźniczką, pastwiska i łąki pougorowe. Zbiorowiska te wykształciły się i utrzymują w krajobrazie w wyniku tradycyjnego, ale systematycznego użytkowania pasterskiego i kośnego. Obecnie najlepszymi formami ochrony tych zbiorowisk są, w przypadku kserotermicznych, wrzosowisk i pastwisk:

1. ekstensywne użytkowanie pasterskie oraz systematyczne usuwanie podrostów drzew i krzewów,
2. zabezpieczenie przed zalesianiem,

w przypadku łąk kośnych:

1. utrzymanie stabilnych stosunków wodnych na siedliskach wilgotnej łąki ostrożeniowej,
2. wykaszanie 1 lub 2 razy w roku świeżych łąk rajgrasowych oraz 1 raz w roku lub co dwa lata w przypadku wilgotnej łąki ostrożeniowej,
3. zabezpieczenie łąk przed niszczeniem bezpośrednim, tj. zaorywaniem i zabudową.

D. Ekosystemy synantropijne (sztuczne) obejmują zbiorowiska upraw polowych, ogrodowych i chwastów ruderalnych w otoczeniu zabudowy. Utrzymywanie tych zbiorowisk związane jest z gospodarką rolną. W uprawach tradycyjnych, bez stosowania herbicydów występują bogate zgrupowania chwastów

polnych (chaber bławatek, kąkol, ostróżka polna, maki i inne), zwiększające różnorodność gatunkową i walory estetyczne krajobrazu rolniczego.

Zachowania warte są również zbiorowiska chwastów ruderalnych w otoczeniu zabudowy. Są one często siedliskiem dawnych, tradycyjnych roślin leczniczych.

4.2.6. Sposoby ochrony gatunków roślin dziko występujących

Podstawowym sposobem ochrony rzadkich i zagrożonych gatunków roślin jest ochrona siedliskowa, polegająca na zabezpieczeniu trwałości wszystkich siedlisk w których gatunki te występują. Aktualnie nie przewiduje się bezpośrednich działań ochronnych dotyczących konkretnych gatunków, takich jak zwiększenie liczby stanowisk, tworzenie nowych populacji (metaplantacja, reintrodukcja). Zabiegi tego typu mogą być wykorzystywane w przyszłości, o ile zaistnieje potrzeba. Obecnie należy objąć stanowiska gatunków szczególnej troski stałym monitoringiem.

W zakresie ochrony siedliskowej do najważniejszych sposobów działań ochronnych należą:

1. ograniczanie użytkowania naturalnie zachowanych zbiorowisk (ekosystemów) leśnych, szczególnie w terenach występowania gatunków roślin zagrożonych, rzadkich i podlegających ochronie prawnej,
2. renaturyzacja (przebudowa) lasów o składzie gatunkowym niezgodnym z siedliskiem,
3. utrzymywanie wszystkich płatów roślinności zielnej i zaroślowej w kompleksach leśnych,
4. zabezpieczenie trwałości zbiorowisk roślinności nieleśnej w dnach dolin potoków i rzek poprzez: stabilizację i poprawę stosunków wodnych, stosowanie ekstensywnych form gospodarki, wyłączenie teras zalewowych i bezpośredniego otoczenia cieków z obszaru planowanej zabudowy, maksymalne ograniczenie regulacji potoków i rzek,
5. zabezpieczenie trwałości półnaturalnych zbiorowisk roślinnych, szczególnie muraw kserotermicznych poprzez stosowanie ekstensywnej gospodarki pasterskiej.

4.2.7. Sposoby ochrony gatunków zwierząt dziko występujących oraz ich siedlisk

Głównym sposobem ochrony zwierząt jest zachowanie ich siedlisk w odpowiednim stanie i na odpowiedniej powierzchni. Dodatkowymi sposobami ochrony są działania dotyczące bezpośrednio konkretnych gatunków. Zestaw tych działań winien gwarantować zachowanie obecnej różnorodności gatunków oraz utrzymanie lub przywrócenie liczebności populacji na poziomie zapewniającym ich odnawialność.

Do głównych sposobów siedliskowej ochrony fauny należą:

1. Zabezpieczenie przed tworzeniem nowych jednostek osadniczych, względnie maksymalne ich ograniczenie, na obszarach, na których nie ma obecnie zabudowy, szczególnie we wschodniej części Parku stanowiącej

najcenniejszą ostoję dużych drapieżników. Rozwój obszarowy wsi powinien być ograniczony do strefy zabudowy istniejącej i jej bezpośredniego sąsiedztwa.
2. Zabezpieczenie przed zabudową systemu korytarzy, ciągów i powiązań ekologicznych, umożliwiających swobodne przemieszczanie się zwierząt poprzez strefy zabudowy w dolinach.
3. Wyłączenie spod zabudowy obszarów lasów łęgowych, zarośli i ziołorośli ciągnących się wzdłuż rzek i potoków, gdyż charakteryzują się one wybitną różnorodnością gatunkową fauny.
4. Maksymalne ograniczenie regulacji potoków i rzek, która powoduje wymieranie fauny wodnej. Ochrona przed powodzią winna polegać na zakazie zabudowy teras zalewowych rzek i potoków.
5. W lasach o drzewostanach zgodnych z siedliskiem pozostawianie części starych drzew do osiągnięcia maksymalnego wieku, naturalnej śmierci i dekompozycji, oraz części posuszu stojącego i leżaniny.
6. Tworzenie siedlisk dla rozrodu płazów w postaci oczek wodnych, spiętrzeń i zastoin na drobnych ciekach, itp.
7. Utrzymywanie w sąsiedztwie kompleksów leśnych powierzchni systematycznie koszonych łąk stanowiących tereny żerowiskowe dla ptaków drapieżnych i innych gatunków fauny leśnej.

Do najważniejszych sposobów ochrony dotyczących bezpośrednio konkretnych gatunków zwierząt należą:
1. Kontynuacja rozpoczętej reintrodukcji bobra w dorzeczu Wiaru, która dodatkowo poprawia warunki siedliskowe dla płazów.
2. Kontynuacja realizowanej przez PZW reintrodukcji łososia i troci wędrownej oraz ochrony innych zagrożonych gatunków ryb (np. głowacicy).
3. Utrzymywanie większej liczebności jeleni i sarn z uwagi na potrzeby pokarmowe wilków i rysi oraz towarzyszących im padlinożerców.
4. Popularyzowanie i promowanie skutecznych sposobów ochrony zwierząt gospodarskich, pasiek i stawów rybnych, przed atakami podlegających ochronie ssaków drapieżnych.
5. Zabezpieczanie ustawowych stref ochronnych wokół gniazd zagrożonych gatunków ptaków.
6. Budowa bezkolizyjnych przejść dla zwierząt przez główne trasy komunikacyjne o dużym natężeniu ruchu.

4.2.8. Sposoby ochrony walorów kulturowych

Głównym sposobem zabezpieczenia walorów kulturowych jest objęcie ochroną konserwatorską, względnie innymi formami działań ochronnych, wszystkich istniejących na terenie P.K.G.S. obiektów zabytkowych. Obiekty wpisane do rejestru zabytków wymagają:
1. Bieżącej kontroli stanu i w razie potrzeby przeprowadzenia prac konserwatorskich.

2. Zakazu wprowadzania w sąsiedztwie obiektów zabytkowych zabudowy o formach dysharmonijnych, powodujących obniżenie ich wartości lub przesłanianie tych obiektów.
3. Zakazu lokalizowania w sąsiedztwie konkurencyjnych dominant.
4. Okresowego porządkowania otoczenia obiektów zabytkowych, szczególnie w zakresie konserwacji i kształtowania zadrzewień oraz zakrzewień w celu utrzymania widoków na obiekty zabytkowe.

Obiekty dotychczas nie objęte ochroną konserwatorską wymagają:

1. Oceny wartości i objęcia formami ochrony konserwatorskiej oraz wprowadzenia do wojewódzkiego rejestru zabytków (obiekty szczególnie cenne) lub utworzenia rejestrów gminnych (dla obiektów o mniejszym znaczeniu.

4.2.9. Sposoby ochrony walorów krajobrazowych

Sposoby ochrony muszą być dostosowane do typu krajobrazu, jego walorów estetycznych i ekologicznych oraz znaczenia i funkcji gospodarczych.

Do głównych sposobów ochrony krajobrazu leśnego można zaliczyć:

W przypadku naturalnych ekosystemów leśnych:

1. ograniczone użytkowanie względnie zaniechanie użytkowania,
2. kształtowanie drzewostanów różnogatunkowych i różnowiekowych,
3. kształtowanie wielopiętrowej struktury drzewostanów,
4. kształtowanie „puszczańskiego" krajobrazu wnętrza lasu z okazami starych, przestojowych drzew oraz posuszem stojącym i leżącymi kłodami,
5. utrzymywanie śródleśnych polan.

W przypadku silnie zaburzonych i sztucznych ekosystemów leśnych:

1. przebudowa monokultur na drzewostany wielogatunkowe o składzie zgodnym z siedliskiem,
2. różnicowanie struktury wiekowej i piętrowej drzewostanu,
3. utrzymanie otwartych polan śródleśnych i punktów widokowych.

Do głównych sposobów ochrony krajobrazu kulturowego leśno-rolniczego można zaliczyć:

1. utrzymanie mozaikowej, drobnopowierzchniowej struktury przestrzennej głównych typów ekosystemów: płatów lasu, zadrzewień, zakrzewień, ziołorośli, łąk, pastwisk, gruntów ornych,
2. utrzymanie historycznego układu przestrzennego łanów i zagonów wyznaczonych poprzez drogi polne i miedze na zboczach dolin,
3. uczytelnienie zanikających miedz i starych dróg poprzez ochronę zakrzewień i wprowadzenie starych odmian drzew owocowych,
4. prowadzenie ekstensywnej gospodarki rolnej, głównie pasterskiej i łąkowej,
5. porządkowanie i pielęgnację starych sadów owocowych, które przetrwały na miejscach dawnych, nie istniejących obecnie wsi,
6. porządkowanie otoczenia i eksponowanie w krajobrazie przydrożnych krzyży, kapliczek i innych obiektów kulturowych oraz towarzyszących im starych zadrzewień.

Do głównych sposobów ochrony krajobrazu kulturowego zurbanizowanego (osadniczego) można zaliczyć:
1. utrzymanie i konserwację obiektów dawnej, tradycyjnej zabudowy oraz założeń architektonicznych,
2. zabezpieczenie przed nową zabudową otoczenia szczególnie cennych obiektów historycznych, np cerkwi i innych,
3. utrzymanie przestrzennej struktury rozwijającego się osadnictwa w formie wyspowej przedzielanej strefami zieleni, unikanie zwartej zabudowy pasmowej,
4. utrzymanie tradycyjnej formy architektonicznej w nowo budowanych obiektach oraz w starych obiektach podlegających przebudowie i remontowi,
5. porządkowanie otoczenia zabudowy,
6. utrzymanie ogrodzeń w spokojnym stylu, nie odbiegającym od dawnych tradycji.

4.2.10. Polityka (sposoby) osiągania celów społecznych

Poprawa warunków życia społeczności lokalnych oraz użytkowników Parku jest w znacznym stopniu związana ze sposobami osiągania celów ekologicznych oraz kulturowych i może być zapewniona poprzez:
1. zabezpieczenie równowagi ekologicznej,
2. poprawę stanu i jakości wód,
3. zachowanie wartości przyrodniczych i kulturowych, które są równocześnie walorami turystycznymi i wypoczynkowymi,
4. racjonalną gospodarkę zasobami przyrody (szczególnie zrównoważoną gospodarkę leśną i rolną),
5. kształtowanie harmonijnego krajobrazu współczesnego,
6. tworzenie warunków dla rozwoju turystyki i wypoczynku, oraz nauki i dydaktyki, w powiązaniu z zasobami przyrodniczymi i kulturowymi Parku.

4.3. Ochrona głównych powiązań ekologicznych, kulturowych i krajobrazowych Parku z innymi obszarami chronionymi w skali regionalnej, krajowej i międzynarodowej

W skali regionalnej w obrębie województwa podkarpackiego Park Krajobrazowy Gór Słonnych od północy graniczy z Parkiem Krajobrazowym Pogórza Przemyskiego, od południa i zachodu otoczony jest Wschodniobeskidzkim Obszarem Chronionego Krajobrazu.

W skali ogólnokrajowej i międzynarodowej Park Krajobrazowy Gór Słonnych obejmuje swymi granicami przeważającą część obszaru węzłowego nr 46 M – „Pogórze Przemyskie" o znaczeniu międzynarodowym, wchodzącego w skład sieci ekologicznej Econet – Polska. Pogórze Przemyskie zaliczone jest także do ważnych biocentrów i stref buforowych. Główny kierunek powiązań ekologicznych Parku prowadzi wzdłuż łańcucha Karpat ku wschodowi. W obrębie polskiej części Karpat PKGS połączony jest korytarzami ekologicznymi w kierunku południowym z obszarem węzłowym o charakterze międzynarodowym obejmującym Bieszczady (45 M) oraz ku zachodowi z obszarem węzłowym o znaczeniu krajowym 32 K –

Pogórza Strzyżowsko-Dynowskiego. Ku północy wzdłuż krajowego obszaru węzłowego 25 K – Doliny Środkowego Sanu PKGS jest powiązany z systemem ważnych obszarów węzłowych o znaczeniu międzynarodowym położonych na wyżynach Polski Południowej.

System sieci ekologicznej Econet, z uwagi na trudności z jego realizacją w krajach Europy Zachodniej jest zastępowany przez europejską sieć ekologiczną „Natura 2000". Składa się ona z tzw. Specjalnych Obszarów Ochrony (SOO) wytypowanych na podstawie Dyrektywy Ptasiej. Jednymi z proponowanych obszarów na terenie województwa podkarpackiego są:

- Góry Słonne (pow. 25615,40 ha),
- Dorzecze Wiaru (pow. 19684,77 ha).

4.4. Obszary, obiekty i strefy działań ochronnych – szczegółowe zadania i sposoby ich realizacji

4.4.1. Obszary i obiekty przyrodnicze objęte ochroną prawną i proponowane do objęcia ochroną:

Rezerwaty przyrody istniejące

(Wykaz w p. 9. Załączniki - tabela nr 12).

Zadania ochronne i sposoby ich wykonania:

A. Zabiegi ochronne w rezerwatach należy prowadzić według Planów Ochrony. W rezerwatach które planu nie posiadają – wg zatwierdzonych przez wojewodę rocznych zadań ochronnych. Wykonawca – właściwe terenowo nadleśnictwo.

B. Opracować brakujące plany ochrony w możliwie krótkim czasie. Wykonawca – Wojewódzki Konserwator Przyrody w porozumieniu z Dyrekcją PKGS.

Rezerwaty przyrody projektowane

Zadania ochronne i sposoby ich wykonania:
Projektuje się utworzenie 3 nowych rezerwatów przyrody:

Tabela nr 8

Lp	Nazwa, położenie (gmina, obręb ewidencyjny, nadleśnictwo, obręb, oddział i pododdział),	Pow. ogólna (pow. w P.K.) ha	Forma ochrony, typ rezerwatu wg głównego przedmiotu ochrony oraz wg głównego środowiska chronionego	Charakterystyka (przedmiot i cel ochrony, ważniejsze osobliwości przyrodnicze)
1	2	3	4	5
1.	„Przysłup" Gmina Lesko. Obr. ewid. Monastarzec. Nadleśnictwo Lesko. Obręb Lesko. Oddz. 8a, 9a,b, 10a,b, 11a,b, 15a, 17a,b, 18a (Posiada gotową dokumentację)	210,10 (210,10)	Rezerwat częściowy. Typ fitocenotyczny, podtyp zbiorowisk leśnych; typ lasów i borów, podtyp lasów górskich i podgórskich.	Zachowanie naturalnych zbiorowisk roślinnych Gór Słonnych oraz starodrzewu jaworowo-bukowo-jodłowego z licznymi egzemplarzami drzew o wymiarach pomnikowych.
2.	„Przełom Strwiąża" Gm. Ustrzyki Dln. Obr. ewid. Brzegi Dln., Krościenko Nadleśnictwo Brzegi Dolne. Obręb Brzegi Dolne. Oddz. 29-31, 38, 39, 84h-k,85, 98 Grunty własności indywidualnej, wody Skarbu Państwa (rzeka Strwiąż)	386,28 (386,28)	Rezerwat częściowy. Typ krajobrazów ekologicznych, podtyp biokompleksów naturalnych i półnaturalnych; typ lasów i borów, podtyp lasów górskich i podgórskich.	Zachowanie krajobrazu przełomowego, odcinka rzeki Strwiąż należącej do zlewni Morza Czarnego. Podstawowe walory to ukształtowanie terenu (wąska przełomowa dolina), naturalne zbiorowiska leśne (buczyna karpacka w formie reglowej i podgórskiej, nadrzeczna olszyna górska), starodrzewia bukowo-jodłowe z licznymi egzemplarzami drzew o charakterze pomnikowym.
3.	„Przełom Sanu w Trepczy" Gm. Sanok, Międzybrodzie, M. Sanok. N-ctwo Brzozów. Obr. Brzozów. Obr. Sanok. Oddz. 175a,b, 176a-d, 177a-d, 178a-d, 179a,b - w P.K.G.S.	693,72 390,13	Rezerwat częściowy. Typ krajobrazów ekologicznych, podtyp biokompleksów naturalnych i półnaturalnych; typ lasów i borów, podtyp lasów górskich i podgórskich.	Zachowanie charakterystycznego przełomowego odcinka doliny Sanu między zalesionymi górami Kopacz, Krzyż i Biała Góra z interesującymi zbiorowiskami roślinnymi, formami geologicznymi oraz pozostałościami grodzisk i osad wczesnośredniowiecznych.
	Razem	1080,00 (776,41)		

Projekty rezerwatów „Przełom Strwiąża" i „Przełom Sanu w Trepczy" mają charakter wstępny, wymagają uzgodnień z właścicielami gruntów oraz opracowania dokumentacji.

Wykonawca: Wojewódzki Konserwator Przyrody i Dyrekcja P.K.G.S.

Pomniki przyrody istniejące

(Tabela nr 13 - p. 9. Załączniki).

Na terenie Parku utworzono dotychczas trzy pomniki przyrody żywej. Ochronie podlegają dwie lipy drobnolistne i limba.

Zadania ochronne i sposoby ich wykonania:

Działania ochronne w stosunku do pomników przyrody należy wykonywać zgodnie z zapisami zawartymi w aktach powołujących te kategorie obiektów chronionych.

Pomniki przyrody projektowane

Zadania ochronne i sposoby ich wykonania:

Proponuje się utworzenie pięciu pomników przyrody nieożywionej (dalsze dwa projektowane pomniki znajdują się w istniejącym rezerwacie Polanki). Należy ustalić stosunki własnościowe, dokonać uzgodnień z właścicielami, przygotować dokumentację projektową i podjąć starania w celu utworzenia pomników.

Wykonawca: Wojewódzki Konserwator Przyrody i Dyrekcja P.K.G.S.

Wykaz projektowanych pomników przyrody nieożywionej:

1. Duże, sztuczne odsłonięcie spągowej części formacji menilitowej – zawierające kompleks rogowców i margli dynowskich w formie stromej ściany długości około 150 m i wysokości około 30 m. Znajduje się w prawym brzegu Strwiąża 1,4 km od głównego skrzyżowania dróg poniżej Krościenka. Usytuowane jest tuż przy drodze idąc w górę rzeki, około 220 m. od mostu;
2. Źródło siarczkowe /wyjątkowo piękne/ - usytuowane przy drodze do miejscowości Liszna, biegnącej wzdłuż potoku Olchowskiego. Znajduje się ono w lewym brzegu tego potoku, w odległości około 2,5 km od Olchowiec przy drodze Sanok – Przemyśl. Źródło obudowane pionowo ustawionym półkręgiem betonowym; w niszy źródła i na drodze odpływu liczne białe, różowe i fioletowe kolonie bakterii siarkowych;
3. Dwa słone źródła i studnia z solanką - poniżej grzbietu Słonnych Gór w Tyrawie Solnej na skraju obszaru górniczego złoża ropy naftowej, w pobliżu szybu Artur 32. W/w źródła, i niczym niezabezpieczona studnia, znajdują się pomiędzy prawym brzegiem potoku a polną drogą prowadzącą do przysiółka Podczerniawa, 100 m powyżej wspomnianego szybu. Inna, aktualnie zasypana studnia, znajduje się na lewym brzegu sąsiedniego w kierunku na W potoku, przy polnej drodze wyłożonej betonowymi płytami, około 200 m od bocznej asfaltowej drogi w kierunku Podczerniawy. Wszystkie wyżej wspomniane źródła i studnie mogłyby niewielkim nakładem kosztów zostać odpowiednio obudowane i oznakowane. Stanowiłyby wówczas niezwykle atrakcyjny element infrastruktury Parku Krajobrazowego Gór Słonnych, podkreślając pochodzenie nazwy tych Gór. Źródła słone w Tyrawie Solnej były eksploatowane co najmniej od 1435 roku, z którego istnieje wzmianka o ich eksploatacji. Wydobycie istniało do 1772 roku, kiedy władze austriackie celowo zniszczyły infrastrukturę wydobywczą, dla ochrony państwowego monopolu solnego;
4. Bardzo obfite nagromadzenie dużych konkrecji fosforytowych w pstrych marglach węglowieckich jednostki śląskiej, w dolnym odcinku prawego dopływu

potoku Wańkówka na N od Olszanicy. Jajowate i elipsoidalne konkrecje fosforytowe średnicy do 0,5 m leżą zarówno w aluwiach potoku, jak i znajdują się w naturalnych odsłonięciach margli węglowieckich wzdłuż koryta potoku;

5. „*Orli Kamień*" – opisany jako wychodnia piaskowców ciężkowickich, ale należący prawdopodobnie do dolnych warstw lgockich - z wyjątkowo bogatą ornamentacją wietrzenną - wymodelowana w postaci muru (45 m długości i 3 m szerokości), baszty (6 m długości, 5 m wysokości, 2 m szerokości) i grzędy skalnej (7,5 długości, 1,5 wysokości), usytuowana w Paśmie Orlego Kamienia, przy czerwonym szlaku turystycznym, 100 m na zachód od kulminacji 554 m n.p.m. (Nadleśnictwo Brzozów, obręb Sanok, oddz. 186A a);
6. „*Duży Kamień*" - wychodnia piaskowca ciężkowickiego, lub raczej lgockiego, w postaci dwu głazów przykrytych trzecim (wysokość 6-10 m, szerokość 3-5 m, długość 13 m). Posiada bogatą rzeźbę wietrzeniową. Usytuowany na górze Granicka (579 m n.p.m.), w rezerwacie „*Polanki*" (Nadleśnictwo Brzozów, obręb Sanok, oddz. 208 a);
7. „*Mały Kamień*" – mur skalny - będący najprawdopodobniej wychodnią piaskowca lgockiego (długości 16,5 m, szerokości 2 m i wysokości do około 4-6 m), usytuowany na południowo-zachodnim, bocznym grzbiecie góry Granicka w rezerwacie „*Polanki*" (Nadleśnictwo Brzozów, obręb Sanok, oddz. 209 a).

Proponuje się utworzenie 122 pomników przyrody żywej, obejmujących głównie pojedyncze drzewa, grupy drzew, szpalery i aleje. Pomniki te mają wykonaną dokumentację i należy wystąpić z wnioskami o ich utworzenie. Do czasu utworzenia pomniki objąć wzmożoną ochroną gwarantującą zachowanie ich walorów.

Wykonawca: Wojewódzki Konserwator Przyrody i Dyrekcja P.K.G.S.

(Wykaz projektowanych pomników przyrody żywej - tabela nr 14 w p.9. Załączniki).

Stanowiska dokumentacyjne proponowane

Zadania ochronne i sposoby ich wykonania:
Proponuje się utworzenie 15 stanowisk dokumentacyjnych obejmujących cenne obiekty geologiczne. Należy ustalić stosunki własnościowe, dokonać uzgodnień z właścicielami, przygotować dokumentację projektową i podjąć starania w celu utworzenia. Do czasu utworzenia stanowiska objąć wzmożoną ochroną gwarantującą zachowanie ich walorów.

Wykonawca: Wojewódzki Konserwator Przyrody i Dyrekcja P.K.G.S.

Wykaz projektowanych stanowisk dokumentacyjnych:

1. Bandrów – odsłonięcie iłów z Czudca w obrębie ogniwa zielonych łupków z Widaczowa oraz odsłonięcie margli węglowieckich i rogowców menilitowych w obrębie jednostki skolskiej, zlokalizowane w korycie potoku Królówka w dolnej części wsi pomiędzy dwoma mostami, około 150 m powyżej dolnego mostu; w południowym skrzydle antykliny Łodyny Wsi;

2. Kreców - piaskowce wapniste z Chwaniowa i ogniwo margli globigerinowych ze Strwiąża w obrębie profilu formacji hieroglifowej; odsłonięcie w potoku obok Borysowa; w obrębie południowego skrzydła antykliny Chwaniowa;
3. Krościenko – ogniwo zielonych łupków ze Skopowa w obrębie profilu formacji hieroglifowej, ogniwo piaskowca wapnistego z Bartkówki i ogniwo margli globigerinowych ze Strwiąża w obrębie profilu formacji hieroglifowej, oraz ogniwo rogowców i margli menilitowych; profil w korycie Strwiąża powyżej Krościenka, około 200 m powyżej wiaduktu kolejowego nad drogą Ustrzyki Dolne - Krościenko, w pobliżu zapór przeciwczołgowych z czasów ostatniej wojny; zlokalizowane w obrębie południowego skrzydła antykliny Kiczery;
4. Krościenko - warstwa piaskowca glaukonitowego z Wojtkowej w hipostratotypowym profilu utworów ogniwa łupkowo-piaskowcowego z Bachórza, oraz ogniwo piaskowca wapnistego z Bartkówki i ogniwo margli globigerinowych ze Strwiąża w obrębie profilu formacji hieroglifowej; odsłonięcie w dolinie Strwiąża około 1,4 km poniżej Krościenka. Usytuowane w korycie rzeki około 200 m powyżej mostu; zlokalizowane w obrębie południowego skrzydła antykliny Klewy;
5. Ropienka – ogniwo margli z Nienadowej, ogniwo łupkowo-piaskowcowe z Bachórza oraz warstwa pstrych łupków z Jureczkowej w obrębie hipostratotypowego obszaru formacji hieroglifowej, oraz kompleks rogowcowo-marglowy formacji menilitowej; odsłonięcie w dolinie potoku płynącego przez las w SE części wsi z pod wzniesienia Góry Truszowskie w kierunku Leszczowatego; zlokalizowane w obrębie południowego skrzydła antykliny Chwaniowa;
6. Rozpucie – kompleks rogowcowy formacji menilitowej oraz iły z Czudca w obrębie wapnistych piaskowców z Chwaniowa z formacji hieroglifowej; odsłonięcie w prawobrzeżnym potoczku płynącym z grzbietu Chwaniowa na SW od Góry Margiel; lokalizacja w południowym skrzydle antykliny Rozpucia – Ropienki;
7. Stańkowa – formacja menilitowa z kompleksem rogowcowo-marglowym, piaskowce wapniste z Chwaniowa w obrębie profilu formacji hieroglifowej oraz ogniwo margli globigerinowych ze Strwiąża i piaskowca wapnistego z Bartkówki; odsłonięcie w dolinie płynącego w lesie potoku, mającym ujście w pobliżu koty 471,7 po E stronie Góry Tarnawska; w obrębie południowego skrzydła antykliny Rozpucia – Ropienki;
8. Trzcianiec – podrogowcowe warstwy menilitowe i kompleks rogowcowy formacji menilitowej oraz ogniwo margli globigerinowych ze Strwiąża i piaskowca wapnistego z Bartkówki w obrębie profilu formacji hieroglifowej; odsłonięcie w potoku płynącym z grzbietu Chwaniowa na wprost wojskowego gospodarstwa rolnego od strony koty 622,3; w obrębie południowego skrzydła antykliny Chwaniowa;
9. Wojtkowa – podrogowcowe warstwy formacji menilitowej i kompleks rogowcowo-marglowy oraz warstwa piaskowca glaukonitowego z Wojtkowej w ogniwie łupkowo-piaskowcowym z Bachórza w obrębie hipostratotypowego profilu formacji hieroglifowej; odsłonięcie w potoku płynącym na wprost kościoła w odległości około 0,5 km od szosy; w obrębie południowego skrzydła antykliny Klewy;

10. Zawadka – formacja menilitowa z kompleksem rogowcowo-marglowym, ogniwo margli z Nienadowej w obrębie formacji hieroglifowej, oraz iły z Czudca w obrębie wapnistych piaskowców z Chwaniowa; odsłonięcie zlokalizowane w dolnej części wsi idąc w kierunku Rozpucia, w potoku płynącym obok góry Borsukowce; w południowym skrzydle antykliny Chwaniowa;
11. Zawadka – piaskowce wapniste z Chwaniowa, ogniwo piaskowca wapnistego z Bartkówki i ogniwo margli globigerinowych ze Strwiąża w obrębie profilu formacji hieroglifowej; odsłonięcie zlokalizowane w potoku płynącym w górnej części wsi obok starego cmentarza usytuowanego, na południowy-wschód od Łysej Góry; w południowym skrzydle antykliny Chwaniowa;
12. Tyrawa Solna - nagromadzenie węglanowych konkrecji manganowych z zawartością Ca, Mg i Fe, w obrębie tektonicznie zaangażowanych utworów formacji pstrych łupków w Tyrawie Solnej; odsłonięcie w małym potoku płynącym z południa na wprost kościoła oraz w równoległej do niego drodze polnej po jego wschodniej stronie, w odległości około 1 km od głównej drogi w Tyrawie, oraz ślady starych robót górniczych; wychodnia w osiowej części antykliny Tyrawy Solnej;
13. Bezmiechowa Górna - nagromadzenie konkrecji fosforytowych i pirytowych oraz mineralizacja miedzią w pstrych marglach węglowieckich jednostki śląskiej, w górnej części potoku Dyrbek, koło starego folwarku;
14. Monasterzec – szereg dużych odsłonięć warstw menilitowych z kompleksem rogowcowo-marglowym oraz pstrych margli węglowieckich z konkrecjami fosforytowymi w jednostce śląskiej; profil usytuowany na długości około 1 km, w głównym potoku Adyszów, poczynając od przejścia drogi przez potok w dolnej części wsi;
15. Monasterzec – mineralizacja miedzią rodzimą i minerałami miedzi w pstrych łupkach i marglach węglowieckich fałdu Grabownicy, w brzegach doliny potoku Adyszów w górnej, południowej części wsi.

Użytki ekologiczne proponowane

Zadania ochronne i sposoby ich wykonania:
Proponuje się utworzenie 95 użytków ekologicznych, z tego 92 znajduje się na gruntach PGL, są wnioskowane przez Nadleśnictwa i mają dokumentację. Dla 3 proponowanych użytków należy ustalić stosunki własnościowe, dokonać uzgodnień z właścicielami i przygotować dokumentację projektową. Podjąć starania w celu utworzenia wszystkich użytków. Do czasu utworzenia użytki objąć wzmożoną ochroną gwarantującą zachowanie ich walorów. Wykonawca: Wojewódzki Konserwator Przyrody i Dyrekcja P.K.G.S.

Tabela nr 9

Użytki na gruntach PGL:

Lp.	Gmina, Obręb ewid.	N-ctwo, obręb, oddział	Pow. (ha)	Charakter obiektu
1	2	3	4	5
1.	Ustrzyki Dln. Trójca	N-ctwo Bircza Obr. Nowe Sady, oddz. 195 m, 196 i	4,74	Podmokła łąka porośnięta sitowiem, turzycami, ostrożeniem.
2.	Ustrzyki Dln. Trójca	N-ctwo Bircza Nowe Sady 199 f	0,57	Podmokłe zagłębienie porośnięte trawami i pokrzywą.
3.	Ustrzyki Dln. Trójca	N-ctwo Bircza Nowe Sady 200o	0,24	Łąka zarastająca olszą szarą, leszczyną, tarniną, wierzbą, sosną (50%)
4.	Ustrzyki Dln. Trójca	N-ctwo Bircza Nowe Sady 209g,h,j	3,47	Pastwisko zarastające (w cz. E) tarniną, olszą szarą, leszczyną (na 50%), pjd. grusza, olsza szara, jesion II i III kl. w.
5.	Ustrzyki Dln. Jamna Dln.	N-ctwo Bircza Nowe Sady 212i	0,46	Pastwisko, w cz. N zadrzewienie wierzbowe IV kl. w.
6.	Ustrzyki Dln. Jamna Dln.	N-ctwo Bircza Nowe Sady 214 g	5,40	Pastwisko.
7.	Ustrzyki Dln. Jamna Dln.	N-ctwo Bircza Nowe Sady 215m,n	2,85	Pastwisko zadrzewione w cz. S-W gruszą, jabłonią.
8.	Ustrzyki Dln. Jamna Dln.	N-ctwo Bircza Nowe Sady 216f	0,38	Grunt porolny – śródleśna polana porośnięta maliną i jeżyną.
9.	Ustrzyki Dln. Jamna Dln.	N-ctwo Bircza Nowe Sady 216h	0,33	Pastwisko zadrzewione gruszą, sosną III kl. w., zarastającą w cz. E tarniną, olszą.
10.	Ustrzyki Dln. Jamna Górna	N-ctwo Bircza Nowe Sady 213i	2,25	Pastwisko zadrzewione lipą V kl. w., jabłonią IV kl. w.
11.	Ustrzyki Dln. Jamna Górna	N-ctwo Bircza Nowe Sady 220f	6,43	Pastwisko.
12.	Ustrzyki Dln. Jamna Górna	N-ctwo Bircza Nowe Sady 220g	0,10	Pastwisko.

Lp.	Gmina, Obręb ewid.	N-ctwo, obręb, oddział	Pow. (ha)	Charakter obiektu
1	2	3	4	5
13.	Ustrzyki Dln. Jamna Górna	N-ctwo Bircza Nowe Sady 221f	2,90	Grunt porolny zarastający tarniną, olszą czarną na 60% pow., pjd sosna, grusza, grab III kl. w.
14.	Ustrzyki Dln. Jamna Górna	N-ctwo Bircza Nowe Sady 221k,l,m,n,o,p, 222h,	22,70	Pastwisko, w cz. W zarastające tarniną, pjd iwa III kl. w.
15.	Ustrzyki Dln. Jamna Górna	N-ctwo Bircza Nowe Sady 222 b	2,20	Grunt porolny zarastający tarniną w 60%, pjd So III kl. w.
16.	Ustrzyki Dln. Jamna Górna	N-ctwo Bircza Nowe Sady 222 d	1,37	Grunt porolny zarośla tarniny w 70%, pjd So II kl. w.
17.	Ustrzyki Dln. Jamna Górna	N-ctwo Bircza Nowe Sady 222 f	0,90	Grunt porolny zarośnięty tarniną w 50%, pjd sosna, olsza szara III kl. w.
18.	Ustrzyki Dln. Trójca	N-ctwo Bircza Wojtkowa 36 a	0,65	Fragment doliny Wiaru porośnięty leszczyną, olszą szarą na 50% pow, pjd olsza szara III kl. w., iwa IV kl w.
19.	Ustrzyki Dln. Jamna Dln.	N-ctwo Bircza Wojtkowa 37a,c,d,f,j, 38a, 39a,c-h	12,34	Fragment doliny Jamnej z zaroślami i laskami łęgowymi *Alnetum incanae,* zarastającymi łąkami i pastwiskami oraz roślinnością szuwarową.
20.	Ustrzyki Dln. Jamna Dln.	N-ctwo Bircza Wojtkowa 41b,p	0,60	Łąka otoczona zadrzewieniem
21.	Ustrzyki Dln. Jamna Dln. Jamna Górna	N-ctwo Bircza Wojtkowa 40d,m, 41f,g, 42a-i, 43a,b, 43a,b, 44a,c,f,g,h,j,k,l, 45c,d,g,i,j,n, 46a,g,h,47b,48d,f, 49b,	31,68	Fragment doliny Jamnej z łąkami, pastwiskami, wzdłuż rzeki laki i zarośla łęgowe z olsza szarą.
22.	Ustrzyki Dln. Trójca	N-ctwo Bircza Wojtkowa 52 d	0,62	Pastwisko w dolinie Wiaru

Lp.	Gmina, Obręb ewid.	N-ctwo, obręb, oddział	Pow. (ha)	Charakter obiektu
1	2	3	4	5
23.	Ustrzyki Dln. Trójca	N-ctwo Bircza Wojtkowa 52 i	0,32	Pastwisko w dolinie Wiaru
24.	Ustrzyki Dln. Trójca	N-ctwo Bircza Wojtkowa 52 j	0,66	Pastwisko w dolinie Wiaru
25.	Ustrzyki Dln. Trójca	N-ctwo Bircza Wojtkowa 52k,o	0,41	Pastwisko w dolinie Wiaru
26.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 53j,n,o, 80f,i,l-o	23,39	Łąki, zadrzewienia i zakrzewienia w dolinie Wiaru.
27.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 57f	0,31	Zarośla tarniny i grabu na pastwisku
28.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 58l, 59l	1,47	Laski łęgowe olszy szarej II/III kl. w. w dolinie potoku
29.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 58p, 60o	0,37	Zarośla grabowo-wierzbowe
30.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 60m	0,63	Łąka
31.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 60i,k, 61i,j,l,m,o	7,88	Łąki, zadrzewienia olszy szarej II kl. w.
32.	Ustrzyki Dln. Grąziowa, Jamna Górna	N-ctwo Bircza Wojtkowa 62k, 63h, 64g, 66l	5,70	Łąki, zadrzewienia olszy szarej II kl. w.
33.	Ustrzyki Dln. Jamna Dolna	N-ctwo Bircza Wojtkowa 66 j	0,75	Bagno
34.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 75 a	9,90	Łąka zadrzewiona iwą i gruszą III kl. w. w dolinie Wiaru.
35.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 75 l	0,79	Łąka w dolinie Wiaru (do koszenia).

Lp.	Gmina, Obręb ewid.	N-ctwo, obręb, oddział	Pow. (ha)	Charakter obiektu
1	2	3	4	5
36.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 75 o	1,20	Łąka w dolinie Wiaru (do koszenia).
37.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 75k,s,t, 76j,k,l,o,p, 85a,b, 85Aa-d,i, 86f,g, 86Ab	28,81	Łąki w dolinie Wiaru zarastające olszą szarą II kl. w., laski i zarośla łęgowe, bagno (85b, 85Ab) o pow. 0,38 ha
38.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 78 c	0,07	Zarośla tarniny (80% pow.) na pastwisku
39.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 78o,p	0,47	Zarośla olszy szarej I kl. w.
40.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 78 t	0,18	Zadrzewienie (remiza)
41.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 78 x	0,35	Zadrzewienie.
42.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 78 y	3,18	Łąka na zboczu doliny Wiaru.
43.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 78 z	0,04	Zadrzewienie (remiza)
44.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 78 ax	0,07	Zadrzewienie (remiza) – olsza szara i sosna II kl. w. na 40% pow.
45.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 83 b	1,42	Zadrzewienie (remiza) – olsza szara II kl. w. w części N na 20% pow.
46.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 84 a	0,56	Łąka (do koszenia)
47.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 86 Ak	0,43	Bagno w dolinie Wiaru
48.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 86 An	0,79	Łąka w dolinie Wiaru (do koszenia)
49.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 86 Ao	0,24	Łąka w dolinie Wiaru (do koszenia)

Lp.	Gmina, Obręb ewid.	N-ctwo, obręb, oddział	Pow. (ha)	Charakter obiektu
1	2	3	4	5
50.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 86 Abx	0,03	Łąka w dolinie Wiaru (do koszenia)
51.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 87 k	0,96	Grunt porolny, pjd. wierzba, olsza szara, osika, brzoza II kl. w.
52.	Ustrzyki Dln. Trzcianiec	N-ctwo Bircza Wojtkowa 92 c	0,37	Bagno
53.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 98d,f,h,i,l, 99jx	4,28	Łąki w dolinie Wiaru
54.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 98 j	1,12	Łąka w dolinie Wiaru
55.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 99a,b, 100a,i, 101a-i	11,11	Łąki i pastwiska w dolinie Wiaru
56.	Ustrzyki Dln. Grąziowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 102 d	1,08	Łąka
57.	Ustrzyki Dln. Wojtkowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 104 g	1,13	Łąka
58.	Ustrzyki Dln. Wojtkowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 104 l	0,34	Łąka
59.	Ustrzyki Dln. Wojtkowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 104r,s	0,81	Łąka
60.	Ustrzyki Dln. Wojtkowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 120 f	0,04	Łąka
61.	Ustrzyki Dln. Wojtkowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 126 k	2,21	Skarpa nad Wiarem, porośnięta zbiorowiskiem grądu, w dolinie Wiaru olszynka.
62.	Ustrzyki Dln. Arłamów	N-ctwo Bircza Wojtkowa 143h,k,l, 144c,d,g	12,89	Przypotokowe zadrzewienia i laski olszy szarej II kl. w., pjd. So II kl. w., teren źródliskowy potoku Arłamówka
63.	Ustrzyki Dln. Arłamów	N-ctwo Bircza Wojtkowa 143w,z	4,33	Pastwiska z zadrzew. sosny I kl. wieku
64.	Ustrzyki Dln. Kwaszenina	N-ctwo Bircza Wojtkowa 153d	0,67	Pastwisko

Lp.	Gmina, Obręb ewid.	N-ctwo, obręb, oddział	Pow. (ha)	Charakter obiektu
1	2	3	4	5
65.	Ustrzyki Dln. Arłamów	N-ctwo Bircza Wojtkowa 154Ad	1,15	Pastwisko
66.	Ustrzyki Dln. Arłamów	N-ctwo Bircza Wojtkowa 155b,c	2,68	Przypotokowe zadrzewienia (laski) olszy szarej II kl. w., nad Arłamówka.
67.	Ustrzyki Dln. Arłamów	N-ctwo Bircza Wojtkowa 155k,l, 155 Aa	4,02	Przypotokowe zadrzewienia (laski) olszy szarej II kl. w., w cz. S jodła V kl. wieku na 20% pow. nad dopływem Arłamówki.
68.	Ustrzyki Dln. Arłamów	N-ctwo Bircza Wojtkowa 155 Af	1,78	Zadrzewienie olszy szarej I kl. w., jodła V kl. w. na 50% pow.
69.	Ustrzyki Dln. Kwasznina	N-ctwo Bircza Wojtkowa 160w,ax,fx,mx, 161Ad,g,h, 168m,o,p 183g, 184a,b,f,i,j,k	20,68	Zadrzewienie (laski) olszy szarej II kl. w. wzdłuż Wyrwy i jej dopływów.
70.	Ustrzyki Dln. Kwaszenina	N-ctwo Bircza Wojtkowa 161Aj,k	2,05	Zadrzewienie olszy szarej II kl. w. na 50% pow.
71.	Ustrzyki Dln. Kwaszenina	N-ctwo Bircza Wojtkowa 161Al	0,31	Zadrzewienie olszy szarej II kl. w. na 50% pow.
72.	Ustrzyki Dln. Arłamów	N-ctwo Bircza Wojtkowa 164h, 164Ap	1,67	Zadrzewienie wzdłuż potoku
73.	Ustrzyki Dln. Arłamów	N-ctwo Bircza Wojtkowa 166c,f	2,33	Zadrzewienie (laski) olszy szarej II kl. w. wzdłuż Arłamówki.
74.	Ustrzyki Dln. Kwaszenina	N-ctwo Bircza Wojtkowa 168 i	0,21	Zadrzewienie olszy szarej II kl. w. na 50% pow.
75.	Ustrzyki Dln. Kwaszenina	N-ctwo Bircza Wojtkowa 168 j	0,07	Zadrzewienie olszy szarej II kl. w. na 50% pow.
76.	Ustrzyki Dln. Kwaszenina	N-ctwo Bircza Wojtkowa 168 k	0,22	Zadrzewienie olszy szarej II kl. w. na 50% pow.
77.	Ustrzyki Dln. Kwaszenina	N-ctwo Bircza Wojtkowa 180 b	0,20	Łąka częściowo porośnięta olszą szarą i jaworem I kl. w.
78.	Ustrzyki Dln. Kwaszenina	N-ctwo Bircza Wojtkowa 184 n	0,38	Zadrzewienie.

Lp.	Gmina, Obręb ewid.	N-ctwo, obręb, oddział	Pow. (ha)	Charakter obiektu
1	2	3	4	5
79.	Ustrzyki Dln. Kwaszenina	N-ctwo Bircza Wojtkowa 185c, 187a,b	2,64	Zadrzewienia na zboczu doliny Wyrwy.
80.	Ustrzyki Dln. Kwaszenina	N-ctwo Bircza Wojtkowa 187 f	0,77	Zadrzewienia na zboczu doliny Wyrwy.
81.	Ustrzyki Dln. Kwaszenina	N-ctwo Bircza Wojtkowa 190c,h,j,o,x,z,fx 192c,f,g,o,bx, 203a, 204a	8,43	Zadrzewienia (laski) olszy szarej w źródliskowych obszarach Wyrwy.
82.	Ustrzyki Dln. Kwaszenina	N-ctwo Bircza Wojtkowa 201 j	1,11	Zadrzewienia olszy szarej, brzozy i dębu II kl. w.
83.	Ustrzyki Dln. Kwaszenina	N-ctwo Bircza Wojtkowa 204 k	0,33	Łąka
84.	Ustrzyki Dln. Jureczkowa	N-ctwo Bircza Wojtkowa 211 m	0,11	Bagno
85.	Ustrzyki Dln. Nowosielce Kozickie	N-ctwo Bircza Wojtkowa 240 f	0,07	Bagno
86.	Ustrzyki Dln. Krościenko	N-ctwo Brzegi Dolne 120 t	0,63	Zagłębienie terenu porośnięta roślinnością szuwarową.
87.	Olszanica Olszanica	Lesko Lesko 45a	2,38	
88.	Sanok Dobra	Brzozów Sanok 88b	0,59	Podmokła łąka w terasie zalewowej Sanu, na skraju ściana z wychodnią skalną.
89.	Tyrawa Wołoska Lachowa	Brzozów Sanok 217 c	0,76	Zdziczałe pastwisko z pozostałością zabudowań, piwnicą, drzewami owocowymi.
90.	Tyrawa Wołoska Lachowa	Brzozów Sanok 212 g	0,22	Zdziczałe pastwisko.
91.	Tyrawa Wołoska Lachowa	Brzozów Sanok 212 c	5,61	Zdziczałe pastwisko.
92.	Tyrawa Wołoska Lachowa	Brzozów Sanok 214 b	6,55	Zdziczałe pastwisko.
	Razem		291,54	

Tabela nr 10

Projektowane użytki ekologiczne na gruntach innej własności:

Lp	Gmina, miejscowość:	pow. ha:	Charakter obiektu
1	2	3	4
1	Tyrawa Wołoska	ok. 35	Murawy i zarośla kserotermiczne z charakterystyczną roślinnością i fauną, na nasłonecznionych zboczach wzgórza Baków Wierch.
2	Tyrawa Wołoska	ok. 35	Murawy i zarośla kserotermiczne z charakterystyczną roślinnością i fauną, na nasłonecznionych stokach góry Grótki.
3	Ustrzyki Dln. Olszanica	ok. 30 - 40	Dno doliny potoku Serednica z dużym kompleksem ziołorośli lepiężnikowych, zadrzewień i zarośli łęgowych. Na terasie zalewowej płaty łąk wilgotnych (*Molinietalia*), a na wyższej terasie łąki świeże (*Arrhenatheretalia*). Stanowiska rzadkich gatunków roślin.

Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe proponowane

Zadania ochronne i sposoby ich wykonania:

Proponuje się utworzenie jednego zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Dolina Stebnika" (około 130 ha). Należy ustalić stosunki własnościowe, dokonać uzgodnień z właścicielami, przygotować dokumentację projektową i podjąć starania w celu utworzenia Zespołu. Do czasu utworzenia obszar objąć wzmożoną ochroną gwarantującą zachowanie jego walorów. Wykonawca: Wojewódzki Konserwator Przyrody i Dyrekcja P.K.G.S.

Projektowany Zespół obejmuje wąską dolinę potoku o wybitnych walorach krajobrazowych. W większości otwarte i niezabudowane wnętrze doliny porastają głównie łąki świeże (*Arrhenatheretum*), nad potokiem występują ziołorośla, fragmenty łąk wilgotnych i turzycowisk. Krajobraz urozmaicają płaty zadrzewień. Ze względu na utrzymanie walorów krajobrazu oraz stanowisk rzadkich i zagrożonych gatunków roślin i zwierząt konieczne jest zabezpieczenie wnętrza doliny przed zalesieniem i zabudową oraz prowadzenie gospodarki ochronnej. Przewiduje ona użytkowanie rolne ograniczone do gospodarki łąkarskiej i sezonowego wypasu bez prawa budowy siedlisk mieszkalnych. Dopuszcza się jedynie budowę:

- sezonowych obór, bacówek i koszarów z własnymi ujęciami wody i osadnikami ścieków,
- urządzeń turystycznych dla turystyki kontemplacyjnej (piesza, rowerowa, konna),
- obiektów niezbędnych dla potrzeb straży granicznej oraz gospodarki leśnej.

4.4.2. Obszary i obiekty kulturowe objęte ochroną konserwatorską i proponowane do objęcia ochroną

Tabela nr 11

Zabytki architektury wpisane do wojewódzkiego rejestru zabytków

Lp.	Gmina	Miejscowość	Rodzaj obiektu	Nr w rejestrze zabytków	Uwagi
1	2	3	4	5	6
1	Lesko	Monasterzec	cerkiew	A-791/75	użytkowana przez parafię rzym.- kat.(przy granicy z Parkiem)
2	-,,-	Monasterzec	bramka cerkiewna	A-791/75	(przy granicy z Parkiem)
3	-,,-	Monasterzec	zamek „Sobień"	A-346/68	objęty ochroną rezerwatową.
4	-,,-	Bezmiechowa Górna	cerkiew	A-73/85	użytkowana przez parafię rzym.- kat.
5	Tyrawa Wołoska	Tyrawa Wołoska	Kościół parafialny murowany z 1725-1750 r. i dzwonnica	A-206/ 90	
6	-,,-	Rakowa	cerkiew drewniana z 1850 r.	A-224/90	użytkowana przez parafię rzym.- kat.
7	-,,-	Rozpucie	Kościół drewniany z 1890-1910 r.		
8	-,,-	Hołuczków	cerkiew drewniana z 1800-1850 r.	A-219/90	użytkowana przez parafię rzym.- kat.
9	-,,-	Siemuszowa	cerkiew drewniana z 1841 r.	A-285/92	
10	Olszanica	Olszanica	cerkiew murowana z 1900 r. i dzwonnica cerkiewna z 1930 r.	A-167/89	użytkowana przez parafię rzym.- kat.
11	-,,-	-,,-	zespół parkowo-pałacowy z 1890-1910 r.	A-792/75	użytkowany jako ośrodek wypoczynkowy
12	-,,-	Paszowa	cerkiew drewniana z 1775-1799 r.	A-128/69	użytkowana przez parafię rzym. - kat.
13	-,,-	Rudenka	cerkiew drewniana z 1834 r.	A-77/85	użytkowana przez parafię rzym. - kat.
14	-,,-	Stefkowa	cerkiew drewniana z 1836-1840 r., dzwonnica drewniana z 1875-1899	A-171/89	użytkowana przez parafię rzym. - kat.
15	-,,-	Wańkowa	cerkiew drewniana z Ropienki z 1726 r.	A-132/69	użytkowana przez parafię rzym.- kat.
16	Ustrzyki Dolne	Leszczowate	cerkiew drewniana z 1892 r. i dzwonnica cerkiewna z 1850-1875 r.	A-790/75	
17	-,,-	Nowosielce Kozickie	kościół drewniany z 1742 r.	A-202/72	użytkowana przez parafię rzym. - kat.
18	-,,-	Bandrów Narodowy	cerkiew drewniana z 1875 r.	187/69	użytkowana przez parafię rzym. - kat.

Lp.	Gmina	Miejscowość	Rodzaj obiektu	Nr w rejestrze zabytków	Uwagi
1	2	3	4	5	6
19	-,,-	Brzegi Dolne	cerkiew drewn. i dzwonnica murowana z 1844 r	A-264/92	użytkowana przez parafię rzym.- kat.
20	-,,-	Liskowate	cerkiew drewn. z 1832 r. i dzwonnica murowana z 18875-1899 r	A-126/69	brak użytkownika
21	-,,-	Łodynia	cerkiew drew. z 1900-1925	A-136/69	
22	-,,-	Ropienka	kościół murowany 1938-1939	A-358/96	użytkowana przez parafię rzym.- kat.
23	-,,-	Jureczkowa	cerkiew	nie wpisana do rejestru	
24	-,,-	Krościenko	cerkiew +dzwonnica cerkiewna	A-122/69	
25	-,,-	Jałowe	cerkiew	A-187/69	
26	-,,-	Jasień	kościół parafialny i dzwonnica	A-345/68	
27	-,,-	Strwiążyk	cerkiew	A-130/69	
28	-,,-	Trójca	cerkiew + dzwonnica	A-129-69	
29	-,,-	Wojtkowa	cerkiew +dzwonnica	A-342/95	
30	Gmina Sanok	Tyrawa Solna	cerkiew drew. z 1837 r.	A-286/92	użytkowana przez parafię rzym.- kat.
31	-,,-	Wujskie	cerkiew i dzwonnica mur . z 1804 r.	A-360/96	użytkowana przez parafię rzym. - kat.
32	-,,-	Załuż	zespół pałacowo-parkowy z 1700-1850 r.	A-44/84	ośrodek wczasowy

Kierunki działań i zadania ochronne:

1. Bieżąca kontrola stanu i w razie potrzeby prowadzenie prac konserwatorskich.
2. Okresowe porządkowanie otoczenia obiektów zabytkowych, szczególnie w zakresie konserwacji i kształtowania zadrzewień oraz zakrzewień w celu utrzymania widoków na obiekty zabytkowe.
3. Przeciwdziałanie wprowadzaniu w sąsiedztwie obiektów zabytkowych zabudowy o formach dysharmonijnych, powodujących obniżenie ich wartości lub przesłanianie tych obiektów.
4. Przeciwdziałanie lokalizowaniu w sąsiedztwie konkurencyjnych dominant.

Zabytki architektury proponowane do objęcia ochroną konserwatorską

Na terenie P.K.G.S. istnieje wiele obiektów zabytkowych dotychczas nie objętych ochroną konserwatorską. Obiekty te, wymienione w Operacie Ochrony Krajobrazu i Dziedzictwa Kulturowego, wymagają oceny ich wartości historycznej i objęcia różnymi formami ochrony konserwatorskiej oraz wprowadzenia do wojewódzkiego rejestru zabytków (obiekty szczególnie cenne) lub rejestrów gminnych (dla obiektów o mniejszym znaczeniu).

Projektowane obszary szczególnej ochrony krajobrazu kulturowego.

Park kulturowy w Trepczy – zgodnie ze Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Sanok.

4.4.3. Strefy funkcjonalno-przestrzenne

I. Strefa (obszary) wzmożonej ochrony zasobów przyrodniczych:

Obszary objęte strefą:
1. ostoje gatunków roślin szczególnej troski,
2. ostoje gatunków zwierząt szczególnej troski,
3. ostoje siedlisk przyrodniczych o szczególnej wartości,
4. obszary źródłowe i wody,
5. korytarze, ciągi i połączenia ekologiczne w strefie krajobrazu kulturowego.

Ostoje gatunków roślin szczególnej troski.

Na terenie Parku Krajobrazowego Gór Słonnych wyznaczono 18 ostoi florystycznych.

Dla roślin górskich na grzbietach:
1. Grzbietowe partie masywu Gór Słonnych w okolicach g. Słonnej, szczytu 622 na NW od g. Słonny oraz pomiędzy g. Przysłup a najwyższym wzniesieniem Gór Słonnych, szczytem 672 (część ostoi objęta projektowanym rezerwatem).
2. Góra 674 nad doliną Stebnika przy granicy państwowej (oddz. 80, 82).

Dla roślin górskich, wodnych i bagiennych w dolinach:
1. Dolina potoku Serednica od Olszanicy wzwyż, zwłaszcza odcinek przełomowy między Magurą a Działem (projektowany użytek ekologiczny).
2. Dolina potoku Stebnik od Krościenka do granicy i z odnogą do Bandrowa (projektowany zespół przyrodniczo-krajobrazowy).
3. Dolina potoku Maksymów.
4. Dolina Olchowskiego Potoku.

Dla roślin wodnych i bagiennych:
1. Starorzecza Sanu w okolicy Międzybrodzia (na terenie projektowanego rezerwatu).
2. Tereny podmokłe przy rezerwacie Sobień.
3. Tereny podmokłe w przełomie Strwiąża m. Brzegami Dln. a Krościenkiem (na terenie projektowanego rezerwatu).
4. Wilgotne i podmokłe tereny w okolicach Jałowego.

Dla roślin ciepłolubnych:
1. Strome zbocza w okolicach Tyrawy Solnej.
2. Zbocza w okolicach Dobrej.
3. Suche zbocza między Siemuszową a Krecowem
4. Góra Grótki i g. Byków Wierch nad Tyrawą Wołoską (projektowane użytki ekologiczne).
5. Zbocza między Międzybrodziem a Białą Górą.

6. Suche zbocza przy drodze w okolicach Załuża i Wujskich.
7. Suche zbocza nad linią kolejową oraz nasypy kolejowe w Łukawicy, Jankowcach, Olszanicy, Stefkowej i Ustianowej.
8. Zbocza nad linią kolejową i nasypy kolejowe w okolicach Krościenka.

Zadania ochronne:
Głównym zadaniem jest zachowanie obecnego stanu (lokalnie poprawa), oraz pełnego zróżnicowania siedlisk w ostojach rzadkich i zagrożonych gatunków roślin.

Sposoby realizacji zadań:
W ostojach na terenach leśnych należy:
1. zmniejszyć zakres lub zrezygnować z pozyskania surowca drzewnego,
2. ograniczyć używanie, podczas prac leśnych, ciężkiego sprzętu mechanicznego, a prace wykonywać w okresie zimowym,
3. nie lokalizować szlaków zrywkowych,
4. utrzymywać duże zwarcie drzewostanu.

W ostojach na terenach nieleśnych należy:
1. na siedliskach zajętych przez naturalne zbiorowiska roślinne (zbiorowiska wodne, szuwary, zarośla nadrzeczne) stabilizować stosunki wodne i nie prowadzić użytkowania,
2. na siedliskach zajętych przez zbiorowiska roślinne zbliżone do naturalnych (torfowiska, ziołorośla, podmokłe łąki) stabilizować stosunki wodne i prowadzić ekstensywne użytkowanie, głównie wykaszanie raz do roku lub co kilka lat,
3. na siedliskach typowo półnaturalnych (łąki kośne świeże, pastwiska, murawy kserotermiczne) prowadzić tradycyjną gospodarkę kośno-pastwiskową, oraz usuwać nadmiar zakrzewień i zadrzewień, które nie powinny zajmować więcej niż 10-20% powierzchni. Utrzymywać mozaikową strukturę płatów zbiorowisk roślinnych.

Wykonawca: zgodnie z kompetencjami.

Ostoje gatunków zwierząt szczególnej troski.

Wschodnia część obszaru Parku stanowi ostoję dużych gatunków ssaków: niedźwiedź, ryś, wilk, żbik, oraz ptaków drapieżnych, w szczególności orła przedniego.

Zasięg ostoi niedźwiedzia sięga od granicy państwa na zachód po miejscowości Dźwiniacz Dolny, Wojtkowa, Grąziowa, Łomna. Zasięg orła przedniego rozciąga się dalej na zachód aż do linii Uherce Mineralne, Paszowa, Wojtkowa, Grąziowa, Łomna.

Zadania ochronne:
Podstawowym zadaniem jest zabezpieczenie w dobrym stanie rozległych obszarów zróżnicowanych siedliskowo, ale o ograniczonej ingerencji człowieka, gwarantujących utrzymywanie się odpowiednio licznych populacji gatunków rzadkich i zagrożonych.

Sposoby realizacji zadań:
1. Nie dopuścić do powstawania dużych jednostek osadniczych na obszarach obecnie wolnych od zabudowy we wschodniej połowie PKGS stanowiącej najważniejszą ostoję dużych ssaków i ptaków drapieżnych. Dotyczy to miejscowości: Liskowate, Jureczkowa Górna, Kwaszenina, Arłamów, w których

należy rozwijać gospodarkę łąkową i pasterską, sezonową oraz stałą, z dopuszczeniem budowy pojedynczych gospodarstw agroturystycznych i hodowlanych.
2. Ograniczać na wymienionym terenie nadmierny rozwój sieci drogowej. Ze względu na ostoje zwierzyny i strefę przygraniczną, zakres udostępnienia turystycznego winien być ograniczony i uzgodniony ze strażą graniczną.
3. Nie prowadzić prac leśnych w okresie lęgowym zwierząt.
4. W obrębie dużych kompleksów leśnych utrzymywać siedliska nieleśne (łąki, murawy, ziołorośla, zarośla, zadrzewienia, stare sady itp.) jako niezbędne tereny żerowiskowe.
5. Wzbogacać teren w siedliska wodne i bagienne (mała retencja).
6. Utrzymywać i rozbudowywać system korytarzy i powiązań ekologicznych.

Wykonawca: zgodnie z kompetencjami.

Ostoje siedlisk przyrodniczych o szczególnej wartości.

Do najcenniejszych siedlisk przyrodniczych w Parku Krajobrazowym Gór Słonnych należą następujące zbiorowiska (biocenozy):

wilgotna łąka ostrożeniowa *Cirsietum rivularis*,
wilgotna łąka ostrożeniowo-rdestowa *Cirsio-Polygonetum*,
młaka kozłkowo-turzycowa *Valeriano-Caricetum flavae*,
murawa kserotermiczna (z kl. *Festuco-Brometea*),
zbiorowisko ziołorośli *Doronicum austriacum - Veratrum lobelianum*,
zarośla nadrzeczne z wrześnią *Myricaria germanica - Salix eleagnos*.
nadrzeczna olszyna górska *Alnetum incanae*,
bagienna olszyna górska *Caltho-Alnetum*.
grąd ciepłolubny *Tilio-Carpinetum melittetosum*,
buczyna karpacka w podzespołach wilgotnych:
- z czosnkiem niedźwiedzim *Dentario glandulosae-Fagetum allietosum*,
- z miesiącznicą trwałą, *Dentario glandulosae-Fagetum lunarietosum*,

buczyna karpacka podzespół trawiasto-turzycowy *D. g.–F. festucetosum drymejae*.

Siedliska te koncentrują się głównie na terasach zalewowych oraz brzegach rzek i potoków, w obszarach źródłowych, na młakach i wyciekach, Jedynie murawy kserotermiczne, grąd ciepłolubny i buczyna trawiasto-turzycowa zajmują silnie nasłonecznione zbocza dolin.

Zadania ochronne:
1. Utrzymanie wszystkich najcenniejszych zbiorowisk (biocenoz) oraz pełnego ich zróżnicowania na terenie PKGS.
2. Stworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się zbiorowisk najbardziej wartościowych.

Sposoby realizacji zadań:
1. Wyłączenie z terenów przeznaczonych pod zabudowę teras zalewowych oraz obrzeży rzek i potoków.

2. Stabilizacja oraz podnoszenie poziomu wód gruntowych w dnach dolin i potoków poprzez zasypywanie rowów odwadniających i realizację programów małej retencji.
3. Nie wprowadzanie zalesień zboczy z murawami kserotermicznymi.
4. Wyłączenie z użytkowania nadrzecznych lasów łęgowych, olszyny bagiennej, nadrzecznej olszyny górskiej, ciepłolubnych grądów i cennych podzespołów buczyny karpackiej.
5. Stosowanie ekstensywnej, tradycyjnej gospodarki kośnej na podmokłych łąkach i torfowiskach oraz pasterskiej na murawach kserotermicznych.

Obszary źródliskowe i wody.

Na obszarze P.K.G.S. przeważają wody płynące (rzeki, potoki, drobne cieki źródłowe), zbiorniki wód stojących i bagna są nieliczne. Zdecydowana większość głównych źródlisk rzek i potoków na terenie Parku znajduje się w obszarach leśnych. Źródła drobnych cieków stałych i okresowych, występujących na zboczach dolin w strefie krajobrazu kulturowego leśno-rolnego, położone są często poza lasami w obrębie zadrzewień, zakrzewień i roślinności zielnej.

Zadania ochronne:
1. Zabezpieczenie źródlisk przed zanieczyszczeniem substancjami chemicznymi,
2. Zwiększenie retencji terenów źródliskowych.
3. Zachowanie naturalnego charakteru systemu hydrologicznego.
4. Poprawa czystości wód.

Sposoby realizacji zadań:
1. Na terenach leśnych wyłączenie z użytkowania drzewostanów w pasie szerokości co najmniej 15-20 m po obu stronach cieków źródłowych, ograniczenie użytkowania drzewostanów w otoczeniu źródlisk, szczególnie zrywki drewna ciężkim sprzętem mechanicznym.
2. Na terenie rolniczym zwiększenie retencji w obszarach źródłowych poprzez wprowadzenie zalesień oraz zabezpieczenie przed dostępem do źródeł bydła i owiec, np. poprzez otoczenie źródła strefą kolczastych krzewów (tarnina, dzikie róże, głogi).
3. Zachowanie naturalnego charakteru źródeł oraz ograniczenie obudowy, ujmowania i nadmiernego zczerpywania wody dla celów użytkowych.
4. Zwiększenie udziału zalesień i zadrzewień wzdłuż rzek i potoków oraz na zboczach zagrożonych erozją.
5. Maksymalne ograniczenie regulacji rzek i potoków. Koryta cieków przed erozją boczną i denną zabezpieczać głównie poprzez zabudowę biologiczną. Regulacje techniczne stosować w przypadkach szczególnych (zagrożenie bezpieczeństwa ludzi i mienia, podmywanie dróg, mostów itp.).
6. Zabezpieczenie cieków i zbiorników wodnych przed zanieczyszczeniami biologicznymi i chemicznymi, poprzez rozbudowę kanalizacji, oczyszczalni indywidualnych i grupowych, organizację wywozu ścieków i śmieci oraz porządkowanie obejść gospodarskich (głównie eliminacja wycieków gnojowicy).

Korytarze, ciągi i połączenia ekologiczne w strefie krajobrazu kulturowego.

Należą tu głównie korytarze ekologiczne dolinowe, obejmujące rzeki i potoki z otaczającą je roślinnością na terasach zalewowych oraz drobne korytarze (powiązania) ekologiczne biegnące w poprzek dolin. Pomiędzy głównymi korytarzami istnieją ciągi i połączenia niższej rangi, zwykle poprzerywane, nie tworzące w pełni funkcjonalnego systemu.

Zadania ochronne:

1. Ochrona, poprawa ciągłości oraz optymalizacja (rozbudowa) systemu korytarzy ciągów i powiązań ekologicznych.

Sposoby realizacji zadania:

1. Zabezpieczenie przed zabudową terasy zalewowej wzdłuż rzek i potoków.
2. Wyłączenie z terenów przeznaczonych pod zabudowę sąsiedztwa rzek i potoków w pasie kilkunastu do kilkudziesięciu m od brzegów po obu stronach, w zależności od sytuacji terenowych.
3. Wyłączenie z planowanej zabudowy otoczenia bocznych cieków spływających ze zboczy w pasie kilku do kilkunastu m po obu stronach.
4. Budowa (lub udrażnianie) przepustów pod drogami w celu umożliwienia przemieszczania się płazów, gadów i innych drobnych zwierząt.
5. Odtworzenie lub uzupełnienie smug lasów i zarośli łęgowych wzdłuż rzek i potoków na terasie zalewowej w dnach głównych dolin.
6. Uzupełnianie lub wprowadzanie zalesień zadrzewień i zakrzewień wzdłuż drobnych bocznych cieków i wąwozów na zboczach, aby uzyskać połączenia w poprzek dolin z kompleksami leśnymi na grzbietach i górnych częściach zboczy. Odległości pomiędzy kolejnymi połączeniami nie powinny być mniejsze niż 150-200 m.
7. W odstępach 1-2 km, wykorzystując istniejące powierzchnie leśne, należy utworzyć szerokie (co najmniej 100 m) korytarze w poprzek dolin, wprowadzając odpowiednie zalesienia.

II. Strefa ochrony krajobrazu leśnego:

Obejmuje lasy i grunty leśne nie zalesione stanowiące własność skarbu państwa, pozostające w zarządzie Lasów Państwowych. Są to: ekosystemy leśne naturalne (puszczańskie) oraz zaburzone i sztuczne na gruntach porolnych, zadrzewienia, zakrzewienia, stare sady owocowe, pastwiska, ziołorośla, łąki, torfowiska w rejonach źródliskowych, ostoje rzadkich gatunków roślin i zwierząt. Prawie cały teren strefy II wyznaczony został, w ramach wdrażania w województwie podkarpackim sieci Natura 2000, jako obszar węzłowy o znaczeniu międzynarodowym (46 M – Pogórze Przemyskie).

W obrębie strefy II znajdują się dwie jednostki organizacyjne: Leśny Kompleks Promocyjny „Lasy Birczańskie" oraz ekosystemy leśne poza obszarem Leśnego Kompleksu Promocyjnego (lasy gospodarcze).

Leśny Kompleks Promocyjny „Lasy Birczańskie"

Obejmuje obszary projektowanego parku narodowego. Zadania ochronne i sposoby ich realizacji określają:
- Zarządzenie Nr 4 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 24.01.2001r. obejmujące część terenu gminy Ustrzyki Dolne na terenie Nadleśnictwa Bircza,
- Plan Urządzania Lasu Nadleśnictwa Bircza,
- Program gospodarczo-ochronny oraz kierunki ustalone przez Radę Naukowo-Społeczną LKP Lasy Birczańskie,
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa i przepisy szczególne.

Obszary leśne poza Leśnym Kompleksem Promocyjnym (lasy gospodarcze).

Zadania ochronne i sposoby ich realizacji określają:
- Plany urządzeniowe lasu dla nadleśnictw: Brzegi Dolne, Brzozów, Lesko.
- Programy ochrony przyrody dla wymienionych wyżej nadleśnictw.
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa.

Do najważniejszych zadań w strefie ochrony krajobrazu leśnego należą:
1. utrzymanie pełnego zróżnicowania siedliskowego i fitosocjologicznego oraz różnorodności biologicznej,
2. utrzymanie zdrowotności i produkcyjnej zasobności oraz ciągłości lasów,
3. przebudowa sztucznych drzewostanów,
4. ochrona i kształtowanie stosunków wodnych oraz podnoszenie retencyjności lasu,
5. ochrona siedlisk zagrożonych gatunków roślin i zwierząt,
6. kształtowanie strefy ekotonowej na granicach lasu,
7. udostępnianie lasów do celów turystyki,
8. racjonalna eksploatacja leśnych gatunków „użytkowych": drzew, zwierząt łownych, runa leśnego, ziół, itp.

Zasady zagospodarowania przestrzennego w zakresie turystyki i edukacji.

Dopuszcza się:
- udostępnianie terenów dla turystyki po wyznaczonych ścieżkach dydaktycznych, szlakach turystyki pieszej, konnej, narciarskiej, rowerowej z dopuszczeniem urządzeń z nimi związanych (punkty widokowe - wieże widokowe, miejsca odpoczynku, schrony przeciwdeszczowe, obiekty małej architektury),
- budowę szlaków i wyciągów narciarskich, lądowisk wykorzystywanych do celów lotniarstwa, tras do jazdy samochodami terenowymi.

Zasady zagospodarowania przestrzennego w zakresie infrastruktury technicznej.

Zakazuje się:
- Lokalizacji nowych wysypisk śmieci, odpadów przemysłowych i mogilników na terenach leśnych. Zakaz nie dotyczy istniejącego komunalnego wysypiska w Brzegach Dolnych oraz jego modernizacji.

Dopuszcza się:
- modernizację istniejących ciągów komunikacyjnych,
- budowę parkingów leśnych w miejscach wyznaczonych operatem udostępniania turystycznego,
- budowę lądowisk szybowcowych oraz modernizację lądowiska w Arłamowie i Bezmiechowej Górnej,
- lokalizację zbiorników wodnych małej retencji,
- lokalizację retort wypału węgla poza terenami o wzmożonej ochronie i przylegającymi do szlaków turystycznych,
- ograniczone zalesienia w ramach renaturyzacji dolin rzecznych, terenów źródłowych, odbudowy lasów łęgowych i korytarzy ekologicznych.

Zaleca się:
- budowę przepustów pod drogami, aby nie stanowiły one barier dla migracji gadów i płazów,
- kablowanie linii napowietrznych,
- likwidację dzikich wysypisk śmieci.

III. Strefa ochrony krajobrazu kulturowego leśno-rolnego:

Obejmuje tereny półnaturalne w zasięgu ingerencji człowieka, w użytkowaniu rolniczym, enklawy lasów i zadrzewień. Jest to strefa przejściowa pomiędzy terenami o podwyższonym reżimie ochrony a terenami osiedleńczymi.

W omawianej strefie wyróżniono trzy obszary o wybitnej różnorodności biologicznej:

1. Południowe zbocza i dno doliny Królówki w okolicach Bandrowa. Charakteryzuje się silnie urozmaiconą rzeźbą terenu i związanym z nią mozaikowym układem roślinności. Liczne są stanowiska roślinności siedlisk wilgotnych i bagiennych oraz torfowisk niskich. Pomiędzy szosą stanowiącą granicę Parku Krajobrazowego a potokiem Królówka znajdują się duże powierzchnie łąk podmokłych, wilgotnych, ziołorośli, torfowisk niskich i szuwarów z licznym występowaniem storczyków oraz innych gatunków chronionych.
2. Południowe zbocza dolin Starego Potoku i Olszanki od Ustianowej do Łukawicy. Obszar położony wzdłuż granicy P.K. Gór Słonnych, charakteryzuje się urozmaiconą rzeźbą terenu i zróżnicowanym układem przestrzennym zbiorowisk

roślinnych. Bardzo licznie występują płaty muraw kserotermicznych z klasy *Festuco-Brometea* i ciepłolubnych zarośli.

3. Wzgórza z roślinnością kserotermiczną w Krościenku. Obejmuje wzniesienia po wschodniej i zachodniej stronie Krościenka, o urozmaiconej rzeźbie terenu i dużym zróżnicowaniu ekosystemów. Na uwagę zasługują duże powierzchnie muraw kserotermicznych z klasy *Festuco-Brometea* i ciepłolubnych zarośli.

Główne zadania ochronne:

- ochrona i kształtowanie różnorodności biologicznej oraz krajobrazowej,
- ochrona oraz optymalizacja systemu korytarzy i ciągów ekologicznych,
- ochrona zasobów kulturowych,
- prowadzenie kierunków gospodarki rolnej charakterystycznej dla rolnictwa górskiego i ekologicznego.

Sposoby realizacji zadań:

1. Stabilizacja (a lokalnie zwiększenie) obecnej drobnopowierzchniowej, mozaikowej struktury przestrzennej zbiorowisk w krajobrazie.
2. Promowanie rolnictwa ekologicznego i produkcji zdrowej żywności.
3. Promowanie ekstensywnej gospodarki pasterskiej, łąkowej oraz upraw rolnych bez stosowania chemicznych środków ochrony roślin.
4. Promowanie agroturystyki.
5. Nie wprowadzanie dodatkowych zalesień, za wyjątkiem zalesień związanych z optymalizacją systemu korytarzy, ciągów i powiązań ekologicznych.
6. Kształtowanie stref ekotonu na kontakcie różnych zbiorowisk - zielnych, zaroślowych, leśnych.
7. Wysadzanie starych odmian drzew owocowych na przydrożach i miedzach, porządkowanie starych sadów.
8. Budowa oczek wodnych, stawów i spiętrzeń na potokach.
9. Zachowanie terenów zieleni takich jak: cmentarze, starodrzewia, miejsca po nieistniejących obiektach kultu religijnego z możliwością ich powiększania, odnawiania, rekonstrukcji z zakazem lokalizowania na tym terenie inwestycji kubaturowych nie związanych z ich funkcjonowaniem.

W zakresie osadnictwa dopuszcza się:

- lokalizację pojedynczych gospodarstw agroturystycznych w sąsiedztwie strefy IV - osadniczej po uzyskaniu pozytywnej opinii Komisji Ochrony Środowiska i Nadzoru Architektonicznego.

W zakresie turystyki i sportu dopuszcza się, pod warunkiem nie pogarszania walorów krajobrazowych:

- lokalizowanie budowli i obiektów małej architektury związanych z tą funkcją tj. wyciągów narciarskich, tras zjazdowych narciarskich i saneczkarskich, lądowisk wykorzystywanych w lotniarstwie i szybownictwie, wędkowaniem, odpoczynkiem nad wodą itp.,

- szlaków turystyki pieszej, konnej, rowerowej oraz urządzeń i obiektów z nimi związanych (np. punkty widokowe, miejsca odpoczynku, schroniska, pola namiotowe, pola campingowe, stanice konne),
- lokalizację kąpielisk na rzekach tylko w przypadku nie przegradzania ich całego koryta,
- budowę pól golfowych i tras wyczynowej jazdy samochodem terenowym.

W zakresie komunikacji i infrastruktury technicznej dopuszcza się:

- utrzymanie i modernizację istniejących ciągów komunikacyjnych,
- utrzymanie, rozbudowę i budowę przejść granicznych osobowych, samochodowych i turystycznych pieszych,
- budowę mostów, kładek pieszo-jezdnych w celu umożliwienia zagospodarowania nowych terenów,
- budowę małych elektrowni wodnych w oparciu o młynówki oraz zbiorników wodnych służących ochronie przyrody i wykorzystaniu użytków rolnych i leśnych, a także związanych z bezpieczeństwem przeciwpowodziowym,
- budowę przepustów pod drogami w celu likwidacji barier ekologicznych dla migracji płazów, gadów i innych drobnych zwierząt.

Zakazuje się:

- odprowadzania do gruntu i wód powierzchniowych ścieków nie oczyszczonych za wyjątkiem ilości dopuszczonych odrębnymi przepisami,
- wprowadzania ścieków do wód płynących za pozwoleniem wodno-prawnym,
- budowy składowisk odpadów przemysłowych i składowania odpadów niebezpiecznych,
- dokonywania zmian koryt rzecznych oraz zmiany spadku podłużnego rzek i cieków, zmiany stosunków wodnych szkodzących ekosystemom i pogarszających stan środowiska, poza pracami związanymi z bezpieczeństwem przeciwpowodziowym i budową ujęć wody pitnej.

W zakresie gospodarki surowcowej, drobnej wytwórczości dopuszcza się:

- prowadzenie działalności w celu wykorzystania istniejących na terenie Parku zasobów wód mineralnych i geotermalnych,
- utrzymanie terenów eksploatacji złóż ropy naftowej na mocy udzielonych koncesji i ich sukcesywną rekultywację po wykorzystaniu.

Zakazuje się:

- lokalizowania nowych obiektów zaliczanych do przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, dla których sporządzony raport oddziaływania na środowisko wykazuje negatywne oddziaływanie,
- wprowadzania działalności gospodarczej i użytkowania terenu, które mogłaby zniszczyć lub zmienić w istotny sposób krajobraz,

- poboru kruszywa ze zbiorników i cieków wodnych za wyjątkiem usuwania powstałych odsypisk stwarzających zagrożenie powodziowe.

Zaleca się:

- ochronę niezagospodarowanych udokumentowanych złóż surowców mineralnych z racji możliwości ich perspektywicznego wykorzystania, zgodnie z przepisami szczególnymi,
- opracowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla terenów górniczych.

IV. Strefa ochrony krajobrazu zurbanizowanego oraz terenów dla rozwoju budownictwa:

Strefa obejmuje tereny istniejącej i projektowanej (w studiach uwarunkowań i M.P.Z.P.) zabudowy o funkcji mieszkaniowej, usługowej, przemysłowej, obronności państwa, wraz z infrastrukturą techniczną i komunikacyjną. Na terenie strefy znajdują się zabytki kultury materialnej.

Kierunki działań i zadania ochronne:
- utrzymanie regionalnej i historycznej skali jednostek osadniczych oraz tradycyjnych sposobów lokalizacji budynków, zasad kompozycji oraz form architektonicznych,
- rewaloryzacja i zwiększenie harmonii krajobrazu zespołów osadniczych,
- ochrona i ekspozycja wszystkich zabytkowych obiektów i zespołów architektury drewnianej,
- stosowanie zasady kompleksowej realizacji zabudowy z pełnym uzbrojeniem w infrastrukturę techniczną i komunikację,
- uzupełnienie funkcji mieszkaniowych zabudową usługową komercyjną i bazą turystyczną,
- podniesienie estetyki otoczenia budownictwa mieszkaniowo-usługowego,
- opracowanie katalogu wzorcowych projektów budownictwa mieszkaniowego i usługowego dla terenu Gór Słonnych jako jednej z alternatyw dla budownictwa.

Sposoby (zasady) kształtowania optymalnej struktury przestrzennej osadnictwa:
Wskazane jest definitywne odejście od dotychczasowej złej praktyki planistycznej wyznaczania ciągłych pasm zabudowy wiejskiej wzdłuż całych dolin, która utrwala istniejące bariery ekologiczne i promuje ich wydłużanie. Prowadzi to w konsekwencji do poważnych zaburzeń w funkcjonowaniu krajobrazu i znacznego obniżenia walorów rekreacyjnych oraz turystycznych obszaru Parku.

Struktura przestrzenna osadnictwa winna mieć charakter krótkich pasm podzielonych smugami zieleni na odrębne wyspy. Należy także zapobiegać

rozpraszaniu zabudowy w wyższych częściach zboczy dolin. Wynika to z następujących przesłanek:
- w obszarze obecnej zabudowy jest jeszcze dużo miejsca na lokalizowanie nowych pojedynczych budynków oraz niewielkich zespołów osadniczych,
- w krajobrazie kulturowym Parku konieczne jest zachowanie równowagi ekologicznej,
- strefa zabudowy musi utrzymać wysokie walory estetyczne, rekreacyjne i turystyczne.

W Planie Ochrony P. K. Gór Słonnych aktualnie zurbanizowane tereny wsi podzielono na trzy kategorie osadnicze:
1. w centrum każdej jednostki osadniczej wskazano kategorię (odcinek wsi w dolinie), w której planowany jest rozwój ośrodka handlowo-usługowego-rzemieślniczego i gastronomicznego wraz z centrum administracyjno-kulturowym, parkingiem zbiorczym oraz placem. Wskazania te dotyczą działek po części zabudowanych, które z racji ośrodkowego położenia wobec struktury wsi są dostępne dla rozwoju sieci infrastruktury i przebudowania,
2. kategoria druga „pensjonatowa" zajmuje sąsiadujące z ośrodkiem wiejskim po obu stronach odcinki dolin, w których przewidywany jest rozwój istniejących zagród w postać agroturystyczną, a więc nadbudowy, przebudowy i rozbudowy domów mieszkalnych, obiektów gospodarczych, garaży oraz lokalizowanie zabudowy pensjonatowej na wolnych działkach i domków rekreacyjnych w obrębie lub w pobliżu istniejących zagród np. w sadzie,
3. kategoria trzecia „zewnętrzna" obejmuje zespoły zagród położone na skraju wsi, na terenach zalewowych oraz w przysiółkach ponad wsią, gdzie planowane jest pozostawienie istniejących form i funkcji zagospodarowania w postaci biernej, a więc utrzymywanie stanu bez perspektywy rozwoju. Wiązanie tych przysiółków i zagród z układem komunikacji, wodociągu, kanalizacji zbiorczej, zabezpieczanie przed powodzią itp. jest nieekonomiczne.

Przyjęcie powyższych wskazań i konsekwentne, wieloletnie, realizowanie planów pozwoli na restrukturyzację zabudowy i infrastruktury wsi w systemie prywatyzacji i samorządności.

Przedstawione wyżej wytyczne Planu Ochrony P.K.G.S. wprowadzają model osadnictwa o podłożu ekologicznym uwzględniający następujące zalecenia i propozycje zakazów:

Zaleca się:

- Połączenie pasma łęgu nadrzecznego (tworzącego ważny korytarz ekologiczny) bocznymi korytarzami z kompleksami leśnymi na grzbietach i stokach pasm górskich. Korytarze te, przecinające w poprzek doliny, winny być szerokie tam gdzie na to pozwala przerwa w istniejącej zabudowie. Drugi rodzaj znacznie węższych korytarzy wiąże się z drobnymi ciekami i wąwozami, które w zabudowanych odcinkach dolin wchodzą pomiędzy zagrody i najczęściej ulegają zwężeniu. W ich sąsiedztwie nie należy lokalizować zabudowy i pozostawić strefę zieleni po obu stronach linii cieku, o szerokości wynikającej z sytuacji terenowej, ale nie mniej niż 5-10 m. Pod drogą wskazana jest budowa przepustu

umożliwiającego przemieszczanie się płazów i gadów oraz innych drobnych gatunków zwierząt.

Proponuje się zakaz:

- obudowy dróg krajowych, wojewódzkich i powiatowych, w celu zachowania walorów widokowych i przeciwdziałania tworzeniu barier ekologicznych,
- zabudowy na terenach powodziowych i zagrożonych powodzią, uznanych za zalewowe, zgodnie z przepisami szczególnymi, zwłaszcza prawa wodnego (istniejące tu obiekty winny być przeznaczone do śmierci technicznej i rozbiórki),
- zabudowy na zachowanych terenach kultu religijnego,
- zabudowy w dolinach nie zamieszkałych wsi (np. Jamna, Arłamów, Trójca, Stebnik), za wyjątkiem obiektów niezbędnych do prowadzenia ograniczonej gospodarki łąkarskiej i sezonowych wypasów oraz infrastruktury turystycznej (dozwolona jest zabudowa konieczna dla potrzeb Straży Granicznej i gospodarki leśnej),
- zabudowy na glebach pochodzenia organicznego,
- zabudowy na terenach parków wiejskich, parków zabytkowych (za wyjątkiem przypadku, gdy zabudowa jest odtworzeniem historycznego założenia parkowo-dworskiego),
- zabudowy w korytarzach ekologicznych rzek i potoków,
- wznoszenia w pobliżu zbiorników wodnych, rzek, punktów krajobrazowych, obiektów budowlanych naruszających walory krajobrazowe, uniemożliwiających do nich dostęp lub uniemożliwiających albo utrudniających zwierzętom dziko żyjącym dostęp do wody.

Ustala się następujące zasady dotyczące wysokości budynków mieszkalnych, usługowych i mieszkalno-usługowych, przemysłowych, stosownie do widokowej ekspozycji terenów:

- w dolinach i w dolinnych partiach stoków - nie więcej niż dwie kondygnacje,
- wysokość budynków gospodarczych nie powinna przekraczać jednej kondygnacji nadziemnej,
- wysokość budynków przemysłowych nie powinna przekraczać 2 kondygnacji, obiekty wyższe dopuszcza się jedynie ze względów technologicznych.

Ustala się następujące standardy zabudowy dla terenów wiejskich:

- zabudowa o niskiej bryle horyzontalnej nie więcej niż 2 kondygnacje, w tym poddasze użytkowe,
- dachy spadziste (zalecane 35 – 45°),
- zakaz stosowania dachów płaskich, stropodachów,
- stosowanie pokryć dachowych z materiałów nawiązujących do regionalnych tradycji lub z materiałów imitujących formę i kolor (zalecane dachówka, blachodachówka, gont),
- zakaz budowy nowych budynków typu blokowego,
- wykończenie elewacji materiałami naturalnymi, kolorystykę pastelową, neutralną,

- zakaz stosowania ogrodzeń betonowych,
- wielkość działki budowlanej w budownictwie zagrodowym co najmniej 0,15 ha,
- wielkość działki budowlanej w zabudowie mieszkaniowej jednorodzinnej co najmniej 0,10-0,15 ha oraz pensjonatowej co najmniej 0,12-0,15 ha,
- wielkość działki w zabudowie letniskowej indywidualnej co najmniej 0,5 ha,
- wielkość działek dla innych typów zabudowy, zgodnie z zapotrzebowaniem terenu,
- wielkość działek budowlanych na terenach miejskich i na uzbrojonych terenach wzdłuż drogi krajowej Nr 84 oraz w ośrodkach gminnych może być zmniejszona,
- na terenach miejskich i na uzbrojonych terenach w pobliżu drogi krajowej Nr 84 oraz w ośrodkach gminnych dopuszcza się zabudowę wielorodzinną w małych domach o intensywności 35 mieszkań/1 ha,
- istniejące obiekty agresywne krajobrazowo oraz szpecące krajobraz należy izolować zielenią wysoką,
- udział terenów otwartych, niezabudowanych, winien obejmować co najmniej 60% powierzchni działki.

W zakresie turystyki i rekreacji:

Zaleca się wykorzystanie terenów do turystyki pobytowej: m.in. pobyty związane z udziałem w organizowanych imprezach sportowo-kulturalnych, pobyty wędkarskie, łowieckie, związane z udziałem w konferencjach i seminariach, religijno-pielgrzymkowe, związane z uprawianiem turystyki kwalifikowanej, survivalem, rekreacją, lecznictwem uzdrowiskowym, pobyty traperskie, pobyty typu „zostaw wszystko i przyjedź tutaj", pobyty osób starszych i niepełnosprawnych, pobyty służące odnowie biologicznej i poprawie urody tzw. „farmy urody" i wiele innych.

Dopuszcza się urządzanie różnego rodzaju obiektów usługowych, jak np. pensjonaty, małe hotele, hotele przydrożne (z tanią ofertą noclegową), pola biwakowe, campingowe, schroniska, gospodarstwa agroturystyczne i inne z pełnym wyposażeniem w infrastrukturę sanitarną oraz usługi uzupełniające tj. handel, gastronomia, sport a także obiekty towarzyszące np. parkingi, przy czym zaleca się nie lokalizować inwestycji pogarszających stan środowiska.

Dopuszcza się rozbudowę szlaków turystyki pieszej, konnej, rowerowej oraz urządzeń i obiektów z nimi związanych (miejsca odpoczynku, schroniska, pola namiotowe, pola campingowe, parkingi, stanice konne, punkty informacyjno-dydaktyczne), pod warunkiem że nie będą stanowiły zagrożenia dla krajobrazu.

Dopuszcza się budowę niewielkich obiektów sportowo-rekreacyjnych związanych z ofertą agroturystyczną: budowa basenów otwartych i krytych, kortów tenisowych, pól golfowych, boisk sportowych, jeżeli nie stanowią one zagrożenia dla przyrody i krajobrazu.

Zaleca się stałe podnoszenie estetyki tablic reklamowych, które można ustawiać wyłącznie w strefie zabudowy.

W zakresie komunikacji i infrastruktury technicznej ustala się następujące zasady, zalecenia i zakazy:

- tereny w obrębie strefy osadniczej powinny mieć pełne wyposażenie w infrastrukturę techniczną, komunalną oraz komunikację (drogi, parkingi, miejsca postojowe itp.),
- w zakresie istniejących ciągów komunikacji, urządzeń i ciągów infrastruktury technicznej dopuszcza się: remonty i budowę nowych, z zaleceniem prowadzenia ich pod ziemią, szczególnie w miejscach o wysokich walorach krajobrazowych,
- w zakresie elektroenergetyki: zaopatrzenie w energię elektryczną z istniejącej lub projektowanej sieci, na warunkach uzgodnionych z jej dysponentem,
- w zakresie zaopatrzenia w wodę: z wodociągu sieciowego lub ujęcia indywidualnego,
- w zakresie ciepłownictwa: ogrzewanie wg indywidualnych rozwiązań minimalizujących emisję zanieczyszczeń do powietrza,
- w zakresie odprowadzania i unieszkodliwienia wszystkich rodzajów ścieków (w tym wód opadowych): według indywidualnych rozwiązań, zgodnie z przepisami szczególnymi, docelowo do kanalizacji zbiorczej,
- zakaz odprowadzania do gruntu i wód powierzchniowych ścieków nie oczyszczonych za wyjątkiem ilości dopuszczonych odrębnymi przepisami. Do czasu realizacji kanalizacji sanitarnych wsi zaleca się stosowanie rozwiązań indywidualnych w formie przydomowych oczyszczalni lub zbiorników bezodpływowych (wykonanych zgodnie z obowiązującymi przepisami) traktując te ostatnie jako tymczasowe,
- zakaz dokonywania zmian koryt rzecznych oraz zmiany spadku podłużnego rzek i cieków, zmiany stosunków wodnych szkodzących ekosystemom i pogarszających stan środowiska, poza pracami związanymi z zabezpieczeniem przed powodzią oraz budową ujęć wody pitnej,
- zakaz wprowadzenia ścieków do wód płynących za pozwoleniem wodnoprawnym, gdy ich średniodobowa ilość przekracza 10% wartości średniego niskiego przepływu wody płynącej (w rzece lub potoku),
- w zakresie gromadzenia i usuwania odpadów komunalnych: według zasad przyjętych w gminie, preferowana jest selektywna zbiórka odpadów,
- zakaz budowy składowisk odpadów przemysłowych i składowania odpadów niebezpiecznych.

W zakresie gospodarki surowcowej i drobnej wytwórczości przyjęto następujące ustalenia, zalecenia i zakazy:

- zakazuje się lokalizacji przedsięwzięć mogących pogorszyć stan środowiska, dla których sporządzenie raportu jest obligatoryjne i przedsięwzięć mogących pogorszyć stan środowiska dla których sporządzenie raportu jest wymagane,
- zakazuje się lokalizacji wypału węgla drzewnego,
- zakazuje się wszelkiej działalności gospodarczej i użytkowania terenu, która mogłaby zniszczyć lub zmienić w istotny sposób naturalny krajobraz,
- zakazuje się poboru kruszywa ze zbiorników i cieków wodnych, za wyjątkiem usuwania powstałych odsypisk stwarzających zagrożenie powodziowe,

- dopuszcza się wykorzystywanie istniejących zasobów kubaturowych dla tego typu działalności, uwzględniając konieczność podniesienia estetyki tych obiektów i utrzymania standardów jakości środowiska na obszarach mieszkaniowych (strefa uciążliwości negatywnego oddziaływania powinna mieścić się w granicach własności inwestora lub przedsiębiorcy),
- zaleca się szczególną dbałość o efekty przestrzenne zabudowy (gabaryty, detal, wysoką jakość materiałów wykończeniowych, urządzanie terenów zieleni, placów, parkingów),
- ustala się, że udział terenów biologicznie czynnych, tj. nie zabudowywanych i nie pokrytych substancją nieprzepuszczalną, wyniesie co najmniej 50% powierzchni działki; w pobliżu dróg krajowych, w ośrodkach gminnych i na terenach miast powierzchnia ta może zostać zmniejszona do 40%,
- zaleca się pełne uzbrojenie terenu, z zastosowaniem najnowocześniejszych technologii sprzyjającej ochronie środowiska,
- zaleca się sukcesywne eliminowanie obiektów i technologii uciążliwych dla środowiska, przechodzenie na technologie proekologiczne,
- eksploatacja surowców odbywać się może tylko na podstawie uzyskanych koncesji i do czasu w niej określonego,
- dla terenów górniczych istnieje obowiązek sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

W zakresie rolnictwa i leśnictwa przyjęto następujące zalecenia i zakazy:

- zakazuje się lokalizowania wielkotowarowych ferm przemysłowych, dopuszcza się duże gospodarstwa rolno-produkcyjne (w szczególności w oparciu o bazy byłych PGR i Spółdzielni Produkcyjnych) pod warunkiem stosowania technologii nieszkodliwych dla środowiska,
- zaleca się rozwój rolnictwa górskiego, ekologicznego i świadczącego usługi na rzecz przyrody i krajobrazu,
- zaleca się rozwijanie agroturystyki jako dodatkowego źródła dochodów rolników w sytuacji złej koniunktury na płody rolne,
- dopuszcza się różnego typu obiekty służące obsłudze gospodarki leśnej.

V. Strefa szczególnego sposobu zagospodarowania przestrzennego:

1. Obszary górnicze

Na terenie objętym granicami Parku istnieją złoża surowców bitumicznych, które powinny być eksploatowane w ograniczonym zakresie, w oparciu o szczegółowe plany gospodarowania i projekty rekultywacji terenu; ich rozmiar określi ocena oddziaływania na środowisko oraz wymogi ochrony terenu parkowego.

Tradycyjną formą na tych terenach jest wydobywanie ropy naftowej (od poł. XIX w.), także parafinowej i gazu ziemnego w rejonie: Ropienka, Wańkowa, Brelików, Leszczowate, Paszowa, Łodyna, Brzegi Dolne, Tyrawa Solna.

W krajobrazie pozostają dawne, niemal zabytkowe instalacje i budowle związane z tym przemysłem, który utrzymywany na obecnym poziomie nie zagraża środowisku (a wydobyta ropa przewożona jest i przetwarzana poza tym obszarem).

Złoża kruszyw naturalnych i skał ilastych, stwierdzone w Monastercu, Olszanicy i Międzybrodziu należy zbadać i opracować projekty ich eksploatacji w zakresie nie naruszającym zasad ochrony parkowej; należy też określić sposoby przywrócenia i rewaloryzacji tych miejsc.

Wody solankowe w Tyrawie Wołoskiej powinny zostać zbadane. Wskazane będzie wykorzystanie tych zasobów w sposób zorganizowany - dla zwiększenia atrakcyjności agroturystycznej mikroregionu.

Istotne znaczenie na terenie Parku i otoczenia ma przemysł drzewny oparty o surowiec miejscowy. Obejmuje on transport i przerób drewna w tartakach, stolarniach oraz wypał węgla drzewnego w retortach. Należy dążyć do wysokiego stopnia przetworzenia drewna, aby ten przemysł był bardziej rentowny (nie ograniczać się do wywózki niszczącej i tak złe drogi gminne). Szkodliwość wypalania węgla drzewnego w blaszanych retortach wymaga wyboru odpowiednich miejsc oraz ograniczenia ilości pieców.

2. Tereny specjalne

Przez półwiecze wsie Arłamów, Kwaszenina, Trójca, Trzcianiec oraz ich otoczenie (Grąziowa i Jamna) były terenami Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i nie podlegały systemowi planowania przestrzennego. Symbolicznie okres ten zakończył stan wojenny. Potem obiekt w Arłamowie adaptowano na ośrodek wypoczynkowy, utrzymano drogi i pas lotniska. Pozostałe części zespołu funkcjonują według sobie tylko znanych praw we wnętrzu Leśnego Kompleksu Promocyjnego „Lasy Birczańskie". Proponowane utworzenie Turczańskiego Parku Narodowego nie doszło do skutku wobec sprzeciwu miejscowej ludności, a w istocie wobec chęci zachowania nadal tego terenu jako „obszaru specjalnego".

W sensie poligonu wojskowego nadal istnieje zespół Trzcianiec usytuowany wewnątrz terenów parkowych, użytkujący obszar przecięty drogą Krościenko - Kuźmina oraz sąsiadujący z rezerwatami leśnymi. Zakres wykorzystania gospodarczego oraz udostępnienia tych terenów dla turystyki wymaga uzgodnienia z wojskiem i Strażą Graniczną.

Zagadnieniem, którego nie sposób pominąć w zakresie „terenów specjalnych" jest ochrona granicy państwowej (tu na odcinku Bandrów - Krościenko - Kwaszenina). Ten odcinek jest szczególnie trudny do ochrony jako teren górzysty i niemal całkowicie zalesiony, przechodzący w analogiczny po stronie ukraińskiej. Wskazane jest aby penetracja turystyczna nie sięgała blisko granicy, również aby istniejące osady i przysiółki graniczne stopniowo likwidować, nie wyrażając zgody na trwałe budynki i urządzenia w tej strefie pasa przygranicznego.

W pasie przygranicznym inną rolę pełnią punkty ruchu granicznego jak w Bandrowie czy Krościenku, których organizacja i zabezpieczenie podlega specjalnym regułom.

3. Obszary poeksploatacyjne i ich renaturyzacja

Wnioski dotyczą przede wszystkim śladów górnictwa naftowego, gazu ziemnego oraz terenów po eksploatacji kruszyw naturalnych i skał ilastych. Te wielkoprzestrzenne działania z reguły kończyły się porzuceniem miejsc eksploatacji, dróg i urządzeń bez wysiłku przywrócenia walorów środowiska. Renaturyzacja polega więc na spontanicznej sukcesji roślinności. Wobec szczególnych ran krajobrazu poeksploatacyjnego należy sporządzić projekt rewaloryzacji przyrodniczej i zrealizować go korzystając ze środków na ochronę środowiska.

Oprócz tego na obszarze parku oraz w otulinie, w wielu miejscach spotykamy lokalne „uszkodzenia" brzegów rzek i dna potoków, otoczenia dróg wybierzyskami kamieni, gliny, piasku. Miejsca te należy zasłonić zielenią (zadrzewienia, zakrzewienia), aby nie prowokowały do następnych dewastacji.

5. WNIOSKI DO MIEJSCOWYCH PLANÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

5.1. Gospodarka wodno-ściekowa

Wody powierzchniowe na terenie Parku Krajobrazowego Gór Słonnych są zanieczyszczone, głównie z powodu braku w większości wsi kanalizacji oraz oczyszczalni ścieków. Obecnie oczyszczalnie ścieków znajdują się w miejscowościach: Tyrawa Wołoska, Wojtkowa, Ropienka Dolna, Wańkowa, Olszanica, Serednica, Łodyna, a dla miasta Ustrzyki Dolne – w Brzegach Dolnych. W efekcie kryteria I klasy czystości spełniają jedynie źródłowe odcinki potoków i rzek położone w obszarach leśnych. W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego program poprawy czystości wód powinien być traktowany jako priorytetowy.

Dla poprawy czystości wód powierzchniowych konieczne są:

- Rozwój sieci kanalizacyjnej oraz budowa oczyszczalni ścieków, przede wszystkim w miejscowościach większych o zabudowie zwartej.
- Budowa w strefie zabudowy rozproszonej lokalnych oczyszczalni przydomowych obsługujących budynki pojedyncze lub grupy budynków. Preferowane są oczyszczalnie biologiczne dostosowane do lokalnych warunków.
- Istniejące aktualnie szamba w większości przypadków mają charakter przepływowy, wymagają uszczelnienia oraz organizacji wywozu nieczystości, który jest drogi i nieekonomiczny. Znacznie tańszym rozwiązaniem jest przekształcenie szamb w przydomowe oczyszczalnie. Budowa sieci kanalizacyjnej w strefie rozproszonego osadnictwa jest nieekonomiczna.
- Znaczną poprawę czystości wód można także uzyskać poprzez uporządkowanie problemu składowania obornika i gnojowicy na terenie gospodarstw, w celu zabezpieczenia przed wyciekaniem gnojowicy do rowów odwadniających, potoków i rzek. Konieczne jest także egzekwowanie zakazu wylewania gnojowicy za wyjątkiem nawożenia własnych pól (ale nie w sąsiedztwie potoków). Ten program jest stosunkowo tani w realizacji i może przynieść szybkie efekty.
- Likwidacja dzikich wysypisk śmieci z wąwozów, cieków okresowych i innych podobnych miejsc, z których podczas gwałtownych opadów wymywane są niebezpieczne substancje, często o charakterze trucizn.
- Rozwiązanie problemu składowania i wywozu śmieci, najlepiej z programem segregacji.
- Zabezpieczenie kopalni ropy naftowej i gazu przed przedostawaniem się substancji ropopochodnych do wód powierzchniowych.
- Grunty orne w bezpośrednim sąsiedztwie cieków winny być przekształcane w trwałe użytki zielone. Po obu stronach cieków winna być zachowana strefa na kilkadziesiąt metrów szeroka (filtr biologiczny) wychwytująca spływy powierzchniowe z dróg, pól ornych i zabudowy.
- W lasach w sąsiedztwie źródlisk i cieków nie należy używać ciężkiego sprzętu mechanicznego, który uruchamia erozję i zwykle zanieczyszcza teren substancjami ropopochodnymi.

5.2. Kształtowanie bilansu wodnego

Podstawowym zagadnieniem jest stabilizacja przepływów w rzekach i potokach na terenie Parku Krajobrazowego Gór Słonnych, która może zostać poprawiona w wyniku różnorodnych proekologicznych działań o małym stopniu ingerencji w środowisko, na całym obszarze Parku.

Obecnie stabilizacja i zwiększenie przepływów w potokach i rzekach może być realizowana poprzez następujące działania:

- W popegeerowskich kompleksach łąkowo-pastwiskowych w dolinach należy systematycznie likwidować rowy odwadniające, rezygnując z ich konserwacji (za wyjątkiem rowów wzdłuż użytkowanych dróg), a funkcjonujące odcinki zasypywać w licznych miejscach w celu zablokowania przepływu wody.
- Podobnie należy stopniowo likwidować inne rowy odwadniające położone w dnach dolin na niskiej terasie rzek i potoków.
- Ograniczenie do niezbędnego minimum regulacji rzek i potoków.
- Utrzymanie i poprawa biologicznej zabudowy cieków wodnych w obszarach rolnych i osadniczych, poprzez uzupełnienie zadrzewień, zakrzewień, łąk i ziołorośli po obu stronach cieków.
- Bezwzględna ochrona ekosystemów bagiennych, torfowiskowych i podmokłych łąk oraz ziołorośli, szczególnie w dnach dolin.
- W obszarach leśnych, w otoczeniu źródeł i wzdłuż cieków należy wyłączyć z użytkowania pas lasów nie mniejszy niż wysokość drzewostanu.
- Wyłączenie lub maksymalne ograniczenie użytkowania wszystkich płatów olszyny bagiennej i nadrzecznej olszyny górskiej.
- Podjęcie działań w zakresie małej retencji, szczególnie na ciekach o głęboko wciętym korycie, w celu podniesienia poziomu wód i zwolnienia odpływu. Na drobnych ciekach wodnych, których koryta zostały silnie wcięte i udrożnione podczas ulewnych opadów, wskazane jest utworzenie drobnych zapór i kaskad zwalniających przepływ wody i sprzyjających powstaniu lokalnych spiętrzeń oraz zastoin. Winny mieć one charakter możliwie najbardziej zbliżony do naturalnych progów skalnych, zwałów żwiru i kamieni, obrywów i zagłębień w korycie, leżących w poprzek cieku pni starych drzew, itp.
- Budowa małych zbiorników i oczek wodnych w dnach dolin.
- Zwiększenie ogólnej retencji terenu poprzez przebudowę lasów szpilkowych na liściaste i mieszane oraz kształtowanie lasów o zróżnicowanej strukturze gatunkowej, wiekowej i piętrowej drzewostanu.
- Zalesianie lub wprowadzanie zadrzewień i zakrzewień na obszarach źródłowych poza terenami leśnymi.

Drugą, bardzo kontrowersyjną koncepcją, jest budowa zbiornika Niwistka-Dynów na rzece San. Projektowany jest projektowany jest duży zbiornik wodny obejmujący część gminy Sanok (Międzybrodzie, Tyrawa Solna, Liszna, Dobra) - o pojemności całkowitej większej niż 10 mln m^3 oraz zapory wodne o wysokości piętrzenia powyżej 8 m.

Zbiornik wodny przewidywany jest w studium zagospodarowania przestrzennego województwa podkarpackiego i gminy Sanok. Realizacja zbiornika

spowoduje istotne zmiany w funkcjonowaniu środowiska tego regionu. Zmniejszy się również powierzchnia Parku.

Za negatywne dla środowiska skutki lokalizacji retencyjnego zbiornika wodnego można uznać m.in.:

- przekształcenie krajobrazu, flory i fauny rzeki górskiej (Sanu) w odmienne środowisko wody stojącej na długości kilkudziesięciu kilometrów,
- znacznie większe wahania poziomu lustra wody w zbiorniku i odsłanianej powierzchni jego dna niż w naturalnych akwenach wodnych,
- zmiany mikroklimatyczne w okolicy zbiornika i w obszarze bezpośredniej styczności z powierzchnią wody zbiornika,
- likwidację części lasów w obszarze zalewu,
- likwidację krajobrazu kulturowego w tym rejonie,
- zniszczenie zabytkowej zabudowy miasteczka Mrzygłodu,
- przerwanie ciągłości korytarza ekologicznego wzdłuż doliny Sanu,
- przekształcenie rzeźby terenu, flory i fauny w obrębie dna doliny Sanu w czasie eksploatacji pokładów żwiru na potrzeby budowy zapory wodnej.

Do pozytywnych skutków realizacji zbiornika wodnego można zaliczyć m.in.:

- zwiększenie przepływów na Sanie dla zagwarantowania wymaganych klas jakości wody (I klasy jakości wody),
- utrzymanie przepływów w Sanie, podwyższonych ze względów wędkarskich a umożliwiających rozwój rybostanu i odbudowę jego jakości gatunkowej,
- zwiększenie bioróżnorodności o florę i faunę wód stojących w obszarze graniczącym z Parkiem,
- zwiększenie atrakcyjności krajobrazowej, rekreacyjnej i turystycznej,
- uzyskanie przez Park i lokalną społeczność czynnika aktywizującego rozwój gospodarczy i możliwość poprawy sytuacji ekonomicznej.

5.3. Zrównoważona gospodarka leśna

Ekosystemy leśne, zajmujące 61% powierzchni Parku Krajobrazowego, tak jak wszystkie lasy karpackie spełniają funkcje produkcyjne oraz pozaprodukcyjne, te ostatnie w warunkach górskich są dużo ważniejsze. Wymaga to uwzględnienia w gospodarce leśnej zasad zrównoważonego rozwoju, który pozwoli zachować lasy jako naturalne zasoby odnawialne, utrzymać ich żywotność i różnorodność biologiczną, produktywność i zdolność pełnienia różnorakich funkcji w długim przedziale czasowym.

Lasy P.K.G.S. są włączone do projektu sieci Natura 2000, co potwierdza ich wysoką rangę przyrodniczą oraz świadczy o występowaniu siedlisk i gatunków ważnych dla Wspólnoty Europejskiej. Równocześnie zobowiązuje do uwzględnienia w mpzp odpowiednich standardów ochronnych. Na dużej części terenu Parku są one realizowane przez utworzony Leśny Kompleks Promocyjny „Lasy Birczańskie".

Przeprowadzone badania inwentaryzacyjne terenu P.K.G.S. uzasadniają poszerzenie obszaru węzłowego nr 46 M sieci Natura 2000 we wschodniej części Parku przy granicy z Ukrainą, co należy uwzględnić w miejscowym planie przestrzennym.

W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego należy również uwzględnić optymalizację struktury przestrzennej lasu i regulację granicy polno-leśnej.

Udział lasów w Parku można uznać za wystarczający. Dużą powierzchnię zajmują również zwarte zadrzewienia na nieużytkownych gruntach rolnych. W związku z tym zalesienia proponuje się głównie:

- w obszarach źródliskowych,
- wzdłuż cieków i potoków w celu uzupełnienia i optymalizacji systemu leśnych korytarzy ekologicznych łączących kompleksy na zboczach i grzbietach,
- wzdłuż rzek i większych potoków dla uzupełnienia lasów łęgowych,
- wzdłuż drobnych cieków, dla uzupełnienia połączeń między łęgami a lasami na grzbietach i zboczach,
- na terenach osuwiskowych oraz terenach po eksploatacji odkrywkowej kopalin.

Dopuszczalne, a lokalnie wskazane, jest wprowadzanie zalesień na zboczach dolin o wystawie N, NE, NW, w obrębie kompleksów mezofilnych łąk i pastwisk oraz kompleksu pól uprawnych i ugorów, z wyłączeniem zbiorowisk nieleśnych szczególnej troski, głównie wilgotnych łąk i młak z roślinnością torfowiskową.

Nie jest wskazane wprowadzanie zalesień (za wyjątkiem związanych z uzupełnieniem korytarzy ekologicznych) na:

- zboczach o wystawie S, SW, SE, W, w obrębie kompleksu z udziałem suchych łąk i kserotermicznych muraw,
- dnach dolin w obrębie kompleksu łąk świeżych, wilgotnych i ziołorośli,
- w kompleksie roślinności wodnej, bagiennej i torfowiskowej,
- na bezleśnych odcinkach grzbietów i w szczytowych partiach wzgórz o wysokich walorach widokowych.

5.4. Zrównoważona gospodarka rolna

Uwarunkowania klimatyczne, glebowe, geomorfologiczne, wysoka lesistość terenu, mały areał gruntów rolnych, sprawiają, że na terenie Parku nie ma korzystnych warunków dla rozwoju klasycznego rolnictwa. Jedynym kierunkiem jaki tutaj może być opłacalny jest rolnictwo górskie, charakteryzujące się przewagą użytków zielonych, nastawione na hodowlę bydła i owiec.

Specyfiką rolnictwa na terenie Parku powinna być ścisła koegzystencja ze środowiskiem naturalnym i praca na rzecz przyrody i krajobrazu. Ogromną szansą są środki finansowe jakie mogą być uruchamiane z programów rolnośrodowiskowych m.in. SAPARD, PHARE. Podstawową barierą może być mała wiedza rolników, jak korzystać z tych środków. W związku z tym należy kontynuować prowadzone obecnie pilotażowe programy rolnośrodowiskowe oraz intensyfikować edukację w tym zakresie.

Na obszarze Parku zrównoważona i przyjazna dla środowiska gospodarka rolna winna zapewniać utrzymanie (a lokalnie zwiększenie) różnorodności biologicznej w krajobrazie kulturowym, jego walorów estetycznych oraz turystycznych i wypoczynkowych. Można to uzyskać stosując następujące zasady:

- Utrzymywać i kształtować mozaikowy, drobnopowierzchniowy układ przestrzenny różnych użytków rolnych (grunty orne, łąki, pastwiska, murawy, sady owocowe), naturalnych zbiorowisk nieleśnych (szuwary, bagna, mokradła, torfowiska) oraz zakrzewień, zadrzewień i płatów lasu.
- Przekształcać grunty orne na stokach o nachyleniu powyżej 15% na trwałe użytki zielone.
- Zabezpieczać przed zarośnięciem krzewami i drzewami siedlisk (zbiorowisk roślinnych) uznanych za szczególnie cenne (priorytetowe) w programach ochronnych międzynarodowych i krajowych, jak np.: murawy kserotermiczne, torfowiska, ziołorośla, łąki świeże i wilgotne, zbiorowiska roślinności bagiennej i wodnej.
- Realizować optymalną dla ochrony różnorodności przestrzenną strukturę zakrzewień i zadrzewień, gwarantującą formowanie i utrzymanie systemu korytarzy i powiązań ekologicznych oraz zabezpieczenie źródeł i drobnych cieków w obszarach rolnych. Wskazane jest również zwiększenie zakrzewień i zadrzewień w dużych kompleksach gruntów rolniczych, np. w rejonie Trzciańca, Wojtkowej, Liskowatego, Krościenka, Tyrawy Wołoskiej, z wyłączeniem zboczy o wystawie S, SW, SE z udziałem zbiorowisk kserotermicznych. Nie jest natomiast wskazane wprowadzanie zadrzewień i zakrzewień (za wyjątkiem związanych z uzupełnieniem korytarzy ekologicznych) na wyznaczonych w krajobrazie kulturowym obszarach o wysokiej różnorodności biologicznej.
- Utrzymać obecną, silnie rozwiniętą i skomplikowaną granicę polno-leśną oraz kształtować ją w formie strefy ekotonalnej.
- Wprowadzać rolnictwo integrowane (przyjazne dla środowiska przy racjonalnym, a zarazem minimalnym wykorzystywaniu w procesie produkcji nawozów sztucznych, środków ochrony roślin, konserwantów paszowych, nienaturalnych dodatków paszowych itp.) jako obowiązujące na tym terenie,
- Preferować tylko niektóre kierunki rozwoju gospodarstw rolnych, przy całkowitym zakazie lokalizacji wielkotowarowych ferm przemysłowych oraz nadmiernej koncentracji zwierząt na ograniczonej powierzchni, a także budowy bezściółkowych budynków inwentarskich,
- Rozwijać usługi rolnicze nastawione na ochronę przyrody i krajobrazu (zgodnie z programami rolnośrodowiskowymi m.in. SAPARD, PHARE).

Przedstawiony wyżej program zrównoważonej gospodarki rolnej winien opierać się o następujące typy gospodarstw:

- istniejące drobne gospodarstwa rolne z wielokierunkową produkcją rolną przeznaczoną na samozaopatrzenie rodzin,
- gospodarstwa rolne zajmujące się działalnością agroturystyczną, stanowiącą dodatkowe źródło dochodu,
- specjalistyczne, integrowane gospodarstwa rolne o powierzchni powyżej 15 ha, prowadzące produkcję rolną w oparciu o trwałe użytki zielone, nastawione na:
  - chów i hodowlę bydła mlecznego,
  - chów i hodowlę bydła w typie mięsnym,
  - chów koni dla celów rozwijającej się turystyki,

- chów i hodowlę owiec,
- chów i hodowlę kóz,

– gospodarstwa tzw. ekologiczne nastawione na produkcję żywności o podwyższonej wartości biologicznej,
– drobne gospodarstwa rolne prowadzące uprawę ziół, dodatkowo zajmujące się zbieraniem ziół rosnących w warunkach naturalnych,
– gospodarstwa świadczące usługi na rzecz ochrony walorów przyrodniczych i krajobrazowych.

5.5. Turystyka, rekreacja i edukacja

Jedną z podstawowych funkcji Parku Krajobrazowego Gór Słonnych jest udostępnianie terenu dla turystyki, rekreacji oraz edukacji i badań naukowych. Problematyka ta winna być w szerokim zakresie uwzględniona w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i stać się szansą rozwoju regionalnego. Według prognoz i zgodnie ze strategią rozwoju turystycznego województwa podkarpackiego, turystyka i rekreacja powinna być w przyszłości najbardziej dochodową formą działalności gospodarczej gmin.

Rozwój infrastruktury turystycznej w P.K.G.S. należy powiązać z sąsiadującymi terenami uwzględniając istniejące tam centra turystyki oraz połączenia komunikacyjne. Główne obiekty i urządzenia związane z udostępnianiem Parku do zwiedzania należy lokować na obrzeżach Parku w pobliżu dróg krajowych oraz wzdłuż Sanu. Umożliwią one sprawną obsługę ruchu turystycznego, a jednocześnie będą barierami zatrzymującymi największą ilość turystów. Ośrodki wzdłuż Sanu powinny być nastawione na organizowanie wypoczynku nad wodą sobotnio-niedzielnego i urlopowego. Równocześnie wskazany jest tu rozwój pensjonatów, bazy noclegowej, budownictwa letniskowego, obiektów gastronomicznych, szczególnie po ewentualnym wybudowaniu zbiornika Niwistka na Sanie.

Spośród czterech obszarów (stref) wyróżnionych w granicach P.K.G.S. największe predyspozycje do rozwoju infrastruktury i usług turystycznych mają dwa obszary strefy centralne:

Obszar obejmujący środkowy pas Gór Słonnych, oparty o wschodnią granicę państwową, z szeregiem wsi: Wańkowa, Brelików, Ropieńka, Leszczowate, Serednica, Dźwiniacz Dolny, Łodyna i Brzegi Dolne. Tu znajduje się niemal niewykorzystane turystycznie bogactwo PKGS; ogromny zasób harmonijnego krajobrazu wiejskiego we wnętrzach śródgórskich dolin. Część zachodnia obszaru z wsiami Stańkowa, Rozpucie, Rakowa, Hołuczków, Siemuszowa i Kreców-Piła posiada równie wysokie walory, wzbogacone małymi miastami Mrzygłód, Tyrawa Solna i Tyrawa Wołoska, zasobnymi w tradycyjną zabudowę i dawne rozplanowanie.

Obszar od Brzezawy, przez Leszczawę, po Kuźminę (w części północno-zachodniej) wchodzi w skład Przemysko-Dynowskiego Obszaru Krajobrazu Chronionego, a w głównej części obejmuje doliny z wsiami Trzcianiec, Łomna, Grąziowa, Nowosielce Kozickie, Wojtkowa -Wojtkówka, część Liskowatego i część Kwaszeniny. Występujący tu harmonijny krajobraz wiejski, ogromne tereny leśne,

pustki po dawnych wsiach i urokliwe pogórskie krajobrazy, tworzą tło dla rozwoju różnych form turystyki i wypoczynku.

Obszar przy południowej granicy Parku obejmuje pasmo w połowie związane z doliną Sanu (od Sanoka po Górę Sobień) z szeregiem wsi: Uherce, Rudenka, Olszanica, Stefkowe i Ustianowa oraz miasto Ustrzyki Dolne; dalej Jasień, Jałowe, Hoszów i Bandrów. Teren ten jest dobrze udostępniony (szosa, linia kolejowa) i stanowi obszar bazowy w sensie wyposażenia w usługi oraz zaplecze techniczne dla ruchu turystycznego - na razie raczej w kierunku Bieszczadów. Potencjalnie pasmo to samo w sobie jest obszarem o szczególnych walorach zabytkowych i wybitnym pięknie krajobrazu.

Pasmo „arłamowskie" przy północnej granicy Parku, z Lasami Turnickimi, zwrócone jest w stronę doliny Wiaru i dostępne od Birczy - Rybotycz – Huwników. Teren ten, niemal całkowicie pokryty lasami, funkcjonalnie przynależny jest do Pogórza Przemyskiego. O przydatności dla turystyki i rekreacji pasma Turnickiego zawsze będzie decydował kierunek północny powiązań drogowych, szlaków pieszych i rowerowych oraz oddziaływanie Przemyśla i Kalwarii Pacławskiej.

Biorąc pod uwagę walory turystyczne P.K.G.S. oraz istniejącą infrastrukturę turystyczną, stanowiące bazę materialną i organizacyjną omawianego terenu, mogą tu być oferowane następujące formy turystyki:

- turystyka pobytowa - letnie i zimowe pobyty wypoczynkowo-rekreacyjne, pobyty weekendowe, uzdrowiskowe,
- turystyka krajoznawcza z elementami edukacji ekologicznej, wypoczynku letniego i zimowego, jak np.: spacery po okolicy, przejażdżki bryczkami, narciarstwo rekreacyjne (śladowe i zjazdowe), wypoczynek nad wodą,
- agroturystyka,
- turystyka kwalifikowana (wędrówki piesze, konne, rowerowe, lotniarstwo, szybownictwo, wędkarstwo, łowiectwo),
- turystyka religijna,
- turystyka przyrodnicza - pobyty specjalistyczne związane z obserwacją przyrody.

Rozwój bazy turystycznej powinien być prowadzony zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju w strefach:

1. W rezerwatach oraz w strefie o wzmożonej ochronie zasobów przyrodniczych: turystyka piesza krajoznawcza i edukacyjna, narciarstwo śladowe, w mniejszym stopniu turystyka rowerowa i konna. Nie zaleca się lokalizowania tu obiektów infrastruktury turystycznej.
2. Na obszarze lasów:
   - szlaki turystyki kwalifikowanej i ścieżki dydaktyczne: piesze, konne, rowerowe, narciarskie,
   - dopuszcza się lokalizację urządzeń związanych z wyżej wymienionymi szlakami, tj. punkty widokowe, miejsca odpoczynku, schrony przeciwdeszczowe, oraz wyciągów narciarskich w uzasadnionych wypadkach.

3. W strefie ochrony krajobrazowej, na terenie będącym w użytkowaniu rolniczym, wskazany jest rozwój infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej obejmującej:
   - urządzenia związane z funkcją turystyczną na otwartej przestrzeni tj. wyciągi narciarskie, trasy zjazdowe, urządzenia związane z saneczkarstwem, grami i zabawami na śniegu, wędkowaniem, odpoczynkiem nad wodą itp.,
   - szlaki turystyki kwalifikowanej i dydaktyczne: piesze, konne, rowerowe, narciarskie,
   - urządzenia i obiekty związane z wyżej wymienionymi szlakami (np. miejsca odpoczynku, punkty widokowe, pola namiotowe, campingowe, stanice konne, punkty informacyjno-dydaktyczne, schroniska).
4. Na terenach osadniczych wskazane jest uzupełnienie istniejącej infrastruktury o:
   - urządzenia związane z funkcją turystyczną na otwartej przestrzeni tj. wyciągi narciarskie, trasy zjazdowe, urządzenia związane z saneczkarstwem, grami i zabawami na śniegu, wędkowaniem, odpoczynkiem nad wodą itp.,
   - szlaki turystyki pieszej, konnej, rowerowej oraz urządzenia i obiekty z nimi związane (np. miejsca odpoczynku, punkty widokowe, pola namiotowe, campingowe, stanice konne, punkty informacyjno-dydaktyczne, schroniska),
   - usługi z zakresu obsługi turystyki - pensjonaty, małe hotele, sanatoria, gospodarstwa agroturystyczne, a także wszystkie usługi uzupełniające tj. handel, gastronomia, sport, z pełnym wyposażeniem w infrastrukturę sanitarną, oraz parkingi i miejsca postojowe.

Kształtowanie funkcji turystycznej i dydaktycznej ma na celu, poprzez promocje walorów naturalnych i kulturowych Parku Krajobrazowego Gór Słonnych, lepsze wykorzystanie bazy i udostępnienie regionu. Za strategiczne cele, które winny uwzględniać m.p.z.p., uznać należy:

- objęcie całego obszaru siecią dróg odpowiedniej klasy, powiązanych z systemem dróg krajowych i międzynarodowych oraz osiągnięcie wymaganych standardów organizacji różnych form transportu,
- rozwinięcie sieci pieszych szlaków turystycznych, spacerowych, budowa ścieżek przyrodniczo-historycznych, szlaków dla niepełnosprawnych, szlaków konnych i ścieżek rowerowych, budowa chodników wzdłuż dróg na odcinkach zabudowanych,
- wyeksponowanie śladów kulturowych, zabytków budownictwa tradycyjnego i urządzeń gospodarczych wraz z ich krajobrazowym otoczeniem,
- wzmocnienie punktów węzłowych obiektami handlowymi, usługowymi i komunalnymi oraz rozwój gospodarstw agroturystycznych i niezbędne wzmocnienie sieci telefonii bezprzewodowej, radiowej, telewizyjnej i informatycznej regionu.

Ograniczeniu programu udostępniania rekreacyjnego podlegają:

- strefa niezbędna dla ochrony wschodniej granicy państwowej z Ukrainą,
- tereny chronione przyrodniczo (z uwagi na zagrożenia i dewastacje czynione przez turystów),
- rejony specjalnego użytkowania, np. tereny wojskowe, górnicze, gospodarstwa więziennicze,
- obszary prywatne, z natury rzeczy nie udostępnione.

5.6. Osadnictwo, budownictwo i architektura

Tereny zabudowane stanowią bariery ekologiczne i mają zasadniczy wpływ (prawie zawsze negatywny) na funkcjonowanie i stan krajobrazu kulturowego (fizjocenozy).

Istniejąca obecnie zabudowa ma strukturę przestrzenną wyspowo-pasmową. Są to przeważnie niewielkie wyspy układające się w pasma wzdłuż dolin. Stosunkowo długie pasma zabudowy ciągłej są nieliczne. W związku z tym istniejąca zabudowa stanowi jedynie niewielkie bariery ekologiczne o niskim poziomie szkodliwości.

Tereny przewidziane pod zabudowę w opracowaniach urbanistycznych mają charakter wybitnie pasmowy. Wypełniają prawie wszystkie przerwy między zabudową istniejącą, poszerzają znacznie jej strefę wchodząc z reguły na całe terasy zalewowe rzek i potoków. Taka docelowa koncepcja rozwoju osadnictwa stanowi potencjalne bariery ekologiczne o bardzo wysokiej szkodliwości, ciągnące się najczęściej na odcinkach 1-3 km, a niekiedy do 5 km długości.

W związku z powyższym proponuje się przyjęcie innego, ekologicznego modelu kształtowania terenów osadniczych, uwzględniającego następujące wytyczne i zasady:

- Obecne granice terenów zabudowy zwartej i rozproszonej w większej części przypadków należy przyjąć za docelowy zasięg urbanizacji oraz dbać o zachowanie rozwoju budownictwa we wnętrzu wytyczonych działek.
- Wielokrotne poszerzanie strefy zabudowy w opracowaniach planistycznych nie powinno być mechanicznie stosowana regułą.
- Zapobieganie rozproszeniu zabudowy poza przyjętymi granicami, szczególnie zabudowy rekreacyjnej wysoko na zboczach.
- Całkowite wykluczenie nowej zabudowy na zalewowych terasach rzek i potoków w dnach dolin, oraz w bezpośrednim sąsiedztwie cieków wodnych.
- Istniejące budynki i zagrody na terasach zalewowych należy docelowo przeznaczać do śmierci technicznej i rozbiórki.
- Pasma zabudowy co 150-200 m przerywać smugami zadrzewień i zakrzewień wzdłuż bocznych cieków i wąwozów łączących łęgi nadrzeczne z kompleksami lasów na grzbietach i stokach górskich. Szersze korytarze leśne, przecinające w poprzek doliny, pozostawiać tam gdzie pozwala na to przerwa w istniejącej zabudowie.
- W obszarze wsi zachować przedpola widokowe w otoczeniu obiektów zabytkowych (cerkwie, cmentarze, dwory, folwarki) wraz z towarzyszącym starodrzewiem.
- Kontynuować tradycję budownictwa zagrodowego, szczególnie pogórzańskiego i ruśnackiego.
- Szczególną ostrożność należy zachować w stosunku do budowy gospodarstw rolnych dopuszczanej w m.p.z.p. poza wyznaczoną strefą zabudowy. Bardzo często tzw. gospodarstwo rolne kończy się na budowie domu mieszkalnego o charakterze letniskowym lub pensjonatowym.

Podobnie jak przyroda i krajobraz, o walorach turystycznych i rekreacyjnych decydują w dużym zakresie formy architektury. Kontynuowanie obecnego chaosu w

formie i stylach budownictwa nie będzie zachęcać do odwiedzania Parku turystów, którzy zwykle oczekują możliwości zapoznania się z regionalnymi formami architektury – poszczególnych budynków, zagród i całych zespołów osadniczych. Planowanie przestrzenne musi rozwiązać szereg zagadnień architektonicznych w skali całego Parku, jak też w poszczególnych gminach i miejscowościach.

Do najważniejszych zadań można zaliczyć:

- Opracowanie katalogu regionalnego budownictwa, jako alternatywy dla obecnej mody w architekturze.
- Zabezpieczenie wszystkich istniejących obiektów zabytkowych dawnego budownictwa drewnianego przed zniszczeniem, a w przypadku przebudowy lub rozbudowy promowanie utrzymania dawnego stylu architektonicznego w odniesieniu do budynku i całej zagrody.
- Przy zatwierdzaniu projektów nowych budynków, zagród i zespołów osadniczych należy wymagać nawiązania do tradycyjnego stylu w odniesieniu do zewnętrznej bryły, szczegółów architektonicznych, użytych materiałów wykończeniowych oraz towarzyszącej małej architektury w otoczeniu.
- Szpecące krajobraz zabudowania dawnych PGR-ów, jeśli nadają się do użytkowania, powinny być otoczone wysoką zielenią osłonową z zastosowaniem rodzimych gatunków drzew.

5.7. Infrastruktura związana z energetyką i łącznością

Na obszarze Parku należy rozwijać wykorzystanie niekonwencjonalnych źródeł energii.

- Do bezkolizyjnych z punktu widzenia ochrony krajobrazu należą kolektory i baterie słoneczne oraz pompy ciepła.
- Małe elektrownie wodne mogą być budowane pod warunkiem lokalizowania ich na młynówkach pobierających nie więcej niż 25-30% przepływu w potoku. W okresach niżówkowych konieczne jest zamykanie młynówek i wyłączanie elektrowni.
- Elektrownie wiatrowe stanowią największe zagrożenie walorów krajobrazowych Parku. Z tego względu zaleca się wykonanie specjalnego studium krajobrazowego dla całego obszaru Parku w celu wyznaczenia miejsc dopuszczalnej lokalizacji elektrowni wiatrowych.

Wieże radiowych stacji bazowych telefonii komórkowej przy właściwej lokalizacji nie stanowią dużego zagrożenia dla krajobrazu. Zaleca się następujące lokalizacje:

- w sąsiedztwie obiektów przemysłowych (np. w rejonie kopalni ropy naftowej),
- w obrębie zabudowy, ale z dala od obiektów zabytkowych,
- na szczytach wzniesień, ale wyłącznie w obrębie wysokich drzewostanów,
- wieże powinny być zawsze pomalowane na kolor popielato-niebieski, trudno zauważalny na tle nieba,
- lokalizacja wieży winna być zawsze poprzedzona oceną krajobrazową.

6. WNIOSKI DO PLANÓW URZĄDZENIA LASÓW

Z uwagi na potrzeby realizacji zrównoważonej gospodarki leśnej w planach urządzania lasów należy uwzględnić następujące najważniejsze działania:

- utrzymywanie różnorodności biologicznej w kompleksach leśnych,
- kształtowanie wielogatunkowej, zróżnicowanej wiekowo struktury drzewostanów, zwłaszcza na obszarach przewidzianych do udostępnienia turystycznego,
- właściwe kształtowanie stref ekotonowych (m.in. przez dobór odpowiednich gatunków roślin drzew i krzewów) zwłaszcza wzdłuż publicznych ciągów komunikacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem stref leśno-bagiennych, leśno-wodnych, leśno-łąkowych i leśno-polnych,
- objęcie szczególną ochroną lasów o charakterze puszczańskim, które winny być wyłączone z użytkowania,
- ochrona stanowisk (ostoi) zagrożonych i rzadkich gatunków roślin oraz zwierząt.

7. WNIOSKI DOTYCZĄCE DALSZYCH NIEZBĘDNYCH BADAŃ NAUKOWYCH I INNYCH OPRACOWAŃ DLA PARKU KRAJOBRAZOWEGO GÓR SŁONNYCH

Przed opracowaniem Planu Ochrony nie prowadzono szczegółowych badań na terenie PKGS dotyczących zasobów przyrodniczych i kulturowych. Plan ochrony opracowany został w oparciu o wcześniejsze, mało dokładne materiały publikowane i archiwalne. W związku z powyższym niezbędne jest kontynuowanie prac badawczych. Konieczność tego typu prac wynika także z zasad funkcjonowania „Leśnego Kompleksu Promocyjnego Lasy Birczańskie" oraz programu „Natura 2000".

Koordynację badań, szczegółowe ustalanie ich tematyki oraz nadzór organizacyjny winien prowadzić Zarząd Zespołu Parków Krajobrazowych w Przemyślu we współpracy z odpowiednimi wydziałami Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego.

Określa się potrzebę kontynuowania prac badawczych w następujących zakresach tematycznych:

1. Przyroda nieożywiona:
   - uzupełniające badania inwentaryzacyjne obiektów szczególnie wartościowych,
   - uzupełniające badania zasobów surowców mineralnych i określenie zasad ochrony oraz dopuszczalnego zakresu ich wykorzystania,
   - szczegółowa inwentaryzacja zagrożenia terenu Parku przez procesy erozyjne oraz ruchy masowe (głównie osuwiska).

2. Przyroda żywa:
   - inwentaryzacja flory roślin zarodnikowych (szczególnie porosty, mchy, wątrobowce), wykazy i mapy rozmieszczenia gatunków zagrożonych oraz chronionych,
   - inwentaryzacja grzybów wielkoowocnikowych (wykaz grzybów i mapa rozmieszczenia gatunków zagrożonych oraz chronionych),
   - uzupełniająca inwentaryzacja flory roślin naczyniowych (głównie opracowanie map rozmieszczenia gatunków zagrożonych i chronionych),
   - uzupełniająca inwentaryzacja i charakterystyka zbiorowisk roślinnych (szczególnie nieleśnych) oraz opracowanie map fitosocjologicznych dla LKP Lasy Birczańskie oraz innych cennych terenów,
   - uzupełniająca inwentaryzacja fauny wybranych grup zwierząt bezkręgowych oraz wszystkich grup kręgowców, głównie pod kątem opracowania możliwie pełnych list gatunków oraz map stanowisk gatunków zagrożonych i chronionych.

3. Monitoring przyrodniczy:
   - opracowanie projektu zintegrowanego monitoringu środowiska przyrodniczego,
   - wdrożenie projektu i prowadzenie obserwacji.

4. Zasoby kulturowe:
   - uzupełnienie inwentaryzacji zabytków kulturowych oraz opracowanie ich waloryzacji.

Określa się potrzebę prac studialno – projektowych w następujących zakresach tematycznych:

1. Ochrona przyrody i środowiska:
   - dokumentacje projektowe i zasady ochrony dla projektowanych rezerwatów przyrody, użytków ekologicznych, pomników przyrody, stanowisk dokumentacyjnych, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych,
   - plany ochrony dla rezerwatów, które ich jeszcze nie mają,
   - kompleksowy program małej retencji dla całego obszaru Parku,
   - przykładowe modele zadrzewień i zakrzewień śródpolnych dostosowane do charakteru krajobrazu i sytuacji siedliskowych,
   - szczegółowe zasady biologicznej obudowy rzek (szczególnie w obszarach istniejącej i planowanej zabudowy),
   - opracowanie i wdrożenie monitoringu czystości wód.

2. Ochrona zasobów kulturowych:
   - dokumentacja projektowa i zasady funkcjonowania parku kulturowego,
   - zasady budownictwa tradycyjnego oraz katalog przykładowych projektów regionalnych dla różnych obszarów w Parku.

3. Ochrona i kształtowanie krajobrazu:
   - studium krajobrazowe dla wyznaczenia miejsc ewentualnej lokalizacji małych elektrowni wiatrowych i wodnych oraz przekaźników telefonii komórkowej,
   - dokumentacja projektowa dla zespołu przyrodniczo-krajobrazowego,
   - ocena i monitoring zmian zachodzących w krajobrazie.

4. Udostępnienie turystyczno - wypoczynkowe:
   - określenie chłonności turystycznej Parku z uwzględnieniem terenów o różnych reżimach ochronnych,
   - monitoring wielkości ruchu turystyczno - wypoczynkowego i jego oddziaływania na środowisko.

5. Działalność społeczno - gospodarcza:
   - szczegółowe zasady zrównoważonej gospodarki leśnej i rolnej,
   - program promocji i rozwoju agroturystyki,
   - szczegółowa koncepcja i program utylizacji śmieci i odpadów na terenach wiejskich,
   - szczegółowa koncepcja i program odbioru oraz oczyszczania ścieków na terenach wiejskich.

Przedstawione wyżej tematy badań i opracowań studialno-projektowych należy traktować jako przykładowe propozycje do wykorzystania, modyfikacji oraz rozszerzenia, w zależności od potrzeb i możliwości realizacji przez Dyrekcję Parków Krajobrazowych, Wydział Ochrony Środowiska Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego oraz innych zainteresowanych instytucji.

8. PODMIOTY ORAZ INSTRUMENTY REALIZACJI ZADAŃ PLANU OCHRONY

8.1. Podmioty realizacji zadań

Podmiotami realizacji Planu Ochrony są organa władz rządowych i samorządowych oraz Zarząd Zespołu Parków Krajobrazowych w Przemyślu. Głównym podmiotem jest Wojewoda Podkarpacki, który zatwierdza plan i następnie odpowiada za jego realizację.

Realizacja ustaleń planu związana jest z działalnością szeregu wydziałów Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego oraz jednostkami regionalnymi władz centralnych:

- Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny,
- Państwowa Inspekcja Ochrony Środowiska,
- Państwowa Służba Ochrony Zabytków, Wojewódzki Konserwator Zabytków,
- Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych, Nadleśnictwa Bircza, Brzegi Dolne, Lesko i Brzozów,
- Regionalna Dyrekcja Gospodarki Wodnej w Krakowie,
- Okręgowy Urząd Górniczy.

Istotną rolę w realizacji planu ochrony powinny odegrać samorządy gmin: Sanok, Tyrawa Wołoska, Lesko, Olszanica i Ustrzyki Dolne oraz miast Sanoka i Ustrzyk Dolnych. Odbywa się to poprzez uwzględnienie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ustaleń planu ochrony (zgodnie z ustawą o ochronie przyrody) oraz wykorzystanie (w możliwie dużym stopniu) propozycji i postulatów. Konieczna jest w tym zakresie ścisła współpraca z Dyrekcją Zespołu Parków Krajobrazowych w Przemyślu.

Główny ciężar realizacji planu ochrony spoczywa na Dyrekcji Zespołu Parków Krajobrazowych, której rolą jest inspirowanie i inicjowanie działań na rzecz ochrony i kształtowania Parku, współpraca z samorządami, współdziałanie z wydziałami Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego oraz koordynowanie wszelkich przedsięwzięć podejmowanych na rzecz Parku. Z tych względów Zarząd musi prowadzić szeroką współpracę z wieloma podmiotami, uzgadniać politykę i zakres działania oraz kontrolować realizację tych działań.

8.2. Instrumenty realizacji Planu Ochrony

Dostępnymi środkami i sposobami władzy rządowej i samorządowej służącymi do sterowania procesami w celu osiągania pożądanych efektów są:

- Przepisy prawne będące podstawą funkcjonowania społeczno-gospodarczego, m. in. przyrodniczych obszarów chronionych i regulujące funkcjonowanie innych instrumentów.
- Środki ekonomiczne, które obejmują różnego typu podatki, opłaty, kary pieniężne, nagrody, ulgi, itp.

- Negocjacje, służące do rozwiązania konfliktów lub zapobiegania ich powstawaniu. Powinny one być prowadzone na różnych szczeblach i pomiędzy różnymi podmiotami działającymi lub gospodarującymi na terenie Parku.
- Opracowania planistyczne (poza planami ochrony) służące prowadzeniu polityki przestrzennej. Dotyczy to przede wszystkim miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gmin (Sanok, Tyrawa Wołoska, Lesko, Olszanica, i Ustrzyki Dolne oraz miast Sanok i Ustrzyki Dolne), planów urządzania lasów wykonywanych przez Nadleśnictwa Bircza, Brzegi Dolne, Lesko i Brzozów, oraz uproszczonych planów zagospodarowania lasów nie stanowiących własności Skarbu Państwa.
- Oceny oddziaływania na środowisko, wg Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 13.05.1995 r. w sprawie określenia rodzajów inwestycji szkodliwych dla środowiska i zdrowia ludzi (Dz. U. Nr 52, poz. 284). Specyfika Parku Krajobrazowego Gór Słonnych wymaga szeregu ocen uciążliwości istniejących obiektów produkcyjnych i usługowych, których ścieki stanowią zagrożenie dla wód podziemnych i powierzchniowych.
- Badania naukowe oraz opracowania studialne i koncepcyjne, stanowiące niezbędną podstawę do działań ochronnych na terenie Parku. Na tle operatu generalnego Planu Ochrony występuje potrzeba opracowania:
  - szczegółowych dokumentacji przyrodniczych dla proponowanych rezerwatów przyrody i innych form ochrony (pomniki przyrody, użytki ekologiczne, stanowiska dokumentacyjne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe),
  - planów ochrony dla istniejących i planowanych rezerwatów,
  - szczegółowej dokumentacji kulturowej dla projektowanego parku kulturowego
  - rozwiązań problemów oczyszczania ścieków bytowych oraz składowania i utylizacji śmieci,
  - katalogu (lub poradnika) zalecanych form zabudowy.
- Środki edukacyjno-informacyjne w przypadku planu ochrony stanowią instrument pomocniczy, służący przede wszystkim do upowszechniania i wyjaśniania ustaleń planu oraz jego realizacji przy społecznej aprobacie.
- Zbiory danych o środowisku przyrodniczym, zagospodarowaniu i użytkowaniu Parku – powinny być gromadzone przez Dyrekcję Parku w celu wykorzystania ich przy weryfikacji planu ochrony.

9. ZAŁĄCZNIKI

9.1. Zestawienia i dodatkowe tabele

- Wykaz istniejących rezerwatów przyrody (tabela nr 12).
- Wykaz istniejących pomników przyrody żywej (tabela nr 13).
- Wykaz projektowanych pomników przyrody żywej (tabela nr 14).
- Struktura użytkowania gruntów w rozbiciu na jednostki administracyjne w PKGS.
- Struktura własności gruntów w rozbiciu na jednostki administracyjne w PKGS.

9.2. Mapy tematyczne

- Diagnoza stanu oraz walory przyrodnicze i kulturowe PKGS w skali 1:25 000 (w oddzielnej teczce).
- Obiekty, obszary i strefy działań ochronnych PKGS w skali 1:25 000 (w oddzielnej teczce).
- Położenie PKGS w systemie obszarów chronionych w skali 1:100 000.
- Położenie administracyjne PKGS w skali 1:100 000.
- Położenie PKGS w krajowej sieci ekologicznej.

Tabela nr 12

Wykaz istniejących rezerwatów przyrody:

Lp	Nazwa, data utworzenia, okres obowiązywania planu ochrony; położenie (gmina, obręb ewidencyjny, nadleśnictwo, obręb, oddział i pododdział),	Pow. ogólna (pow. w P.K.) ha	Pow. na gruntach L.P. (w P.K.) ha	Forma ochrony, typ rezerwatu wg głównego przedmiotu ochrony oraz wg głównego środowiska chronionego	Charakterystyka (przedmiot i cel ochrony, ważniejsze osobliwości przyrodnicze)
1	2	3	4	5	6
1	„Chwaniów" Zarz. Ministra OŚZNiL z 12.11.1996 r. (M.P. nr 75, poz. 675 z 1996 r.). Plan ochrony na lata 1999-2018. Gmina Ustrzyki Dln. Obr. ewid. Jureczkowa. Nadleśnictwo Bircza. Obręb Wojtkowa. Oddz. 247-254	354,47 (354,47)	354,47 (354,47)	Rezerwat częściowy. Typ fitocenotyczny, podtyp zbiorowisk leśnych; typ lasów i borów, podtyp lasów górskich i podgórskich.	Zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych wspaniale wykształconej reglowej formy buczyny karpackiej z dominacją podzespołu wilgotnego *D.g.-F. lunarietosum,* starodrzewia bukowe z egz. drzew pomnikowych, przedstawiciele chronionej flory i fauny.
2	„Na Opalonym" Zarz. Ministra OŚZNiL z 12.11.1996 r. (M.P. nr 75, poz. 687 z 1996 r.). Brak planu ochrony Gmina Ustrzyki Dln. Obr. ewid. Wojtkowa, Wojtkówka. Nadleśnictwo Bircza. Obręb Wojtkowa. Oddz. 105-107, 114-117	216,54 (216,54)	216,54 (216,54)	Rezerwat częściowy. Typ biocenotyczny, podtyp biocenoz naturalnych i półnaturalnych; typ lasów i borów, podtyp lasów górskich i podgórskich.	Zachowanie naturalnych zbiorowisk roślinnych żyznej buczyny karpackiej. Starodrzew jaworowo-jodłowo-bukowy z egz. drzew osiągających imponujące rozmiary. W runie liczne gatunki górskie, rzadkie i chronione. Miejsce bytowania rzadkich gatunków puszczańskich fauny.
3	„Nad Trzciańcem" Rozp. WP nr 84/2000 z 10.04.2000r. (Dz. Urz. nr 29, poz. 242 z 12.05.2000 r.). Brak planu ochrony Gmina Ustrzyki Dln. Obr. ewid. Trzcianiec. Nadleśnictwo Bircza. Obręb Wojtkowa. Oddz.	182,13 (182,13)	182,13 (182,13)	Rezerwat częściowy. Typ fitocenotyczny, podtyp zbiorowisk leśnych; typ lasów i borów, podtyp lasów górskich i podgórskich.	Zachowanie dobrze wykształconego zbiorowiska żyznej buczyny karpackiej w formie reglowej z licznie występującymi w runie gatunkami chronionymi, osobliwościami florystycznymi i dendrologicznymi. Starodrzew bukowy i bukowo-jodłowy z egzemplarzami pomnikowymi. Zbiorowiska buczyny karpackiej zróżnicowane na dwa podzespoły: typowy *D.g.-F. typicum* i wilgotny z miesiącznicą trwałą *D.g.-F. lunarietosum.*

Lp	Nazwa, data utworzenia, okres obowiązywania planu ochrony; położenie (gmina, obręb ewidencyjny, nadleśnictwo, obręb, oddział i pododdział),	Pow. ogólna (pow. w P.K.) ha	Pow. na gruntach L.P. (w P.K.) ha	Forma ochrony, typ rezerwatu wg głównego przedmiotu ochrony oraz wg głównego środowiska chronionego	Charakterystyka (przedmiot i cel ochrony, ważniejsze osobliwości przyrodnicze)
1	2	3	4	5	6
4	„Dyrbek" Zarz. Ministra OŚZNiL z dnia (M.P. nr 75, poz. 678 z 1996 r.) Plan ochrony na lata 2002-2021, w trakcie opracowywania Gmina Lesko. Obręby ewid. Bezmiechowa Górna, Wańkowa. Nadleśnictwo Lesko. Obręb Lesko. Oddz. 34-37	130,88 (130,88)	130,88 (130,88)	Rezerwat częściowy. Typ fitocenotyczny, podtyp zbiorowisk leśnych; typ lasów i borów, podtyp lasów górskich i podgórskich.	Zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych zbiorowisk żyznej buczyny karpackiej z drzewostanem jaworowo-bukowo-jodłowym, ze znaczną liczbą egzemplarzy drzew osiągających wymiary pomnikowe. W bogatym runie 17 gatunków podlegających ochronie prawnej. Na terenie rezerwatu występują liczne źródła uszeregowane wzdłuż podnóża stromo opadającego stoku w rzadko spotykanej tzw. linii źródeł.
5	„Buczyna w Wańkowej" Rozp. Wojewody Podkarpackiego nr 69/2000 z 27.03.2000 r. (Dz. Urz. nr 24, poz. 195 z dnia 10.04.2000r.). Brak planu ochrony Gmina Olszanica. Obr. ewid. Wańkowa. N-ctwo Brzegi Dolne. Obręb Stefkowa. Oddz. 101a-d, 102, 103b, 104a,b.	98,68 (98,68)	98,68 (98,68)	Rezerwat częściowy. Typ fitocenotyczny, podtyp zbiorowisk leśnych; typ lasów i borów, podtyp lasów górskich i podgórskich.	Zachowanie zbiorowisk żyznej buczyny karpackiej D.g.-F., grądu *Tilio-Carpinetum* i olszynki karpackiej *Alnetum incanae.*
6	„Na Oratyku" Rozp. Wojewody Podkarpackiego nr 71/2000 z 27.03.2000 r. (Dz. Urz. nr 24, poz. 197 z dnia 10.04.2000r.). Brak planu ochrony. Gmina Ustrzyki Dln. Obr. ewid. Krościenko. N-ctwo Brzegi Dolne. Obręb Brzegi Dolne. Oddz. 56, 57a,d, 58, 59a, 60, 61a,b, 70, 71	233,15 (233,15)	233,15 (233,15)	Rezerwat częściowy. Typ fitocenotyczny, podtyp zbiorowisk leśnych; typ lasów i borów, podtyp lasów górskich i podgórskich.	Zachowanie zbiorowisk żyznej buczyny karpackiej w formie reglowej i podgórskiej *D.g.-F., D.g.-F. collinum.*

Lp	Nazwa, data utworzenia, okres obowiązywania planu ochrony; położenie (gmina, obręb ewidencyjny, nadleśnictwo, obręb, oddział i pododdział),	Pow. ogólna (pow. w P.K.) ha	Pow. na gruntach L.P. (w P.K.) ha	Forma ochrony, typ rezerwatu wg głównego przedmiotu ochrony oraz wg głównego środowiska chronionego	Charakterystyka (przedmiot i cel ochrony, ważniejsze osobliwości przyrodnicze)
1	2	3	4	5	6
7	„Góra Sobień" (M.P. nr 1, poz. 3 z 1971 r.). Plan ochrony wyekspirował w 1998 r. Gmina: Lesko. Obr. ewid. Monasterze. Nadleśnictwo Lesko. Obręb Lesko. Oddz. 20d,f,g,h	5,34 (5,34)	5,34 (5,34)	Rezerwat częściowy. Typ fitocenotyczny, podtyp zbiorowisk leśnych; typ lasów i borów, podtyp lasów górskich i podgórskich	Zachowanie zróżnicowanych podzespołów grądu *Tilio-Carpinetum,* żyznej buczyny karpackiej D.g.-F. oraz nadrzecznej olszyny górskiej *Alnetum incanae*, zbiorowisk kserotermicznych, bogatej flory i fauny. Na terenie rezerwatu ruiny zamku Kmitów Sobieńskich z XIV w.
8	„Polanki" Zarządzenie Ministra OŚZNiL z dnia 14.06.1996 r. (M.P. nr 42, poz. 410 z 1996 r.). Plan ochrony na lata 1999-2018. Gmina: Sanok. Obr. ewid. Bykowce. Nadleśnictwo Brzozów. Obręb Sanok Oddz. 201a, 202a,b, 203a-f, 208a-c, 209a,b	184,87 (184,87)	184,87 (184,87)	Rezerwat częściowy. Typ fitocenotyczny, podtyp zbiorowisk leśnych; typ lasów i borów, podtyp lasów górskich i podgórskich	Zachowanie ze względów naukowych i dydaktycznych zbiorowiska buczyny karpackiej oraz grądu niskiego z wielogatunkowymi drzewostanami pochodzenia naturalnego. Wychodnie skalne piaskowca ciężkowickiego „Mały Kamień", „Duży Kamień".
9	„Cisy w Serednicy" Rozp. Wojewody Podkarpackiego nr 2/2002 z dnia 08.01.2002 r. (D.U. nr 2, poz. 6 z dnia 17.01.2002 r.). Plan ochrony na lata 2001 - 2019, w trakcie opracowywania Gmina Ustrzyki Dln. Obr. ewid. Wola Romanowa Nadleśnictwo Brzegi Dolne. Obręb Stefkowa Oddz.243Ac	14,48 (14,48)	14,48 (14,48)	Rezerwat częściowy. Typ florystyczny, podtyp krzewów i drzew; typ lasów i borów, podtyp lasów górskich i podgórskich.	Zachowanie bogatego (ok. 200 szt.) stanowiska cisa pospolitego *Taxus baccata,* rosnącego w starodrzewiu jodłowym z wieloma egz. drzew o charakterze pomnikowym. Cis w większości występuje w formie drzewiastej.
	Razem	1420,54 (1420,54)	1420,54 (1420,54)		

Tabela nr 13

Wykaz istniejących pomników przyrody żywej:

Lp.	Gmina, miejscowość	Nr wg rejestru	Gatunek	Wiek	Obwód na wysokości 130 cm [m]	Wysokość [cm]	Stan zdrowotny	Uwagi (właściciel/ zarządzający gruntem, lokalizacja, źródło informacji)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Gm. Ustrzyki Dolne Liskowate	70 R. Lop. 410/P/ 199/68 z 30.04.1968 r.	Sosna limba	100	170	15,5	db	
2.	Gm. Ustrzyki Dolne Brzegi Dolne	128 RL.III-7141/22/80 20.09.1980 r.	Lipa drobnolistna	310	609	23,0		
3.	Gm. Ustrzyki Dolne Dźwiniacz	Uchwała RM w Ustrzykach Dln. Nr LIII/387/2001 28.12.2001 r.	Lipa drobnolistna		356	16,0		Własność Romana Glapiaka (Dźwiniacz Dln. 13), działka nr 168

Tabela nr 14

Wykaz projektowanych pomników przyrody:

Lp.	Gmina, miejscowość	Nr wg rejestru	Gatunek	Wiek	Obwód na wysokości 130 cm [cm]	Wysokość [m]	Stan zdrowotny (wg zmodyfiko-wanej skali C. Pacyniaka lub innej)	Uwagi (właściciel/zarządzający gruntem, lokalizacja, źródło informacji)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Gm. Ustrzyki Dln. Trójca		Dąb szypułkowy Dąb szypułkowy Lipa szerokolistna		670 480 510			Pozostałość ogrodu zamkowego (Piórecki 1998)
2.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Dln.		Lipa drobnolistna	225	500	35,0	2/3	N-ctwo Bircza, obr. Nowe Sady, oddz. 216c, przy potoku oddziałowym 216/218 (Pr.O.P.)
3.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Dln.		Trześnia (czereśnia ptasia)	50	295	27,0	3	N-ctwo Bircza, obr. Nowe Sady, oddz. 216c (Pr.O.P.)
4.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Dln.		Lipa drobnolistna	170	328	30,0	2	N-ctwo Bircza, obr. Nowe Sady, oddz. 215h (Pr.O.P.)
5.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Dln.		Lipa drobnolistna	175	338	21,0	2	N-ctwo Bircza, obr. Nowe Sady, oddz. 214h (Pr.O.P.)
6.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Dln.		Lipa drobnolistna	200	368	30,0	3	N-ctwo Bircza, obr. Nowe Sady, oddz. 213h (Pr.O.P.)
7.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Dln.		Wierzba biała	50	395	27,0	4	N-ctwo Bircza, obr. Nowe Sady, oddz. 212h (Pr.O.P.)
8.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Dln.		Wierzba biała	50	418	16,0	4	N-ctwo Bircza, obr. Nowe Sady, oddz. 211g (Pr.O.P.)
9.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Dln.		Wierzba biała	50	400	17,0	3	N-ctwo Bircza, obr. Nowe Sady, oddz. 211g (Pr.O.P.)
10.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Dln.		Klon zwyczajny	150	290	27,0	4	N-ctwo Bircza, obr. Nowe Sady, oddz. 208f (Pr.O.P.)

Lp.	Gmina, miejscowość	Nr wg rejestru	Gatunek	Wiek	Obwód na wysokości 130 cm [cm]	Wysokość [m]	Stan zdrowotny (wg zmodyfiko-wanej skali C. Pacyniaka lub innej)	Uwagi (właściciel/zarządzający gruntem, lokalizacja, źródło informacji)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
11.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Dln.		Lipa drobnolistna	190	427	27,0	2	N-ctwo Bircza, obr. Nowe Sady, oddz. 208f (Pr.O.P.)
12.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Dln.		Jałowiec pospolity	60	50	6,0	2/3	N-ctwo Bircza, obr. Nowe Sady, oddz. 215j (Pr.O.P.)
13.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Dln.		Wiąz szypułkowy	200	420	26,0	2	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 43c (Pr.O.P.)
14.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Dln.		Lipa drobnolistna	160	360	26,0	1	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 40g (Pr.O.P.)
15.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Dln.		Jabłoń domowa	150	220	16,0	3/4	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 37y (Pr.O.P.)
16.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Dln.		Jabłoń domowa Jabłoń domowa	130 130	180 165	14,0 14,0	3 4	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 37i (Pr.O.P.) -„- -„-
17.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Dln.		Grusza domowa	140	205	14,0	2	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 37i (Pr.O.P.)
18.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Dln.		Lipa drobnolistna	140	320	25,0	4	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 37i (Pr.O.P.)
19.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Dln.		Jabłoń domowa	150	200	14,0	2/3	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 40g (Pr.O.P.)
20.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Dln.		Lipa drobnolistna	150	350	20,0	2	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 40g (Pr.O.P.)

Lp.	Gmina, miejscowość	Nr wg rejestru	Gatunek	Wiek	Obwód na wysokości 130 cm [cm]	Wysokość [m]	Stan zdrowotny (wg zmodyfiko-wanej skali C. Pacyniaka lub innej)	Uwagi (właściciel/zarządzający gruntem, lokalizacja, źródło informacji)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
21.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Dln.		Jabłoń domowa	100	210	13,0	3/4	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 40d (Pr.O.P.)
22.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Dln.		Jesion wyniosły	170	350	23,0	2	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 39d (Pr.O.P.)
23.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Dln.		Lipa drobnolistna	130	310	22,0	2/3	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 39h (Pr.O.P.)
24.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Dln.		Lipa drobnolistna	140	340	24,0	3	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 39h (Pr.O.P.)
25.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Grn.		Jesion wyniosły	180	364	20,0	2	N-ctwo Bircza, obr. Nowe Sady, oddz. 222j (Pr.O.P.)
26.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Grn.		Buk zwyczajny	140	335	22,0	3/4	N-ctwo Bircza, obr. Nowe Sady, oddz. 221k, pozostałość cmentarza (Pr.O.P.)
27.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Grn.		Buk zwyczajny	140	344	28,0	3	N-ctwo Bircza, obr. Nowe Sady, oddz. 221b, pozostałość cmentarza (Pr.O.P.)
28.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Grn.		Buk zwyczajny	140	329	30,0	2/3	N-ctwo Bircza, obr. Nowe Sady, oddz. 221b (Pr.O.P.)
29.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Grn.		Jesion wyniosły	130	260	30,0	2	N-ctwo Bircza, obr. Nowe Sady, oddz. 221b
30.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Grn.		Jesion wyniosły	160	325	21,0	2	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 48c (Pr.O.P.)

Lp.	Gmina, miejscowość	Nr wg rejestru	Gatunek	Wiek	Obwód na wysokości 130 cm [cm]	Wysokość [m]	Stan zdrowotny (wg zmodyfiko-wanej skali C. Pacyniaka lub innej)	Uwagi (właściciel/zarządzający gruntem, lokalizacja, źródło informacji)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
31.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Grn.		Grusza domowa Grusza domowa	100 100	190 220	19,0 15,0	2/3 1/2	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 48c (Pr.O.P.) -„- -„-
32.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Grn.		Grusza domowa	100	200	18,0	2/3	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 48c (Pr.O.P.)
33.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Grn.		Grusza domowa	100	220	18,0	2/3	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 46c (Pr.O.P.)
34.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Grn.		Grusza domowa	100	215	14,0	2	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 46c (Pr.O.P.)
35.	Gm. Ustrzyki Dln. Jamna Grn.		Wierzba biała	50	515	15,0	2/3	N-ctwo Bircza, obr. Nowe Sady, oddz. 200w (Pr.O.P.)
36.	Gm. Ustrzyki Dln. Arłamów		Lipa drobnolistna	240	420	20,0	1	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 144b (Pr.O.P.)
37.	Gm. Ustrzyki Dln. Grąziowa		Lipa drobnolistna Lipa drobnolistna	140 120	385 290	24,0 22,0	2 2	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 83n (Pr.O.P.)
38.	Gm. Ustrzyki Dln. Grąziowa		Lipa drobnolistna	140	340	23,0	2	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 78l (Pr.O.P.)
39.	Gm. Ustrzyki Dln. Grąziowa		Lipa drobnolistna	150	360	24,0	2	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 100a (Pr.O.P.)
40.	Gm. Ustrzyki Dln. Kwaszenina		Jesion wyniosły	210	420	34,0	2/3	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 203d (Pr.O.P.)
41.	Gm. Ustrzyki Dln. Kwaszenina		Jesion wyniosły	120	295	34,0	1	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 170b (Pr.O.P.)

Lp.	Gmina, miejscowość	Nr wg rejestru	Gatunek	Wiek	Obwód na wysokości 130 cm [cm]	Wysokość [m]	Stan zdrowotny (wg zmodyfiko-wanej skali C. Pacyniaka lub innej)	Uwagi (właściciel/zarządzający gruntem, lokalizacja, źródło informacji)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
42.	Gm. Ustrzyki Dln. Kwaszenina		Lipa drobnolistna	140	565	25,0	3	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 201a (Pr.O.P.)
43.	Gm. Ustrzyki Dln. Trzcianiec		Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna		350-400			Park podworski (Piórecki 1998) (również kilka dębów szyp.)
44.	Gm. Ustrzyki Dln. Wojtkowa		Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Dąb szypułkowy Klon jawor Lipa szerokolistna	150 170 150 285 100 170	341 386 340 475 270 378	29,0 28,0 27,0 25,0 27,0 30,0	2 2/3 2/3 3 3/4 4	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 111d, (park podworski) (Pr.O.P.)
45.	Gm. Ustrzyki Dln. Nowosielce Kozickie		Klon zwyczajny Klon zwyczajny Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna		380 340			Park podworski (Piórecki 1998)

Lp.	Gmina, miejscowość	Nr wg rejestru	Gatunek	Wiek	Obwód na wysokości 130 cm [cm]	Wysokość [m]	Stan zdrowotny (wg zmodyfiko-wanej skali C. Pacyniaka lub innej)	Uwagi (właściciel/zarządzający gruntem, lokalizacja, źródło informacji)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
			Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna		400-500			
46.	Gm. Ustrzyki Dln. Jureczkowa		Topola biała	100	435	25,0	4	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 136j, park podworski (Pr.O.P.)
47.	Gm. Ustrzyki Dln. Jureczkowa		Lipa drobnolistna	130	310	23,0	2	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 136j, park podworski (Pr.O.P.)
48.	Gm. Ustrzyki Dln. Jureczkowa		Lipa drobnolistna	140	320	25,0	4	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 136j, park podworski (Pr.O.P.)
49.	Gm. Ustrzyki Dln. Jureczkowa		Lipa drobnolistna	170	385	25,0	2	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 136j, park podworski (Pr.O.P.)
50.	Gm. Ustrzyki Dln.		Lipa drobnolistna Lipa drobnolistna Lipa drobnolistna Lipa drobnolistna Lipa drobnolistna	100 100 130 100 120	225 215 310 255 275	27,0 24,0 26,0 27,0 26,0	1 1 2 1 3	

Lp.	Gmina, miejscowość	Nr wg rejestru	Gatunek	Wiek	Obwód na wysokości 130 cm [cm]	Wysokość [m]	Stan zdrowotny (wg zmodyfiko-wanej skali C. Pacyniaka lub innej)	Uwagi (właściciel/zarządzający gruntem, lokalizacja, źródło informacji)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Jureczkowa		Lipa drobnolistna	120	290	23,0	2	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 136 j; park podworski, nasadzenie rzędowe (szpaler) 48 lip drobnolistnych (Pr.O.P.)
			Lipa drobnolistna	100	210	20,0	3	
			Lipa drobnolistna	100	225	21,0	2	
			Lipa drobnolistna	100	265	25,0	1	
			Lipa drobnolistna	100	190	19,0	2	
			Lipa drobnolistna	100	175	24,0	1	
			Lipa drobnolistna	90	145	24,0	2	
			Lipa drobnolistna	100	185	25,0	2/3	
			Lipa drobnolistna	100	220	27,0	2	
			Lipa drobnolistna	120	265	26,0	2	
			Lipa drobnolistna	110	245	24,0	2	
			Lipa drobnolistna	100	170	19,0	2/3	
			Lipa drobnolistna	110	245	23,0	2	
			Lipa drobnolistna	120	285	25,0	2	
			Lipa drobnolistna	100	210	25,0	1/2	
			Lipa drobnolistna	100	210	21,0	1/2	
			Lipa drobnolistna	160	360	20,0	2/3	
			Lipa drobnolistna	120	270	21,0	1	
			Lipa drobnolistna	100	200	17,0	3	
			Lipa drobnolistna	80	95	14,0	3	
			Lipa drobnolistna	80	95	14,0	1	
			Lipa drobnolistna	80	95	14,0	1	
			Lipa drobnolistna	80	85	14,0	1	
			Lipa drobnolistna	80	70	15,0	1	
			Lipa drobnolistna	120	285	25,0	2	
			Lipa drobnolistna	120	290	21,0	3	
			Lipa drobnolistna	120	285	23,0	3	
			Lipa drobnolistna	140	330	20,0	2	

Lp.	Gmina, miejscowość	Nr wg rejestru	Gatunek	Wiek	Obwód na wysokości 130 cm [cm]	Wysokość [m]	Stan zdrowotny (wg zmodyfiko-wanej skali C. Pacyniaka lub innej)	Uwagi (właściciel/zarządzający gruntem, lokalizacja, źródło informacji)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
			Lipa drobnolistna	120	280	22,0	2	
			Lipa drobnolistna	120	260	25,0	2	
			Lipa drobnolistna	110	240	24,0	2	
			Lipa drobnolistna	120	270	22,0	2/3	
			Lipa drobnolistna	100	220	22,0	2	
			Lipa drobnolistna	110	240	24,0	2	
			Lipa drobnolistna	120	270	22,0	2/3	
			Lipa drobnolistna	100	220	22,0	2	
			Lipa drobnolistna	100	205	21,0	3	
			Lipa drobnolistna	100	210	20,0	2/3	
			Lipa drobnolistna	100	245	20,0	2	
			Lipa drobnolistna	100	225	18,0	3	
			Lipa drobnolistna	140	320	24,0	2/3	
			Lipa drobnolistna	100	200	20,0	2	
			Lipa drobnolistna	110	250	24,0	2	
			Lipa drobnolistna	110	230	24,0	2	
			Lipa drobnolistna	110	240	23,0	2	
			Lipa drobnolistna	100	220	23,0	2	
51.	Gm. Ustrzyki Dln. Jureczkowa		Daglezja	100	300	32,0	1/2	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 136j, park podworski (Pr.O.P.)
52.	Gm. Ustrzyki Dln. Jureczkowa		Dąb szypułkowy	285	470	30,0	3	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 136j, park podworski (Pr.O.P.)
53.	Gm. Ustrzyki Dln. Jureczkowa		Lipa drobnolistna Lipa drobnolistna	150 120	420 285	34,0 26,0	2 3	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 136j, park podworski (Pr.O.P.)

Lp.	Gmina, miejscowość	Nr wg rejestru	Gatunek	Wiek	Obwód na wysokości 130 cm [cm]	Wysokość [m]	Stan zdrowotny (wg zmodyfikowanej skali C. Pacyniaka lub innej)	Uwagi (właściciel/zarządzający gruntem, lokalizacja, źródło informacji)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
54.	Gm. Ustrzyki Dln. Jureczkowa		Lipa drobnolistna Lipa drobnolistna Lipa drobnolistna Lipa drobnolistna Lipa drobnolistna Lipa drobnolistna Lipa drobnolistna Lipa drobnolistna Lipa drobnolistna	180 110 150 100 110 110 120 110 150	395 240 345 205 240 240 280 240 345	30,0 30,0 30,0 30,0 30,0 30,0 30,0 17,0 30,0	2 2 4 3/4 3 2 2 2 2	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 136j, park podworski (Pr.O.P.); nasadzenie stołowe 9 lip drobnolistnych.
55.	Gm. Ustrzyki Dln. Jureczkowa		Żywotnik olbrzymi	100	200	19,0	1	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 136j, park podworski (Pr.O.P.)
56.	Gm. Ustrzyki Dln. Jureczkowa		Leszczyna turecka	100	270	24,0	2	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 136j, park podworski (Pr.O.P.)
57.	Gm. Ustrzyki Dln. Jureczkowa		Leszczyna turecka Leszczyna turecka	100 100	190 190	23,0 23,0	2 2	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 136j, park podworski (Pr.O.P.)
58.	Gm. Ustrzyki Dln. Jureczkowa		Leszczyna turecka Leszczyna turecka	100 100	260 275	20,0 23,0	2 4	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 136j, park podworski (Pr.O.P.)
59.	Gm. Ustrzyki Dln. Jureczkowa		Żywotnik olbrzymi	100	220	24,0	1	N-ctwo Bircza, obr. Wojtkowa, oddz. 136j, park podworski (Pr.O.P.)
60.	Gm. Ustrzyki Dln. Krościenko		Lipa szerokolistna		440	24,0	db	Obok zabytkowej cerkwi (Inw. przyr. gmin)
61.	Gm. Ustrzyki Dln. Brzegi Dolne		Klon zwyczajny		314	22,0	db	Teren cmentarza komunalnego (Inw. przyr. gmin)
62.	Gm. Ustrzyki Dln. Brzegi Dolne		Jesion wyniosły		320	18,0	db	Teren cmentarza komunalnego (Inw. przyr. gmin)

Lp.	Gmina, miejscowość	Nr wg rejestru	Gatunek	Wiek	Obwód na wysokości 130 cm [cm]	Wysokość [m]	Stan zdrowotny (wg zmodyfiko-wanej skali C. Pacyniaka lub innej)	Uwagi (właściciel/zarządzający gruntem, lokalizacja, źródło informacji)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
63.	Gm. Ustrzyki Dln. Bandrów Narodowy		Jesion wyniosły		289	23,0	db	Obok kościoła (Inw. przyr. gmin)
64.	Gm. Ustrzyki Dln. Bandrów Narodowy		Jesion wyniosły		270	20,0	śr	Obok kościoła (Inw. przyr. gmin)
65.	Gm. Ustrzyki Dln. Bandrów Narodowy		Jesion wyniosły		330	20,0	db	Obok kościoła (Inw. przyr. gmin)
66.	Gm. Ustrzyki Dln. Bandrów Narodowy		Jesion wyniosły		411	27,0	śr	Obok kościoła (Inw. przyr. gmin)
67.	Gm. Ustrzyki Dln. Serednica		Jesion wyniosły		365	32,0	db	Teren parku podworskiego (Inw. przyr. gmin)
68.	Gm. Ustrzyki Dln. Serednica		Lipa szerokolistna		360	24,0	śr	Teren parku podworskiego (Inw. przyr. gmin)
69.	Gm. Ustrzyki Dln. Serednica		Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna		315 330	25,0 25,0	db db	Teren parku podworskiego (Inw. przyr. gmin)
70.	Gm. Ustrzyki Dln. Serednica		Dąb szypułkowy		360	30,0	db	Teren parku podworskiego (Inw. przyr. gmin)
71.	Gm. Ustrzyki Dln. Leszczowate		Dąb szypułkowy Dąb szypułkowy Dąb szypułkowy Dąb szypułkowy Dąb szypułkowy Dąb szypułkowy Klon jawor Klon jawor Klon jawor Klon jawor Klon jawor		380 300-350 300-350			Park podworski (Piórecki 1998)

Lp.	Gmina, miejscowość	Nr wg rejestru	Gatunek	Wiek	Obwód na wysokości 130 cm [cm]	Wysokość [m]	Stan zdrowotny (wg zmodyfiko-wanej skali C. Pacyniaka lub innej)	Uwagi (właściciel/zarządzający gruntem, lokalizacja, źródło informacji)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
			Klon jawor					
			Lipa drobnolistna					
			Lipa drobnolistna		300-350			
			Lipa drobnolistna					
			Lipa szerokolistna		450			
			Lipa szerokolistna		400			
			Lipa szerokolistna		400			
			Lipa szerokolistna		380			
			Lipa szerokolistna					
			Lipa szerokolistna					
			Lipa szerokolistna					
			Lipa szerokolistna		300-350			
			Lipa szerokolistna					
			Lipa szerokolistna					
			Lipa szerokolistna					
			Lipa szerokolistna					
			Lipa szerokolistna		400			
			Jesion wyniosły		400			
			Jesion wyniosły					
			Jesion wyniosły		300-350			
			Jesion wyniosły					
			Jesion wyniosły		400			
			Jesion wyniosły		400			
			Topola biała					
			Wiąz górski					

Lp.	Gmina, miejscowość	Nr wg rejestru	Gatunek	Wiek	Obwód na wysokości 130 cm [cm]	Wysokość [m]	Stan zdrowotny (wg zmodyfiko-wanej skali C. Pacyniaka lub innej)	Uwagi (właściciel/zarządzający gruntem, lokalizacja, źródło informacji)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
72.	Gm. Ustrzyki Dln. Stańkowa		Dąb szypułkowy Dąb szypułkowy Dąb szypułkowy Dąb szypułkowy Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa drobnolistna Lipa drobnolistna Jesion wyniosły Jesion wyniosły		500 460 450 400 580 385 330 300 300 300			Park podworski (Piórecki 1998)
73.	Gm. Ustrzyki Dln. Ustianowa Dln.		Jesion wyniosły		286	24,0	db	Obok cmentarza komunalnego (Inw. przyr. gmin)
74.	Gm. Ustrzyki Dln. Ustianowa Dln.		Klon zwyczajny		320	24,0	db	Obok cmentarza komunalnego (Inw. przyr. gmin)
75.	Gm. Olszanica Wańkowa		Jodła pospolita		380	38,0	db	Lasy wsi Wańkowa (Inw. przyr. gmin)
76.	Gm. Olszanica Wańkowa		Dąb szypułkowy Dąb szypułkowy Dąb szypułkowy		490 405 390	26,5 23,0 26,5	śr db db	Teren parku podworskiego (Inw. przyr. gmin)
77.	Gm. Olszanica Olszanica		Lipa szerokolistna		340	24,0	db	Teren parku pałacowego (Inw. przyr. gmin) Ministerstwo Sprawiedliwości
78.	Gm. Olszanica Olszanica		Lipa szerokolistna		425	25,0	db	Teren parku pałacowego (Inw. przyr. gmin) Ministerstwo Sprawiedliwości
79.	Gm. Olszanica Olszanica		Dąb szypułkowy		455	25,0	db	Teren parku pałacowego (Inw. przyr. gmin) Ministerstwo Sprawiedliwości

Lp.	Gmina, miejscowość	Nr wg rejestru	Gatunek	Wiek	Obwód na wysokości 130 cm [cm]	Wysokość [m]	Stan zdrowotny (wg zmodyfiko-wanej skali C. Pacyniaka lub innej)	Uwagi (właściciel/zarządzający gruntem, lokalizacja, źródło informacji)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
80.	Gm. Olszanica Olszanica		Dąb szypułkowy		390	24,0	śr	Teren parku pałacowego (Inw. przyr. gmin) Ministerstwo Sprawiedliwości
81.	Gm. Olszanica Olszanica		Dąb szypułkowy Dąb szypułkowy Dąb szypułkowy Dąb szypułkowy Dąb szypułkowy Dąb szypułkowy		330 330 345 320 395 595	24,0 24,0 25,0 24,0 25,0 25,0	db db db db db śr	Teren parku pałacowego (Inw. przyr. gmin) Ministerstwo Sprawiedliwości
82.	Gm. Olszanica Olszanica		Lipa szerokolistna		360	25,0	db	Teren parku pałacowego (Inw. przyr. gmin) Ministerstwo Sprawiedliwości
83.	Gm. Olszanica Olszanica		Jesion wyniosły Jesion wyniosły Jesion wyniosły		330 350 275	22,0 27,0 26,0	db db db	Teren parku pałacowego (Inw. przyr. gmin) Ministerstwo Sprawiedliwości
84.	Gm. Olszanica Olszanica		Dąb szypułkowy Dąb szypułkowy Dąb szypułkowy		405 490 355	25,0 26,0 27,0	db db db	Teren parku pałacowego (Inw. przyr. gmin) Ministerstwo Sprawiedliwości
85.	Gm. Olszanica Olszanica		Klon zwyczajny		330	30,0	db	Teren parku pałacowego (Inw. przyr. gmin) Ministerstwo Sprawiedliwości
86.	Gm. Olszanica Olszanica		Dąb szypułkowy		385	23,0	db	Teren parku pałacowego (Inw. przyr. gmin) Ministerstwo Sprawiedliwości
87.	Gm. Olszanica Olszanica		Jesion wyniosły		330	26,0	db	Teren parku pałacowego (Inw. przyr. gmin) Ministerstwo Sprawiedliwości
88.	Gm. Olszanica Rudenka		Lipa drobnolistna Lipa szerokolistna		350 310	28,0 26,0	db db	Obok cmentarza (Inw. przyr. gmin)
89.	Gm. Olszanica Stefkowa		Jesion wyniosły Jesion wyniosły		355 435	27,0 28,0	db db	Wokół cerkwi (Inw. przyr. gmin)

Lp.	Gmina, miejscowość	Nr wg rejestru	Gatunek	Wiek	Obwód na wysokości 130 cm [cm]	Wysokość [m]	Stan zdrowotny (wg zmodyfiko-wanej skali C. Pacyniaka lub innej)	Uwagi (właściciel/zarządzający gruntem, lokalizacja, źródło informacji)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
90.	Gm. Olszanica Stefkowa		Lipa drobnolistna		435	27,0	db	Wokół cerkwi (Inw. przyr. gmin)
91.	Gm. Olszanica Stefkowa		Jesion wyniosły		340	26,0	db	Wokół cerkwi (Inw. przyr. gmin)
92.	Gm. Olszanica Stefkowa		Dąb szypułkowy		370	24,0	db	W pobliżu kościoła (Inw. przyr. gmin)
93.	Gm. Olszanica Dln. Paszowa		Lipa drobnolistna		800			Stary cmentarz przy cerkwi (Piórecki 1998)
94.	Gm. Tyrawa Wołoska Wola Krecowska		Wiąz górski (brzost)	150	89	30,0	db	N-ctwo Brzozów, Obr. Sanok, oddz. 219d (Pr.O.P.)
95.	Gm. Tyrawa Wołoska Kreców		Lipa szerokolistna	200	565	32,0	db	N-ctwo Bircza, obr. Sanok, oddz. 232g (Pr.O.P.)
96.	Gm. Tyrawa Wołoska Kreców		Klon zwyczajny Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Topola biała Topola biała Topola biała	310 340 330 320 400 380 370				Park podworski Kreców – Sady (Piórecki 1998)
97.	Gm. Tyrawa Wołoska Rozpucie-Laski		Kasztan jadalny Platan klonolistny Tulipanowiec amerykański Miłorząb dwuklapowy Sosna wejmutka Sosna wejmutka Dąb szypułkowy	czterostopniowy 170, 170,70,60 260 180 60 180 170 380				Wł. pryw. (Piórecki 1998)

Lp.	Gmina, miejscowość	Nr wg rejestru	Gatunek	Wiek	Obwód na wysokości 130 cm [cm]	Wysokość [m]	Stan zdrowotny (wg zmodyfiko-wanej skali C. Pacyniaka lub innej)	Uwagi (właściciel/zarządzający gruntem, lokalizacja, źródło informacji)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
98.	Gm. Tyrawa Wołoska Tyrawa Wołoska		Lipa szerokolistna	170	395	22,0	2	Park podworski (Inw. przyr. gmin)
99.	Gm. Tyrawa Wołoska Tyrawa Wołoska		Lipa pośrednia (*Tilia x europaea)*	170	390	24,0	1	Park podworski (Inw. przyr. gmin)
100.	Gm. Tyrawa Wołoska Tyrawa Wołoska		Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna	150 150	325 350	25,0 24,0	1 1	Park podworski (Inw. przyr. gmin)
101.	Gm. Tyrawa Wołoska Tyrawa Wołoska		Lipa drobnolistna Lipa szerokolistna Lipa drobnolistna Lipa drobnolistna Lipa szerokolistna Lipa drobnolistna Lipa drobnolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa drobnolistna	100 - 150	350 305 345 305 323 220 260 160 165 335 280 340 280 350	24,0 25,0 23,0 22,0 24,0 24,0 24,0 24,0 24,0 23,0 23,0 24,0 24,0 24,0	1 1 2 1 2 1 2 1 1 2 2 1 1 1	Aleja z 14 lip (Inw. przyr. gmin)
102.	Gm. Tyrawa Wołoska Tyrawa Wołoska		Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa drobnolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna	120-170	410 280 315 350 309 314	26,0 24,0 26,0 26,0 25,0 25,0	2 3 2 1 2 1	Szpaler 6 lip (Inw. przyr. gmin)

Lp.	Gmina, miejscowość	Nr wg rejestru	Gatunek	Wiek	Obwód na wysokości 130 cm [cm]	Wysokość [m]	Stan zdrowotny (wg zmodyfiko-wanej skali C. Pacyniaka lub innej)	Uwagi (właściciel/zarządzający gruntem, lokalizacja, źródło informacji)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
103.	Gm. Tyrawa Wołoska Tyrawa Wołoska		Lipa szerokolistna	100 – 170	300	19,0	2	Aleja z 17 lip (Inw. przyr. gmin)
			Lipa szerokolistna		395	22,0	2	
			Lipa szerokolistna		450	23,0	2	
			Lipa szerokolistna		200	24,0	2	
			Lipa drobnolistna		220	25,0	1	
			Lipa szerokolistna		290	24,0	2	
			Lipa szerokolistna		180	24,0	2	
			Lipa szerokolistna		350	25,0	1	
			Lipa szerokolistna		190	24,0	1	
			Lipa szerokolistna		245	24,0	1	
			Lipa drobnolistna		260	24,0	1	
			Lipa szerokolistna		240	24,0	1	
			Lipa drobnolistna		340	25,0	1	
			Lipa szerokolistna		430	23,0	3	
			Lipa szerokolistna		345	24,0	3	
			Lipa szerokolistna		295	24,0	2	
			Lipa szerokolistna		420	25,0	1	
104.	Gm. Tyrawa Wołoska Rakowa		Jesion wyniosły	150	339	32,0	db	N-ctwo Brzozów, Obr. Sanok, oddz. 147c (Pr.O.P.)
105.	Gm. Tyrawa Wołoska Rakowa		Buk zwyczajny	200	376		db	N-ctwo Brzozów, Obr. Sanok, oddz. 136j (Pr.O.P.)
106.	Gm. Tyrawa Wołoska Rakowa		Buk zwyczajny	200	345		db	N-ctwo Brzozów, Obr. Sanok, oddz. 136j (Pr.O.P.)
107.	Gm. Tyrawa Wołoska Rakowa		Buk zwyczajny	200	377		db	N-ctwo Brzozów, Obr. Sanok, oddz. 136j (Pr.O.P.)
108.	Gm. Tyrawa Wołoska Rakowa		Buk zwyczajny	200	336		db	N-ctwo Brzozów, Obr. Sanok, oddz. 136j (Pr.O.P.)

Lp.	Gmina, miejscowość	Nr wg rejestru	Gatunek	Wiek	Obwód na wysokości 130 cm [cm]	Wysokość [m]	Stan zdrowotny (wg zmodyfiko-wanej skali C. Pacyniaka lub innej)	Uwagi (właściciel/zarządzający gruntem, lokalizacja, źródło informacji)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
109.	Gm. Tyrawa Wołoska Rakowa		Buk zwyczajny	200	308		db	N-ctwo Brzozów, Obr. Sanok, oddz. 145a (Pr.O.P.)
110.	Gm. Tyrawa Wołoska Rakowa		Buk zwyczajny	200	339		db	N-ctwo Brzozów, Obr. Sanok, oddz. 145a (Pr.O.P.)
111.	Gm. Tyrawa Wołoska Rakowa		Buk zwyczajny	200	330		db	N-ctwo Brzozów, Obr. Sanok, oddz. 145a (Pr.O.P.)
112.	Gm. Tyrawa Wołoska Rakowa		Buk zwyczajny	200	361		db	N-ctwo Brzozów, Obr. Sanok, oddz. 150b (Pr.O.P.)
113.	Gm. Tyrawa Wołoska Rakowa		Buk zwyczajny	200	345		db	N-ctwo Brzozów, Obr. Sanok, oddz. 150b (Pr.O.P.)
114.	Gm. Tyrawa Wołoska Hołuczków		Trześnia (czereśnia ptasia)	100	367	25,0	db	N-ctwo Brzozów, Obr. Sanok, oddz. 99n (Pr.O.P.)
115.	Gm. Tyrawa Wołoska Siemuszowa (Hołuczków)		Lipa drobnolistna	100	236	27,0	db	N-ctwo Brzozów, Obr. Sanok, oddz. 100Ah (Pr.O.P.)
116.	Gm. Sanok Dobra		Lipa drobnolistna	130	408	33,0	db	N-ctwo Brzozów, Obr. Sanok, oddz. 76g (Pr.O.P.)
117.	Gm. Lesko Manasterzec		Dąb szypułkowy	260	440		db	N-ctwo Lesko, Obr. Lesko, oddz. 20fx (Pr.O.P.)
118.	Gm. Lesko Manasterzec		Dąb szypułkowy	350	640		śr	N-ctwo Lesko, Obr. Lesko, oddz. 20fx (Pr.O.P.)
119.	Gm. Lesko Manasterzec		Jesion wyniosły	280	470		db	N-ctwo Lesko, Obr. Lesko, oddz. 20fx (Pr.O.P.)
120.	Gm. Lesko Manasterzec		Jesion wyniosły	260	440		db	N-ctwo Lesko, Obr. Lesko, oddz. 20fx (Pr.O.P.)
121.	Gm. Lesko Manasterzec		Grab zwyczajny	150	350		śr	N-ctwo Lesko, Obr. Lesko, oddz. 9b (Pr.O.P.)

Lp.	Gmina, miejscowość	Nr wg rejestru	Gatunek	Wiek	Obwód na wysokości 130 cm [cm]	Wysokość [m]	Stan zdrowotny (wg zmodyfiko-wanej skali C. Pacyniaka lub innej)	Uwagi (właściciel/zarządzający gruntem, lokalizacja, źródło informacji)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
122.	Gm. Lesko Bezmiechowa Górna		Dąb szypułkowy Dąb szypułkowy Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Lipa szerokolistna Jesion wyniosły Jesion wyniosły Jesion wyniosły Jesion wyniosły Jesion wyniosły Jesion wyniosły Jesion wyniosły Jesion wyniosły Jesion wyniosły Jesion wyniosły		300 270 550 480 300-350 300-350			Politechnika Rzeszowska, park podworski (Piórecki 1998)

POŁOŻENIE PARKU KRAJOBRAZOWEGO GÓR SŁONNYCH W KRAJOWEJ SIECI EKOLOGICZNEJ

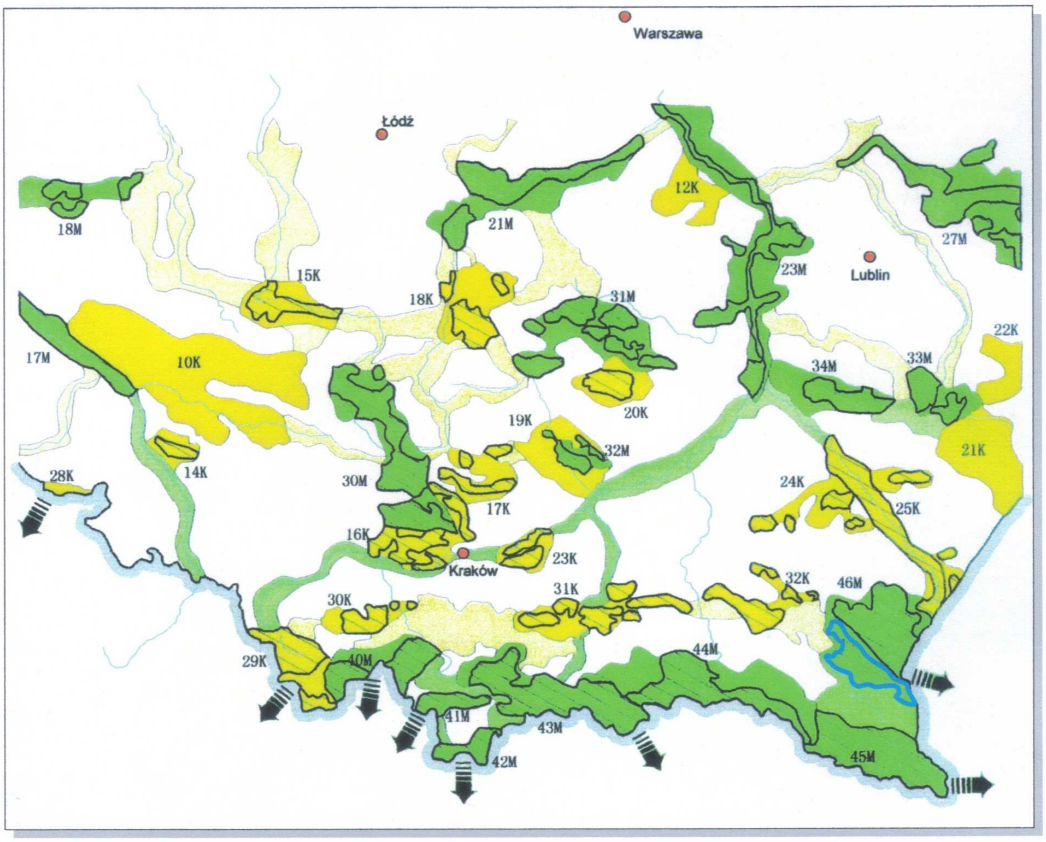

obszary węzłowe o znaczeniu międzynarodowym

obszary węzłowe o znaczeniu krajowym

biocentra i strefy buforowe

korytarze ekologiczne o znaczeniu międzynarodowym

korytarze ekologiczne o znaczeniu krajowym

kierunki powiązań ekologicznych

rzeki i jeziora

granice państwowe

Park Krajobrazowy Gór Słonnych

źródło: Koncepcja krajowej sieci ekologicznej ECONET - POLSKA

obszary węzłowe o znaczeniu międzynarodowym

18 M - Obszar Milicki
21 M - Puszcza Pilicka
23 M - Dolina Środkowej Wisły
27 M - Obszar Poleski
30 M - Jura Krakowsko - Częstochowska
31 M - Obszar Świętokrzyski
32 M - Obszar Buski
33 M - Obszar Roztoczański
34 M - Lasy Janowskie
40 M - Beskid Żywiecki
41 M - Obszar Podhalański
42 M - Obszar Tatrzański
43 M- Obszar Sądecki
44 M - Beskid Niski
45 M - Obszar Bieszczadzki
46 M - Pogórze Przemyskie

Obszary węzłowe o znaczeniu krajowym

10 K - Bory Stobrawskie
12 K - Puszcza Kozienicka
14 K - Góra Świętej Anny
15 K - Wyżyna Wieluńska
16 K - Obszar Krakowski
17 K - Obszar Miechowski
18 K - Obszar Przedborski
19 K - Obszar Nidziański
20 K - Obszar Cisowsko - Orłowiński
21 K - Obszar Południoworoztoczański
23 K - Puszcza Niepołomicka
24 K - Obszar Leżajski
25 K - Dolina srodkowego Sanu
29 K - Beskid Śląski
30 K - Beskid Mały
31 K - Pogórze Ciężkowickie
32 K - Pogórze Strzyżowsko - Dynowskie